

Zrinka BULJEVIĆ

NJIVE-PODSTRANA: GROBLJE IZ VREMENA SEOBE NARODA
U NARONI, ISTRAŽIVANJA 1994.

NJIVE-PODSTRANA: THE CEMETERY DATED BACK TO THE
MIGRATION TIMES IN NARONA, RESEARCH IN 1994

UDK:

Izvorni znanstveni članak

Primljeno:

Odobreno:

Zrinka Buljević

HR, 21000 SPLIT

Arheološki muzej

Zrinsko-Frankopanska 25

U radu se prvi put objelodanjuju istraživanja lokaliteta 'Groblje', na položaju Njive-Podstrana, u Naroni, koja su vođena od 16. do 19. studenoga,¹ te od 30. studenoga do 13. prosinca² 1994.

* Autor tehničke dokumentacije je Branko Pender. *Errata corrigere*: na tablama XIII. do XVI. strjelica sjever je usmjerena prema jugu; Zvonimir Buljević je autor kolor fotografija fibula; autor crteža inventara je Andrija Pašalić. *Napomena*: crteži su na T. XIX.-T. XXXI., brojevi crteža odgovaraju kataloškim brojevima, izrađeni su u mjerilu 1:1, osim gdje je drugačije označeno.

¹ Stručnu ekipu činili su arheolozi: Emilio Marin, kao voditelj (koji je o nalazima s tog istraživanja ukratko izvijestio znanstvenu javnost, cfr. MARIN 1998), Zrinka Buljević, te dokumentarist Branko Pender (svi iz AMS-a) koji su u jeku naronitanskih istraživanja započelih 9. studenoga bili obaviješteni o nalazu ostrogotskih fibula negdje u Naroni (UGLEŠIĆ 1994/95). Ubrzo se ušlo u trag lokalitetu na kojem su nađene (seoskim tam-tamom, a i videozapisom kojeg je prikazao Nedo Prusac). Nedo Prusac, na čijoj je njivi nađen spomenuti ženski grob, nije nam dopustio kopanje, stoga je Branko Boras - Kuso, ljubitelj arheologije, dao svoju, odnosno očevu, dugo neobrađivanu njivu (južni nastavak nekropole na Pruščevoj njivi) na raspolaganje, a pod uvjetom da se nakon sondiranja uredno zatrpa polažući na dno veće kamenje. Ta je njiva južno od Pruščeve, tik uz nju. Ekipi se, kao gost, pridružio Ante Milošević (MHAS). Vrijeme je bilo sunčano i toplo. Radilo je od 7 do 2 radnika, 4 dana. A. Milošević je simultano otvorio još jednu sondu na donjoj, istočnijoj terasi - zemlji Joze Vučića, na kojoj nema tragova groblja.

² Potaknuta nalazom ostrogotskog ženskog ukopa, ekipa Arheološkog muzeja Split i Ante Milošević nastavili su, nakon kratke stanke, sondažna istraživanja na tzv. Kusinoj ledini, te uz naknadno dopuštenje i na susjednoj njivi u vlasništvu Ante Borasa koji je pristao na istraživanje uz uvjet da se ono okonča prije sadnje krumpira,

Naslovni termin označuje lokalitet u širem smislu implicite se ogradajući od atribucije tog groblja nekom određenom etnitetu. Naslovni termin, dakle, uvažava dosad iznesena zapažanja glasovita hrvatskog medievista Zdenka Vinskog koja naglašavaju da se u ranosrednjovjekovnim grobljima na redove³ nikada ne radi samo o germanskim grobljima ostrogotske pripadnosti, već o kompleksnim grobljima u kojima se uz starosjedioce pokapalo i Ostrogote, uvijek u pretežito manjem broju. Vinski to potkrjepljuje primjerima velikog groblja Knin - Greblje, manjih grobalja na dalmatinskom tlu: Rakovčani kod Prijedora, Mihaljevići, Kašić, te Duvno-Korita na Duvanjskom polju, Unešić kod Drniša, te ostrogotskim tragovima u grobovima u Pridrazi, Vrlici i u kninskoj okolici: Biskupija, Plavno i Ivoševci, ili u Potocima kod Mostara.⁴ Od te premise polazi i Uglešić koji se u svom radu o ostrogotskom grobu u Naroni, a u svezi s pokazanim fibulama iz G2 (kat. br. 97 i 98), s istraživanja koja ovdje obrađujemo,⁵ služi vremenskom odrednicom nazivajući to groblje 'grobljem iz vremena seobe naroda', a pripisuje ga *uglavnom kasnoantičkom autohtonom življu dok je jedan grob nesumnjivo barbarski, iz istočnogotskog vremena*. Dalje u tekstu, a zbog ostrogotskoga groba kojeg objavljuje u svom radu, proširuje tvrdnju pa piše kako je ta naronitanska *nekropola iz vremena seobe naroda, na kojoj su se uz kasnoantičko stanovništvo sahranjivali Istočni Goti i njihovi barbarski podanici*. Siguran je, dakle, u vrijeme ukopa groba 2 u sondi 1 datirajući grob, prema pokazanom materijalu, u istočnogotsko doba (dakle, od oko 500. do 537.), ali nije siguran u etničku atribuciju ukopa (G2, S1) pa ga naziva barbarskim. Mi ga dalje u tekstu nazivamo germanskim. Kako smo se naslovom ogradili, a zbog jednostavnosti, te uvriježene arheološke prakse eponimnih nalaza (ostrogotske fibule iz groba na Pruščevoj zemlji),⁶ dodamo li tomu i pomisao (makar prije negoli što drugačije pokaže obradba nalaza-priloga iz G4, S2) kako su ostali grobovi, također, germanski, naročito uzmemo

te da se nakon sondiranja, a u označenom vremenu, sve uredno zatrpa, a kamenje ostavi sa strane. Radilo je 8 radnika 9 radnih dana po sunčanu vremenu s burom, dok su kiša i blato zadnja tri dana (8., 10. i 12. prosinca) onemogućili istraživanja. 9. prosinca se, ipak, moglo izaći na teren pa smo, tog dana, radili u pojačanu sastavu, a pridružili su nam se Maja Petrincec i Tomislav Šeparović, kustosi MHAS-a.

³ VINSKI 1967, p. 6: *Na rimsko-provincijalnom tlu uvriježila se nakon 500. godine pojava groblja na redove, a starosjedilačko stanovništvo je manje ili više, također, običavalo katkad stavljati u grobove pojedinačne priloge svoje uporabe i proizvodnje, pretežno s ukrasnom funkcijom, vezanom uz nošnju ili ponegdje s utilitarnom namjenom*; VINSKI 1989, bilješka 4.

⁴ VINSKI 1971, p. 53 i 54; VINSKI 1969, p. 196, 197.

⁵ UGLEŠIĆ 1994/95, p. 149, bilješka 9.

⁶ UGLEŠIĆ 1994/95, p. 145, p. 146/7, sl. 2, p. 150 - T. I., T II., 1 i 2, pozlaćeno srebro, sjevernoitalska radionica (Ravenna?), 1. trećina 6. st.

li u obzir činjenicu o anonimnosti muških ostrogotskih grobova (kao dokaz *ex silentio*), te veličini groblja, istovrsnoj arhitekturi grobova (svi pod tegulama s istim pečatima) dosad poznatim naronitanskim ostrogotskim nalazima (šljemovi tipa Naron/Baldenheim),⁷ dislokaciji tog groblja iz 6. st. od drugih istovremenih grobalja⁸ držimo da nije netočno to groblje nazivati gotskim.

Materijal izvan grobnog sloja na istraživanom lokalitetu 'Njive-Groblje' nije ničim upućivao na kasnoantičko groblje ili bilo kakav drugi objekt, prostor korišten moguće u kasnoj antici. Taj materijal široko datira slojeve lokaliteta 'Njive-Groblje' od željeznog doba, a izrazitije od 3. st. pr. Kr. do 7. st. po. Kr. ne pružajući mogućnost precizna određenja namjene prostora u kojem je pronađen. Osim fibula iz G2, S1 (6. st. po. Kr.) i brončanog jezičca (kat. br. 14 – 6./7. st.) kao signifikantne nalaze za utvrđivanje kasnoantičkog sloja istaknimo novac Valensa (364.-367. god. po. Kr.), Urbis Romae (330.-335. god. po. Kr.), u sloju I, S1, Konstantinov novac (307.-337. god. po. Kr.?) u sloju II, S2, te koštane igle iz 3., 4. st. po. Kr. (kat. br.: 34, 35 i 36).

IZVJEŠĆE O ISTRAŽIVANJIMA

1. Sonda na parceli Ike Borasa, pok. Mate (tzv. Kusina ledina) na lokaciji Njive-Podstrana (južno od parcele Nede Prusca gdje je ustanovljen ostrogotski ukop)⁹

Sonda 1, grob (G) 1 i 2

Oko 1 metra od betonskog zida koji dijeli te dvije parcele otvorili smo sondu 1 (6,30x2 m) (T. II). Ustanovljeno je nekoliko slojeva. Sloj 0, preoravani sloj ili "naplavina", deo je 40 - 50 cm. Skidajući taj sloj (☐ 3,36 - 3,00 m) otkrili smo temeljni zid na udaljenosti od 1,5 m od zapadnog ruba sonde, odnosno od oko 4 m od istočnog ruba sonde. Zid je u smjeru sjever - jug (T. VIII., sl. 1), širok je 50 cm, sa zapadne strane nepravilan, nešto proširen nabacanom žbukom i kamenjem (za 25 cm). S istočne strane visok je oko 80 cm, a sa zapadne 50

⁷ cfr. VINSKI 1984.

⁸ Napomenimo da je osim te nekropole na padini brijega sjeverozapadno od Augusteuma ili Foruma, u istraživanjima 1995. i 1996., koja je vodio Emilio Marin, također unutar grada, pa još na 'elitnom' predjelu, utvrđena kasnoantička nekropola iz 6. st. Za kasno razdoblje, međutim, i nije isključeno ukopavanje unutar grada; ono što navodi na razmišljanje je dislociranost tih dviju nekropola jedne od druge, naročito kada znamo da su razlike u dataciji vjerojatno minimalne. Dalje se zapitajmo, kakav je odnos između gradskih kasnoantičkih grobalja s gradskim crkvama tzv. Bazilikama u vodovodu i crkvi kojoj je danas titular Sv. Vid.

⁹ UGLEŠIĆ 1994/95.

cm. Građen je kao temelj (tako ga nazivamo dalje u tekstu); red nabacana kamenja, pa žbuke, opet red kamenja, pa žbuke, tek je najgornji red kamenja slagan pravilno. Ispod naplavine, obrađivana sloja ili sloja 0 je antički kulturni sloj ili sloj I, debljine od 1 do 0,5 m; razlika u debljini sloja je zbog pada terena prema istoku. Temeljni zid je sačuvan u tom sloju. Zapadno od njega se na nevelikoj visinskoj razini od vrha zida pojavio živac (☐ 2,77 m) i zdravica - crvenica (☐ 2,39 m); istočno je živac na dubini od 2,09 m, a zdravica na ☐ 1,44 m. U sloju I zemlja je tamnosmeđe boje, a materijal pretežito rimski: gomila poklopaca amfora (**kat. br.: 38, 39/T,¹⁰ 41/T, 45, 50, 51/T, 53, 54, 55, 57, 59, 65, 72**), ulomci amfora (**kat. br.: 81, 84, 85/T, 90, 91/T, 93**), nešto finije keramike, stakla (**kat. br. 1**), ulomci lucerne, fibula (**kat. br. 2**), par novčića¹¹ - jedan je Prob (276. - 282. god. po. Kr.), a drugi Urbs Roma (330. - 335. god. po. Kr.), čavli (**kat. br. 23**), zakovica (**kat. br. 19**), klin (**kat. br. 24**), brončani zasun (**kat. br. 26**), koštani predmeti - stilusi (**kat. br. 29**), može se datirati od 1. do 4. st. Teren pada od zapada prema istoku. Na istočnom dijelu sonde pojavio se jedan sloj suhe, svijetle zemlje, sloj II. Radi se o pola metra debelom antičkom nanosu u kojem je materijal srodan onome u sloju I: **kat. br.: 8, 20, 22, 23, 30, 31, 38/T, 41, 75 i 80**. U jugoistočnom dijelu sonde, uz grob, nađen je novčić iz doba Republike (2. st. pr. Kr.), a u istom sloju (sloj I/II) nađen je i drugi novčić iz doba Republike. **Grob 1 (T. III.; T. VIII., sl. 2; T. IX., sl. 1)** pod tegulama pronađen je u južnom profilu sonde, na samom istočnom kraju (☐ 2,00 m - ☐ 1,50 m) smješten točno u sloju II. Otvorili smo ga s njegove sjeverne strane, južne tegule ostale su *in situ*. Tegule su bile neporemećene, stajale su čvrsto složene, bez žbuke. G1 je dug 1,80 m, orijentiran Z - I. Zemlja unutar groba bila je vrlo suha i rahla, pa se G1 mogao očistiti jednostavno da kosti nisu bile toliko raspadnute i krhke.¹² G1 je bez priloga. Cijelu smo sondu istraživali do živca, odnosno zdravice što je u razini s donjim tegulama groba, osim na jugoistočnom dijelu sonde - oko groba. Sjeverno i zapadno od groba i ispod njega (☐ 1,50 m - ☐ 0,80 m) pojavio se sloj III (u profilu i istočno od živca što je uz temelj vidi se pad terena, zdravice, crvenice). To je sloj (**T IX., sl. 1**) fine, suhe, svijetle zemlje, pržine, izgleda kao da je gorjela, kao sloj II s manje kamenja i materijala, a ispod je prokopana crvenica ili sloj IV. Evidentno je da se sloj III nastavlja prema jugu i istoku. Nalazi su ranorimski i helenistički, kao i u ostalim slojevima

¹⁰ Poklopci su obrađeni statistički, u okviru određene kataloške čestice; slovo T uz broj je oznaka za tablicu u kojoj je obrađen pojedini tip, odnosno za zajednički tablični prikaz.

¹¹ Novce je pregledala Maja Bonačić-Mandinić, viši kustos-numizmatičar.

¹² Kako ćemo kasnije vidjeti svi su kosturi zbog specifičnih pedoloških uvjeta nađeni u vrlo lošem stanju.

nađeno je dosta poklopaca (**kat. br.: 38/T, 39/T, 41/T, 45/T, 46, 48/T, 51, 52, 56, 60, 64, 71, 76, 77, 78**) i ulomaka amfora (**kat. br.: 82/T, 86, 88, 89, 94, 96**), nešto finije keramike, koštani stilus (**kat. br. 27**), brončana šivaća igla (**kat. br. 10**), jedan srebrni novčić Dirahija (229. - 31. god pr. Kr).¹³ Proširili smo sondu na sjeveroistočnom dijelu, te na dubini od oko 2 m, u profilu, ispod zidića koji dijeli Prušćevu od Borasove parcele, otkrili drugi grob pod tegulama. U istom je sloju (sloj II) kao i prvi, udaljeni su jedan od drugog oko 2 m, točno jedan nasuprot drugom. Kod toga su tegule bile pričvršćene s dosta žbuke, a korišten je i kamen (tegule su iste kao kod G1).

G2 (T. II; T. IX, sl. 2) je bio dosta oštećen, krovne tegule su pale preko kostiju i sploštile kostur. Nalazi: par germanskih lučnih fibula (na prsima), staklene i jantarne perle, prstenčić, srebrni stožasto zavijen predmet (**T. X., sl. 1**). Kako je bilo kasno, a nismo mogli ostaviti otvoren grob (bio je zadnji radni dan), uzeli smo iz groba svu zemlju za analizu. Iz istog razloga dio groba (noge na istoku) je ostao pod zemljom. Ispod grobnih tegula nađen je divokozin rog. Sonda je zatrpana.¹⁴

2. Sonda na parceli Joze Vučića¹⁵ (istočno i ispod parcele Nede Prusca)

Sloj I (Ø 0,50 m od površine) je “naplavina” s dosta ulomaka helenističke (ulomci tanjura i gutusa) i ranorimske keramike, jedno koplje (**kat. br. 17**).

Sloj II (oko 45 cm) je antički “humus”, tamni sloj s ulomcima ranorimske keramike: poklopci i ulomci amfora, te ostale keramike.

Sloj III (oko 20 cm) je suha zemlja ili antički nanos; vrh koplja.

Na oko 1,20 m od površine (sa zapadne strane na manjoj dubini, zbog pada terena) pojavila se zdravica - crvenica i živac. Prilikom zatrpanja sonde (5,50x2

¹³ MAROVIĆ 1988, p. 309, bilješka 31, 32; BUŠKARIOL 1986a, p. 26. U zaštitnim istraživanjima tzv. Bazilike u vodovodu 1985. god. u vrlo debelu nanosu (do 6 m) nađeno je dosta ‘ranog’ materijala, a istaknimo novac Dirahija, te rimski republikanski i carski novac; PATSCH 1907, p. 96 - o Naroni kao najvažnijem nalazištu novca Apolonije i Dirahija; PATSCH 1996, p. 97, bilj. 2; CAMBI 1989a, p. 43, bilj 26: najviše novca Apolonije i Dirahija pronađeno je na položaju Orepak uz Norin, pa autor pretpostavlja da se radi o luci i operativnom prostoru emporija.

¹⁴ Grobni nalazi su na obradbi kod Ante Miloševića. Nakon detaljne obradbe bit će vraćeni u naronitansku Arheološku zbirku koju je osmislio i postavio Arheološki muzej Split, u Vidu.

¹⁵ cfr. bilj. 1; o dolje navedenim slojevima sam naknadno obaviještena jer su se ta sonda i sonda 1, na kojoj sam radila, kopale simultano; nalazi nisu, osim nekoliko bitnijih, ušli u inventar nalaza jer ih nismo mogli niti statistički obraditi, budući da nisu razvrstani po slojevima.

m) pronađen je jedan Augustov brončani novac iz 7. god. pr. Kr. i vrh koplja (**kat. br. 18**).

3. Sonde na parceli Ike Borasa, pok. Mate (tzv. Kusina ledina), te na parceli Ante Borasa, pok. Bariše, na lokaciji Njive, Podstrana¹⁶

3a) sonde na parceli Ike Borasa (T. II)

Sonda 1, G2, G6

Istraživanja završena 19. studenoga 1994. na parceli Ike Borasa pokazala su da se, vjerojatno, radi o gotskoj nekropoli na lokaciji Njive zbog nalaza germanskih fibula u G2 - sonda (S) 1. Stoga smo nastavili istraživati na istoj lokaciji, te proširili istraživanja na južniju parcelu, parcelu Ante Borasa zbog pretpostavljenog smjera groblja na redove.

U sondi 1 smo do kraja očistili G2 (bez novih nalaza), a u sloju I našli Valensov (364.-367. god. po. Kr.) novčić. Nakon proširivanja sjeveroistočnog dijela sonde (2 m prema istoku, 1,5 m prema jugu), na 1,5 m istočno od G2, nešto dublje od G2 (0,22 m), u prokopanoj zdravici, u sloju III, u pržini, otkrili smo ukop u običnoj grobnoj jami, bez nalaza. Kostur je ležao na živcu (sjeverno od grebena živca): sačuvane su kosti lubanje, desne ruke, djelomično lijeve, dva pršljena = **G6 (T. V)**, orijentiran Z- I.

Sonda 2a, G 3, 4 i 5

Južno od sonde 1 otvorili smo sondu 2 ili 2a (3,60x3,50 m, naknadno proširivana). Cijeli teren pada od zapada prema istoku (☐ 3,11 zapad - ☐ 2,36 istok).

Nakon skidanja prvog, nultog sloja, sloja obrađivane zemlje (debljine oko 0,50 m na zapadnom dijelu sonde, te oko 0,30 m na istočnom dijelu sonde) u kojemu je nađeno nešto ranorimske keramike (**kat. br.: 67, 81/T, 83, 90/T, 92**) i brončani predmet u obliku pelte (**kat. br. 9**), počeli smo s istraživanjem antičkog kulturnog sloja (tamna, vlažna zemlja - sloj I debljine cca 0,80 do 0,65 m). Tu je nađeno dosta ulomaka amfora (**kat. br.: 81/T, 82, 85, 87, 95**), poklopaca amfora (**kat.: br. 38/T, 39, 41/T, 43, 44, 47, 48, 49, 63, 73**), te sitnih ulomaka finije ranorimske i glazirane helenističke keramike, metalni završetak drška posude (**kat. br. 7**), brončanu iglu (**kat. br. 12**), željezne čavle (**kat. br. 23**), stakleni obod, zub divlje svinje.

Već na dubini od oko 0,50 m od površine pojavio se temeljni zid, orijentiran zapad- istok koji presijeca sondu na dva dijela: sjeverni i južni (**T. II.; T. X., sl.**

¹⁶ Nastavak istraživanja, cfr. bilješku 2.

2). Na zapadnom kraju je širok 0,80 m, na istočnom 0,75 m. Na oko 0,30 m od južnog ruba je dubok procijep uzduž cijelog zida. Južno lice mu je tanje od sjevernog (solidnije sačuvano, u dva reda kamenja, gornji s dosta žbuke - na zapadnom dijelu debljine cca 0,70 m), u samo jednom redu je sačuvano kamenja (na zapadnom dijelu debljine cca 0,50 m), pa smo napravili malu sondu kako bismo utvrdili o čemu je riječ. Sonda je potvrdila da se radi o pukotini.

Da je to temeljni zid potvrđuje činjenica što je kamenje nabacano izravno u zemlju (miješana sa crvenicom = sloj IV, oko 10 cm iznad prave, neprokopane crvenice - zdravice), a na njemu je izliven sloj žbuke debljine 2 cm. Žbuka je bijela s umiješanim oblucima (riječni šljunak).

Na zapadnom rubu sonde, na dubini od cca 1,20 m od površine, pojavio se živac sjeverno i južno od zida. Kopajući, međutim, u sjevernom dijelu sonde, dalje prema istoku, u sloju I otkrili smo grob u tegulama, G3 orijentiran Z - I. U južnom dijelu sonde, ispod sloja obrađivane zemlje (na istočnom dijelu na \square 0,35 m, na zapadnom na \square 0,70 m dubine od površine - pad terena) nabacano je kamenje bez imalo žbuke, odnosno krčevina ili, kako tamošnji kažu, grudina, u sloju I. Debljina tog sloja je u najvišem sačuvanom dijelu 0,60 m (pad terena). Na istočnom dijelu sonde krčevina se protezala do zida. Nakon fotografiranja skinuli smo sloj krčevine kojeg nema u sjevernom dijelu sonde, te na istočnom rubu južnog dijela sonde otkrili zapadne rubne grobne tegule. Proširili smo istočni rub južnog dijela sonde 1,40 m prema istoku, u širini od 2,20 m, dakle, između južnog ruba sonde i zida.

Nismo utvrdili nastavak zida, stanjuje se i gubi prema istoku. Istočnije se, naime, ne može ići jer smo došli do ruba te terase obrasla živicom što čuva zemlju od odrona zbog kiša i sl. Na cca \square 1 m od površine, po sredini sonde, sloj je crvenice (sloj IV, deb. oko 0,30 m). U antičkom sloju I s krčevinom, također, nađeno je dosta ulomaka amfora, kao i finije keramike, metala, a u sloju IV dvije brončane igle sa čekičastom glavicom (**kat. br. 5 i 6**), potpuno pokrivene svjetlozelenom patinom, jedna je ukrašena urezanim linijama, poklopaca amfora (**kat. br. 39/T, 40**) ulomaka helenističke crnoglazirane, sive i reljefne keramike iz 3. st. pr. Kr.

Na istočnom dijelu sloj 0 (obrađivana zemlja) je debljine cca 0,30 m, a sloj I cca 0,65 m (na dnu se već miješa s prekopanom crvenicom - sloj IV). U sloju I su dva groba u tegulama - onaj uz južno lice zida = G4, te drugi uz južni profil sonde = G5.

Grobovi u sondi 2:

G3 (T. III.; T. X., sl. 2 lijevo; T. XI., sl. 1)

Nalazi se po sredini sjevernog sektora sonde, uz sjeverno lice zida, leži na zdravici, na cca \square 1,20 m od površine (zapad - živac, istok - ravna, tvrda, suha zemlja što prelazi u "nanos"). Istočno od groba do ruba sonde je, naime, u istoj

razini sa zdravicom suha, svijetla pržina koju nismo kopali do dna (nasip). Vjerojatno se radi o nastavku sloja III, sonde 1 (je li riječ o niveliranju terena, ili o sloju nekog ranijeg ukopa?).

To je grob pod tegulama na dvije vode obilježenim višestrukim polukružnim pečatom, orijentiran Z - I, dug cca 1,20 m. Radi se o dječjem ukopu, bez nalaza i priloga. U grobu je bila rahla, prašinasta zemlja, s puno mrava i crvi, kao i kod ostalih grobova, ukopa, kostiju gotovo potpuno raspadnutih. Iako samo dijelom sačuvane, kosti mandibule, čeone kosti u nekoliko ulomaka, ulomci ramenih kostiju, kosti lakta ili podlaktice, prsti, vrlo malo dijelova zdjelice, ulomci oba femura, te desna fibula i tibia s prstima ukazuju na ukop s rukama ispruženima uz tijelo.

G4 i G5 (T. IV; T. X., sl. 2 desno; T. XI., sl. 2)

Građeni su od tegula s istim pečatom kao G3, smješteni su u južnom sektoru sonde, odnosno, u istočnom dijelu južnog sektora. Leže na zdravici, na cca 1,00 m od površine (živac, kamenje i crvenica - tu, dakle, nema sloja suhe, tvrde zemlje i pržine, već crvenica i živac) orijentirani Z - I (mali otklon JZ - SI).

G4 (T. XII., sl. 1) je građen s rubnim tegulama na nož, pokriven vodoravno položenim tegulama, dakle, kao sanduk, dug 1,70 m. Poklopnice su, prilično oštećene, upale u sam grob. Na jugoistočnom uglu rubne tegule pronađen je jedan brončani novčić, najvjerojatnije Konstantinov. Donekle sačuvani dijelovi lubanje, zatim kosti ruku i nogu ukazuju na ukop s rukama ispruženima uz tijelo. Nalazi: 6 čavala simetrično raspoređenih na podlozi; dvije iznad glave, dvije iznad ramena, dvije do femura, s unutrašnje strane lijevog humerusa sasvim nečitak novčić (gotški?), te kraj lijeve ulne nožić i neki željezni predmet, a s vanjske strane lijevog femura neki željezni predmet.

G5 (T. XII., sl. 2) je klasičan grob u tegulama na dvije vode, bez nalaza, priloga, a donekle sačuvane kosti lubanje, ruku i nogu ukazuju na ukop s rukama ispruženima uz tijelo.

Zapadno proširenje sonde 2 ili sonda 2b

Zbog praćenja zida i ustanovljavanja eventualnog spoja sa zidom što se pruža S - J u sondi 1, proširili smo sondu 2 prema zapadu (3,50x3,50 m).

U sloju 0 (obrađivana zemlja) nađena je jedna zlatna naušnica (**kat. br. 3**) i poklopac amfore (**kat. br. 69**).

Zid se pojavio na 0,45 m od površine. Ustanovili smo spoj temeljnog zida S - J iz sonde 1, s temeljnim zidom Z - I, sonde 2. Na zidu što se pruža S - J, odnosno u žbuci tog zida sačuvanoj na površini inkorporiran je komad crveno slikane freske.

Širina zida S - J je cca 0,60 m, sačuvan je u visini cca 0,70 m, u sloju I, slanan izravno na zdravicu. U produžetku, međutim, nije slanan izravno u zdravicu, već cca 0,50 m iznad crvenice, u zemlji, sačuvan u visini oko 0,25 - 0,30 m, a na površinskoj žbuci s oblucima nema složenog kamenja, širi je, za širinu procijepa, od zida S - J, dakle za 0,30 m. Dijagonala spoja je cca 1,10 m. U sloju I nađeno je ulomaka rimske keramike, ulomaka amfora (**kat. br.: 81/T, 85/T, 90/T, 91**), između ostalih poklopaca (**kat. br.: 38/T, 39/T, 42/T, 58, 62, 70, 74 i 79**), jedan poklopac amfore s reljefnim ukrasom amfora (**kat. br. 66**), brončana igla (**kat. br. 11**), brončani "U" jezičac (**kat. br. 14**), a prema crvenici i u samom sloju crvenice (nekoliko centimetara do živca) prevladava helenistički materijal: jedna brončana omega igla (**kat. br. 4**), koštana igla (**kat. br. 33**), mali željezni kosir s tuljcem za nasad (**kat. br. 25**), izlizana terakotna figurica, mogući prikaz Fortune (**kat. br. 37**). Nađeno je i dosta poklopaca amfora (**kat. br. 38/T, 39/T, 42, 42/T, 45/T, 61, 68**), ulomak amfore (**kat. br. 81/T**), brončani (**kat. br. 21**) i željezni čavao (**kat. br. 23**), jedna sulica (**kat. br. 16**), novčić Dirahija (229. - 31. god. pr. Kr.), te nekoliko ulomaka vjerojatno željeznodobne keramike rađene na kolu,¹⁷ te ulomaka sive, crnoglazirane i reljefne helenističke keramike iz 3. st. pr. Kr. Napomenimo da u toj sondi nema sloja II i III.

Sonda 3

Zapadno od sonde 1 i 2 otvorili smo sondu 3 (6x2 m) = sloj obrađivane zemlje (od 20 do oko 50 cm debljine - pad terena) na živcu. Nađen je jedan Galijenov (253.-268.) novčić.

3a1) zaključak

Pad terena (površine, livade):

	S1	S2
zapad	☒ 3,36	☒ 3,11
istok	☒ 2,76	☒ 2,36

Dna grobova:

- *sonda 1:*

G1 - ☒ 1,50

G2 - ☒ 1,14

G6 - ☒ 0,92

¹⁷ Keramiku je pregledao Damir Kliškić, kustos pretpovijesne zbirke.

- sonda 2:

G3 - ☐ 1,59

G4 - ☐ 1,35

G5 - ☐ 1,39

Grobovi 1, 3, 4, 5 su na istoj dubini. Grobovi 2 i 6 su na istoj dubini, ali u različitim slojevima (G2 = sloj II, G6 = sloj III). Najveća razlika u dubini je između groba 1 i 2. U istom su sloju (sloj II). Grob 1, međutim, ne leži na zdravici, već na sloju III (rahla, suha zemlja, pržina u prokopanoj zdravici, nešto nalaza ranorimske i helenističke keramike, nekoliko stilusa, srebrni novčić Dirahija). Ispod sloja III zdravica je na cca ☐ 0,95 - 1,00 m - pad terena. G6 je na ☐ 0,92, dakle, na istoj dubini kao dno sloja III, odnosno rupe u zdravici.

Sloj III: vjerojatno se radi o ranijem ukopu u običnom zemljanom grobu, iako nismo našli niti jedan dio kostura ne radi se o smjelom zaključku jer, primjećujemo da su, zbog sastava tla, kosti uništene i u grobnim konstrukcijama.

G2 jest dublje od G1, ali u istom su sloju, sloju II.

To je groblje u dva reda: G1, G2 i G3 su u zapadnom redu, a G4, G5 i G6 su u istočnom redu groblja. Između G4 i G6 moguće su smještena još dva groba.

3b) sonde na parceli Ante Borasa (T. II)

Istraživanje groblja nastavljeno je južno od tih sondi, na parceli Ante Borasa, kako bismo utvrdili nastavak groblja na redove. Sonde su postavljene 4 m južno od međe parcele (vlasnik nije dao kopati oko dva badema), od istočnog ruba parcele na terasi udaljene su cca 1,30 m. Dimenzije prostora u kojem su postavljene sonde su 16x2 m. Podijeljen je na četiri sonde: od sjevera prema jugu, sondu 4, 5, 6, 7. Dimenzije sondi: 4x2 m, odnosno 3x2 m s 'profilom' širine 1 m.

Sonda 4, G 8 i 7

Sloj obrađivane zemlje (sloj 0, deb. od 0,25 - 0,40 m) gotovo je bez nalaza: jedna udica (**kat. br. 15**), malo ulomaka stakla i keramike. Već na ☐ 0,25 m od površine, dakle, tik ispod obrađivane zemlje, otkrivena su dva groba pod tegulama: G7 (sjeverni) i G8 (južni), orijentirani Z - I. Istočno od grobova je, ispod sloja 0 (☐ 0,40 - 0,70), masa nabacana kamenja (jedan dinar iz 1953.), dakle, krčevina kao u sondi 2. Na cca ☐ 0,70, 0,60 u sloju prokopane crvenice (sloj IV) nađeno je par ulomaka helenističke keramike. Istočno od grobova i između njih nađeno je nešto ulomaka amfora razbijenih na živcu (☐ 0,35 m ispod površine, u razini s podložnim tegulama grobova).

Grobovi su vrlo plitko, leže na zdravici (živac, crvenica), orijentirani Z - I, s malim odklonom SZ -JI.

G8 (T. VI; T. XIII., sl. 1, gore; T. XIV., sl. 1):

Od groba je ostala samo jedna podložna tegula, a uokolo, na crvenici, par kostiju ruke, lubanje i kralježaka, te sjeverno uz tegulu, ulomak koštane igle, komadić stakla. U nastojanju da utvrdimo nastavak groba proširili smo sondu u zapadnom profilu (0,5x1 m), ali nismo ništa našli.

G7 (T. V; T. XIII., sl. 1 i 2):

Nakon što smo otkrili dio tegula, evidentno groba, proširili smo sondu (1x1,5 m) u zapadnom profilu, te otkrili grob u tegulama, poprilično uništen. Samo su na zapadnom dijelu sačuvane krovne tegule i kanalice, sploštene. Nad tegulama je nađen novčić Faustine II. (161. - 176. god. po. Kr.) i vrlo malo ulomaka keramike. Grob je tu, u sloju I, naime, samo 0,25 m ispod sloja obrađene zemlje, podložne tegule su na \approx 0.35 - 0,40 m ispod površine, dakle, u najbolje sačuvanom dijelu visina mu iznosi desetak centimetara. Krovne tegule sačuvane sa strana nogu kostura su pukle po sredini i nedostaju, tako da se grob, na tom dijelu mogao dobro očistiti i prije otvaranja. Sve krovne tegule imaju isti polukružan pečat, kao i na grobovima u sondi 1 i 2. G7 je orijentiran Z - I, leži na živcu, dug je cca 1,80 m. Kako su krovne tegule pale preko groba, sploštile su kostur tako da su se, prilikom otvaranja groba, kosti lijepile na tegule. Na prsima je bila masa mravljih ličinka, crvi i paukova, pri čišćenju su se kosti raspadale. Dijelom sačuvane kosti lubanje (bez mandibule), ruku, kralješci, rebra, dio zdjelice, te kosti nogu (bez stopala) ukazuju na ukop s rukama ispruženima uz tijelo. Bez nalaza. Uz kosti lubanje pronađena su dva sitna ulomka keramike, vjerojatno upala u grob (lubanja je, pri otvaranju groba, bila očišćena, nije bila pokrivena zemljom).

Sonda 5, G 9

Kao i u sondi 4 grob je otkriven tik ispod sloja obrađivane zemlje (cca 0,40 - 0,50 m), slabo sačuvan, u antičkom kulturnom sloju (sloj I) debljine cca 0,20 - 0,30 m, leži na zdravici (crvenica, puno kamenja, živac). Zdravica je, i istočno od G 9, već na dubini od cca 0.70 m (pad terena). Kao i u sondi 4, gotovo bez nalaza, s tek nekoliko ulomaka keramike.

G 9 (T. VI; T. XIV., sl. 2; T. XV., sl. 1 i 2):

Proširili smo sondu u zapadnom profilu (1,00 X 0,60 m), te definirali grob 9, orijentiran Z - I. Dijelovi groba, tegule, pale su ili su stavljene sjeverno od G9, pa se u početku činilo da se radi o dvama grobovima. Sačuvan je u dužini cca

1,10 m (dvije podložne tegule na \approx 0,45 - 0,64 m od površine). Od krovnih tegula sačuvan je samo ulomak jedne koji je pokrivao komad zdjelice, desne ruke i rebara. Bez nalaza.

Sonda 6 (T. XVII., sl. 1)

Sloj 0 = oko 0,40 do 0,50 m obrađivane zemlje.

Sloj I = antički sloj (crna, rahla zemlja, paljevina?), cca 0,20 m, nalazi kanelirane keramike, stakla, koštane igle (**kat. br. 34, 35**), gornji dio brončana prstena, jedan prst s tragom brončane, zelene oksidacije, dio zubala nekog preživača. Živac se na zapadnom dijelu sonde pojavio na cca \approx 0,70 m od površine, a na istočnom na cca \approx 1,00 m. U sjeveroistočnom dijelu sonde, na cca \approx 0,60 m od površine pojavio se zid, slagan na živcu, s dosta čiste žbuke, bez oblutaka, širok cca 0,60 m, istočno lice mu je samo dijelom definirano, dijelom razbijeno na živcu, orijentiran je SZ - JI, skreće na istok. Taj istočni krak zida istražen je u dužini od 0,40 m, a širok je oko 0,35 m. Nismo proširivali sondu, te nemamo utvrđen smjer zida ni na istok, kao ni na sjever. Nema mu traga sjevernije, niti u profilu sonde 5. Od izvanjskog kuta tog zida do zapadnog ruba sonde u živcu složena su četiri kamena, imaju sjeverno lice. Nejasno!

Sonda 7

1. Sloj 0 = cca 0,5 m obrađivane zemlje

2. Sloj I = antički sloj (cca 0,5 m): tamna, rahla zemlja, s dosta ulomaka keramike, ulomak Firma lucerne, stakla, koštane igle (**kat. br. 32, 36**), metalni čavli, medicinski instrument (**kat. br. 13**) i brončani privjesak, samo jedan poklopac amfore (**kat. br. 61/T**).

3. Živac

Na istoj parceli, između zida što je dijeli s Kusinom ledinom i stabala badema, otvorili smo još jednu sondu (2,80x1,10 m):

Sonda 8, G 10

U njoj je, cca na \approx 0,45 m ispod sloja obrađivane zemlje, u sloju I (masa kamenja od krčevine uočene u južnom dijelu sonde 2) otkriven grob pod tegulama na dvije vode, G10, orijentiran Z - I, dužine 1,70 m, krovne tegule s istim pečatom kao i ostali grobovi.

G 10 (T. VII.; T. XVI., sl. 1 i 2) je djelomično uništen, kanalice su pale uokolo, a na istočnom kraju su razrušene, poremećene tegule, međutim, ranije nije otvaran. Smješten je 1 do 2 m sjeverno od zida kojeg smo ustanovili na \approx

0,40 od površine zemlje. Zid se proteže cijelim južnim rubom sonde (2,80 m), a vjerojatno se nastavlja i na istok i na zapad; nemamo cijelu njegovu širinu, otvoren je samo do dubine groba, slagan je od velikog klesana kamenja, povezana žbukom.

Kako se mračilo nismo stigli istraživati do kraja zida, a zbog nedostatka prostora u sondi nije točno utvrđeno leži li grob na zdravici; najvjerojatnije je, kao i svi ostali grobovi, ležao na zdravici.

Kao što je to slučaj i kod ostalih grobova, sačuvan je mali broj većih kostiju. U rahloj zemlji unutar groba sačuvani su dijelovi lubanje, par rebara i kralježaka, manji dio zdjelice, te kosti nogu bez stopala, koji upućuju na ukop s rukama ispruženima uz tijelo. Grob je bez nalaza, a jedan ulomak keramike i čavala slučajno su upali. U sloju I je bilo vrlo malo ulomaka keramike, te ulomak stilusa (**kat. br. 28**).

3b1) zaključak

G7, G8 i G9 su južni nastavak zapadnog reda toga groblja (G1, G2, G3).

G9 je zadnji grob u nizu i čini se da je to ujedno i kraj južnog dijela toga groblja.

Vrlo vjerojatno je G 10 zadnji u istočnom nizu južnog kraja toga groblja na redove.

INVENTAR NALAZA¹⁸

Upozorimo ovdje da površinski materijal izrazito ranoantičkog obilježja nije ničim upućivao na kasnoantičko groblje, kao ni materijal iz vrlo debelih slojeva izvan grobova. Rekognosciranjem se, dakle, ne bi prepoznalo kasnoantičko groblje smješteno na terasi, na sjevernoj strani grada. U tom slučaju glavna je vodilja bio *fortunatus ligo*.¹⁹

Materijal široko datira slojeve lokaliteta 'Njive-Groblje' od željeznog doba, a izrazitije od 3. st. pr. Kr. do 7. st. po. Kr. ne pružajući mogućnost precizna određenja namjene prostora u kojem je pronađen.

¹⁸ Ne donosimo katalog svakog pojedinačnog predmeta, već samo karakteristična materijala, čak i grupne kataloške jedinice materijala signifikantna za determinaciju ranijih slojeva na lokalitetu; svi su nalazi očišćeni i konzervirani.

¹⁹ Cfr. MAROVIĆ 1988, p. 309, bilješka 31, 32; BUŠKARIOL 1986a, p. 26; PATSCH 1907, p. 96; PATSCH 1996, p. 97, bilj. 2; CAMBI 1989a, p. 43, bilj 26; treba, naime, uvijek imati na umu i to da je Naronna velikim dijelom bila na brdu, te uz to vezana stoljeća erozije, naplavina.

I. Staklo

1. inv. br. 992; ulomak narebrene staklene zdjelice "S" profila - stolne posude; S1, Sl. I, zapadno od temelja S-J;

sačuvana visina 6,7 cm, sačuvana širina 6,6 cm, dobiveni promjer oboda 7,6 cm; prozirno staklo plavičaste nijanse, s vanjske strane dijelom korodirano, oblikovano je puhanjem u kalup; sačuvana su 4 okomita rebra trbuha zdjelice na prijelazu u gornju četvrtinu zdjelice, gdje je očita uporaba abrazivna sredstva, u vanjskoj stijenci urezan je plitak, vodoravan žljebić, obod je lagano konveksan, ravno odrezana i loše uglačana vrha; vjerojatno sjevernoitalska radionica

- 2., 3. četvrtina 1. st. po. Kr.

Taj tip staklene posude izravan je nasljednik rebrastih staklenih zdjelica rađenih tehnikom lijevanja u kalup i brušenja čija produkcija seže u doba kasne Republike i prvih stoljeća Carstva, iako ima i helenističke prethodnike. Prve zdjelice rađene puhanjem u kalup javljaju se u Tiberijevo, početak klaudivjevskoga doba, kontinuiraju do flavijevskoga doba. Područje difuzije i produkcije tog tipa je vrlo široko, od istoka (sirijsko-palestinske radionice) do zapada (italske radionice), od Tiberija do oko 100.²⁰

II. Metal

2. inv. br. 993; višestruko raščlanjena brončana fibula; S1, Sl. I, istočno od temelja S-J;

dužina 3,7 cm, visina 1,2 cm; glava - dvočlana konstrukcija sa zglobnim iglenim mehanizmom - glatka zaglavna pločica svijena je u tuljac kroz koji je provučena žičana osovina za iglu, držač igle je trokutasto oblikovan, igla nedostaje, noga je u obliku dvije klepsidre između kojih su sitni okomiti urezi, završava zadebljanim, ravno rezanim rubom, na početku luka su dva klepsidrasta, te gumbasta ispupčenja, a na samom luku tri uzdužna rebra ukrašena poprečnim vodoravnim urezima, tamnosmeđa do crna homogena patina

²⁰ Analogije: ROFFIA 1993, p. 60-63, za lijevane (Isings 3a i 3b), 67, kat. br. 41, p. 71, crtež na p. 231, p. 68, 69 (najmlađi primjerci se mogu datirati u kraj 1. i početak 2. st.); HAYES 1975, p. 33 (Isings 3a i 3c), sirijsko-palestinsko staklo - rane serije, p. 47/48 - kat. br. 82; zapadni proizvodi, p. 147, 153 - kat. br. 636, foto na p. 226, crtež na p. 186.; vidi fotografije na p. 190; takve su posude usko povezane s bojenim staklenim zdjelicama ukrašenim bijelim nitima, tzv. 'Zarte Rippenschalen': VON PFEFFER, HAEVERNICK 1958, pp. 76-88.

- (2. polovina)? 1. st. po. Kr.

Toj se kategoriji fibula pripisuje keltsko podrijetlo. Najučestalije su na području Galije, a proširene su od Britanije do Rusije. Većina ih autora datira u 1. st. po. Kr., jedni drže da se pojavljuju već na prijelazu 1. st. pr. Kr./ 1. st. po. Kr., dok drugi navode doba oko 2. polovine 1. st.²¹

- 3. inv. br. 994; zlatna naušnica s privjeskom; S2b, Sl. 0 ili 1a;**
a) težina 1,04 g, pronađena u dužini 5,2 cm; žica okrugla presjeka na užem kraju svinuta vrha, a na debljem kraju svinuta u kukicu uz koju je na samu žicu nalemljena dvostruka kalota (gornja je manja i plića); kako je cijela naušnica iskrivljena ne vidi se je li žica spajala bridove šuplje kalote, kalota je glatka, neukrašena, izrađena iskucavanjem zlatnoga lima preko matrice
b) težina 0,37 g, dužina 1,85 cm; privjesak od tordirane žice s petljicom s jedne, te kapljičastim završetkom s druge strane

- 1. st. pr. Kr. - 1. polovina 2. st. po. Kr.; italski import

Riječ je o tipu naušnice sa 'S' karičicom, blizak tipu naušnica s privjeskom što se datira u 1. st. pr., 1. st. po. Kr. i tipu s kalotom (*a spicchio di sfera*) kojemu se traži podrijetlo u kasnoetrurskim uzorima. Taj se tip, pak, javlja u 1. st. po. Kr., najširu difuziju postiže u vrijeme Flavijevaca, prisutan je do sredine 2. st. kada izlazi iz uporabe potisnut drugačije variranim oblicima istoga tipa.²²

- 4. inv. br. 995; brončana 'omega' igla; S2b, Sl. IV;**
 sačuvana dužina 6,8 cm, visina W glave 1,7 cm, širina W glave 1,75 cm; igla s rombično profiliranom W glavom s petljicama, na uzdužnim bridovima

²¹ Analogija: KOŠČEVIĆ 1980, p. 29 i 30, T. XXVII, br. 238, p. 55 - kat. br. 676.

²² Analogije: KOŠČEVIĆ 1991, p. 12 s navedenim analogijama za lokalitete: Pompeji, Kerč na Krimu, Tekija (Transdierna), Četalk u Bugarskoj (primjer iz Pompeja: p. 11 - sl. 20, kasno 1. st.), T. I., 3, p. 117, kat. br. 2.3. ('S' karičica s kružnom pločicom i osovinom s kukicom za privjesak); analogija za privjesak: p. 14/15, sl. 39 iz nekropole u Bakru koja se datira u 2. polovinu 1. i 1. polovinu 2. st. po. Kr.; POPOVIĆ 1996, p. 22 (sl. na p. 18), tip III., p. 76, kat. br. 52 - 54 (tekijska ostava) s navedenim analogijama za lokalitete: Boscovale, Herculaneum, Pompeji, Siphnos (Cipar), Elemtheropolis u Palestini, te za fajumske portrete; MANO-ZISI 1957, p. 13 - navodi par naušnica iz Salone koji se čuva u splitskom Arheološkom muzeju kao najbliži pandan onima iz tekijske ostave. To je par naušnica s inv. br. H 5917 i H 5918 (kasno 1. st.) kojima je mjesto nalaza nepoznato, neobjavljene su, a dosad su bile izložene, neinventirane, u starom stalnom postavu; D'AMBROSIO, DE CAROLIS 1997, T. I. 7 i 11, T. II. 13, T. XXVI. 252, 254, te T. XVII. 186, T. XXVI. 261, p. 28, 63, 64, 86 i 88.

glave, s obje strane gornjeg brida su sitni poprečni urezi, s jedne strane je dosta izlizana, nedostaje jedna igla s petljicom

- (1. polovina ?) 2. st. pr. Kr.

W igle su kao tipičan oblik ilirske materijalne kulture,²³ vrlo čest željeznodobni materijal na europskom jugoistoku.²⁴ Upozoravamo, međutim, na bliske analogije u Ošanićima. Nalazi u Ošanićima ukazuju na trgovačke veze s istočnom i zapadnom jadranskom obalom, te drugim sredozemnim krajevima. Roba je u Ošaniće morala stizati preko Narone²⁵.
26

5. inv. br. 996; brončana igla ili alatka s ukrašenom čekićastom glavom²⁷; S2, Sl. IV;

duž. 10,9 cm, debljina glave 5-6 mm, širina glave 2,9 cm, dim. udarne površine 6x5 mm, deb. igle 4-2 mm; glava je u obliku čekića, s obje strane i na vrhu ukrašena urezima u motiv riblje kosti, po stranama, preko navedenog motiva, ima nekoliko neurednih kružnih incizija, a na zaravnjenu odsječku vrha urezan je kvadratić, tupi dio čekića je neukrašen. Na početku igle (nenaglašeni, obli prijelazi iz čekića u iglu), s obje strane su vodoravni urezi; tu je sama igla kvadratna presjeka, a ispod se već zaobljuje, stanjuje prema vrhu. Nakon čišćenja od svjetlozelene neplemenite patine ostala je tamnozeleno i smeđa patina, te tragovi korozije koja je najviše oštetila samu iglu, glava je u dobru stanju.²⁸

²³ MARIĆ 1972/73, p. 183.

²⁴ MARIĆ 1978/79, p. 57; TRUHELKA 1899, p. 369 i 371, sl. 46; BENAC, ČOVIĆ 1957, vidi tablicu: Osnovni tipovi mladih faza Glasinca.

²⁵ cfr. MAROVIĆ 1988, p. 309, bilješka 31, 32; BUŠKARIOL 1986a, p. 26; PATSCH 1907, p. 96; PATSCH 1996, p. 97, bilj. 2; CAMBI 1989a, p. 42-44, bilj. 13-27; CAMBI 1980, p. 127, 130, 133, 134; KIRIGIN 1980; GABRIČEVIĆ 1980, p. 162, bilj. 10 i 11, 18; ZANINOVIĆ 1980, p. 174; NIKOLANCI 1980; cfr. i sljedeću bilješku.

²⁶ Analogije za W iglu: MARIĆ 1972/73, p. 183, T. 14, 7; MARIĆ 1978/79, p. 57, T. XXV, 37, 81; MARIĆ 1996, T. 19, 9 i 10; KIRIGIN 1986, p. 39, kat. br. 290, srebrna dvojna igla omega tipa (AZOV b. š.), nalazište Vis-Martvilo 1979., G 23, visina 10,2 cm (datirana je okvirno u razdoblje od kraja 4. do sredine 1. st. pr. Kr.); KIRIGIN 1996, p. 167.

²⁷ Napomenimo da nismo sigurni radi li se o igli kao dekorativnu i funkcionalnu dijelu nošnje, ili alatki, točnije čekiću za iskucavanje predmeta od plemenita metala. Dvojbe izaziva ukras na glavi igle, a i donji dio alatke koji je igla sama. I. Marović je sklon tumačenju igle-držala kao oblika kojeg je lako uvući u drveni držač. Igla pod sljedećim kat. brojem je neukrašena i stoga ju je lakše vidjeti kao alatku.

²⁸ RUPRECHTSBERGER 1978, kat. br. 393, n. 3n, ('igla s poprečnom gredom'), p. 43, nije datirana.

- helenizam?

6. inv. br. 997; brončana igla - alatka sa čekićastom glavom; S2, Sl. IV; duž. 11,9 cm, deb. glave 6 mm, šir. glave 2,9 cm, dim. udarne površine 6x6 mm, deb. igle 4-2 mm; glava je u obliku čekića, neukrašena, trokutasto profilirana vrha s malim, poprečnim vodoravnim urezom, naglašen je prijelaz iz glave u iglu koja je na samom početku kvadratna presjeka, ali brzo se oblikuje u kružni, ostala je prilično homogena tamnozeleno patina²⁹

- helenizam?

7. inv. br. 998; brončani završetak drška posude; S2, Sl. I; duž. 6,1 cm, dimenzije četvrtasta presjeka 7x7 mm, šir. glave 8,5 mm, deb. glave 1,1 cm; završetak drška situle, vrča ili zaimače (simpuluma), u obliku pačje glave; glava je bez izrazitih obilježja - oči nisu niti naznačene, ali dugi, plosnat kljun je urezom odvojen od glave, s jedne strane uzdužnim žlijebom sve do vrha odvojen gornji od donjeg kljuna što je s druge strane samo naznačeno plićim žlijebom na početku kljuna, između kratka ureza i vrha kljuna je blago, trokutasto oštećenje, kljun je s gornje i sa donje strane lagano trokutasto profiliran (ti su kosi, obli nagibi jedva primjetni na samoj glavi), tamnosmeđa patina s tragovima svjetlozelene patine i korozije³⁰

- helenističko, ranorimsko: kasnorepublikansko, ranocarsko doba

8. inv. br. 999; željezni završetak drška posude; S1, Sl. II; duž. 5,5 cm, vis. glave 1,05 cm, šir. glave 9,05 mm, pr. drška 0,5-0,6 cm; završetak drška je u obliku ptičje glave; s jedne strane krug označava oko, a s nasuprotne strane i odozgo urezima je naglašen kljun, sam držak je vjerojatno bio četvrtasta presjeka, jako korodirana površina³¹

²⁹ IBIDEM.

³⁰ Analogije: BOLLA 1994, kat. br. 66 - T. LII, LIII, LIV, kat. br. 67 - T. LV, LVI, kat. br. 84 - T. LXXIX, p. 57-61: situle tipa Eggers 26, zabilježene su na lokalitetima podno Vezuva, a dobro su potvrđene u sjevernoj Italiji, datiraju se od flavijevskog doba, prije 79., do hadrijansko-antoninskog doba; kat. br. 84 T. LXXIX, p. 74: zaimača u obliku vrča, rimsko, moguće kasnorepublikansko doba; HAYES 1984, kat. brojevi: **36, 51-54** (kasnije etrursko posude: patera i simpulumi ili zaimače; 5. st. pr. Kr.); kat. brojevi 55-60, **91-2** (helenistički, ptolomejsko-egipatski simpulumi s dubokom zdjelom); kat. br. **61** (rimski simpulum, sa završetkom u obliku pačje glave bez izrazita obilježja, malo više od pukog zadebljanja); kat. br. **128** (zaimača u obliku vrča, rimsko, moguće kasnorepublikansko doba); BULIĆ 1909, p. 47, T. III., sl. 2: završetak drška balzamarija - Besa (H 4427: AMS), u obliku patke.

³¹ IBIDEM.

- helenističko, ranorimsko

9. inv. br. 1000; brončani predmet u obliku pelte; S2, Sl. 0 ili 1a;

šir. 2,5 cm, vis. 1,5 cm, deb. 2,5 mm; predmet je u obliku pelte otvorenih krajeva, nedostaje zavijen vrh jednog kraka, tamnozeleno patina

- Rimsko Carstvo

10. inv. br. 1001; brončana šivaća igla; S1, Sl. III;

duž. 12,95 cm, max. promjer 3 mm; igla s ušicom koja većim dijelom nedostaje, kružna je presjeka, u gornjoj trećini lagano savijena, tamnozeleno do smeđa patina³²

- 2., 3. st.

11. inv. br. 1002; brončana šivaća igla; S2b, Sl. I;

duž. 9,55 cm; igla s ušicom, kružna presjeka, svjetlozeleno patina³³

- 2., 3. st.

12. inv. br. 1003; brončana šivaća igla; S2, Sl. I;

sačuvana duž. 7,7 cm, max. pr. 2,5 mm; igla s odlomljenom ušicom, kružna presjeka, svijetlozeleno i smeđa patina³⁴

- 2., 3. st.

13. inv. br. 1004; brončana medicinska sonda; S7, Sl. I;

max. duž. 9,8 cm, pr. pločice 4,9 mm, pr. zadebljanja 5 mm, min. pr. 1,5 mm; sonda sa zadebljanjem u donjoj trećini držala, s kružnom pločicom na dnu, kružna presjeka, držalo je malo iskrivljeno, svijetlozeleno i smeđa patina

14. inv. br. 1005; brončani "U" jezičac; S2b, Sl. I;

sačuvana duž. 2,2 cm, širina 1 cm, deb. 1 mm; lijevani jezičac je ukrašen na rubnom dijelu nizom koso urezanih crtica u uskom pojasu, po sredini

³² Analogije: BASLER 1977, T. VI, 1; KELLNER 1895, p. 187, sl. 88a.

³³ RUPRECHTSBERGER 1978, p. 34, 37-39, kat. br. 450-457, 486, 493-494, grupa 7. b. b; igle za šivanje s duguljastom ušicom.

³⁴ IBIDEM.

tragovi nedovršena ili loše uspjela rovašenja, vrh je oštećen i izlizan, gornji dio jezičca je odlomljen, svjetlozelena pasta³⁵

- kasno 6. st. - 602. god. po. Kr.³⁶

15. inv. br. 1006; željezna udica; S4, Sl. 0 ili 1a;

vis. 4,05 cm, vis. trna udice 1,4 cm, šir. 1,3 cm; udica s kružnom, s unutrašnje strane zaravnjenom pločicom za vezivanje strune i s oštrim zubom trna za hvatanje ribe, dno je kvadratno savijeno

16. inv. br. 1007; željezna sulica, pilum³⁷; S2b, Sl. IV;

sačuvana duž. 36,8 cm, max. pr. 7,5 mm; sulica s jezičcem za nasad, jezičak je sačuvan u vrlo malom odsječku, a vrh u potpunosti nedostaje, tijelo je savijeno u tupi kut, dakle, sulica je upotrijebljena, slabo je sačuvana

- helenizam, rano Rimsko Carstvo (?)

17. inv. br. 1008; željezni vrh koplja; parcela Drage i Joze Vučića;

sačuvana duž. 19,1 cm, sačuvana duž. vrha 6 cm, pr. tuljca 1,7 cm, šir. 2,6 cm; koplje trokutasta dvobridna vrha s tuljcem za nasad, korodirano, odlomljena vrha, iz tuljca su, tijekom konzervacije, izvađena dva drvena komadića

18. inv. br. 1009; željezni vrh koplja; parcela Drage i Joze Vučića;

duž. 15,7 cm, duž. vrha 7,3 cm, pr. tuljca 1,8 cm, šir. 3 cm; koplje trokutasta dvobridna vrha s tuljcem za nasad, korodirano

19. inv. br. 1010; brončana zakovica; S1, Sl. I;

duž. 1,8 cm, maksimalan promjer glave 1,45 cm; glava je ravno raskucana, nepravilna kružna oblika, igla je četvrtasta presjeka, tamnosmeđa do crna patina

³⁵ Analogije: VIŠIĆ-LJUBIĆ 1994, p. 230, kat. br. 38 i 40; VINSKI 1967, p. 23-50 (bizantske kopče *proprie dictu*), osobito 29-33, T. XXI, XXII; Vinski tako oblikovane jezičke, dijelove pojasnih garnitura, drži modnim rekvizitima provincijalno-bizantskog stvaralaštva, koji je u 7. st. obilno primjenjivan u barbarskoj uporabi.

³⁶ Uzimajući godinu 602. kao *post quem* prihvaćamo tezu o padu Narone u vrijeme zadnjih godina vladavine Mauricija Tiberija (582.-602.). Posljednji je pisao o tomu: MAROVIĆ 1988, p. 307: posljednji novčić u ostavi kovan je nakon 583./584., p. 308: godina 602. je *post quem* za pad Narone, p. 310.

³⁷ O pilumu: HOFFILLER 1912, IV. koplje i pilum - 68-98, pilum - 68-96.

20. inv. br. 1011; brončani čavao; S1, Sl. II;

duž. 5,8 cm, promjer glave 1,2 cm; glava je blago konveksna s rubovima uvučenim prema unutra, igla je četvrtasta presjeka, lagano svijena, tamnozeleno do crna patina

21. inv. br. 1012; brončani čavao; S2b, Sl. IV;

duž. 5,9 cm, promjer glave 1,2 cm; glava je gotovo ravna, jedan odsječak ruba je svijen prema unutra, igla je četvrtasta presjeka, tamnozeleno do crna patina

22. inv. br. 1013; željezni čavlič; S1, Sl. II;

duž. 4 cm, pr. glave 0,5 cm, pr. igle 0,3 cm; ravna glavica kružna presjeka, igla je vjerojatno bila kružna presjeka, korodiran

23. inv. br. 1014; željezni čavao; S1, Sl. I;

duž. 6,1 cm, pr. glave 1,8 cm; konična glavica nepravilna kružna presjeka, igla je četvrtasta presjeka, sužava se prema dnu, gdje i blago tordira, djelomično korodiran

Nadeno je pedeset takvih čavala:

sloj 0	3	6%
sloj I	33	66%
sloj II	10	20%
sloj IV	4	8%

24. inv. br. 1015; željezni klin; S1, Sl. I;

duž. 12,9 cm, deb. 0,8 - 0,4 cm; klin je četvrtasta presjeka i sužava se prema dnu, korodiran

25. inv. br. 1016; željezni kosir; S2b, Sl. IV;

S2b, Sl. IV; duž. 16,8 cm, duž. tuljca 5,9 cm, pr. tuljca 2,2 cm, šir. sječiva 2,6 cm; kosir s tuljcem za nasad, vrh je na jednu stranu malo zakrivljen, korodiran

26. inv. br. 1017; brončani zasun; S1, Sl. I;

sačuvana duž. 5,05 cm, šir. 1,05 cm; ulomak zasuna (?), tamnozeleno patina³⁸

³⁸ Analogije: GÁSPÁR 1986, T. CCXI, 727, 1326.

III. Kost

27. inv. br. 1018; koštani stilus; S1, Sl. III;

dužina 7,2 cm, max. promjer 6 mm; koštani stilus dobro uglačane površine, s donje strane naoštren za pisanje, a s gornje strane s malim kugličastim završetkom promjera 2 mm

- rimsko doba

28. inv. br. 1019; koštani stilus; S8, Sl. I;

sačuvana duž. 4,8 cm, promjer tijela 6 mm; nekad uglačane, sada prilično oštećene površine, sačuvan u donjem dijelu, u onom u kojem je naoštren za pisanje

- rimsko doba

29. inv. br. 1020; koštani stilus; S1, Sl. I;

sačuvana duž. 5,2 cm, promjer tijela 7-5 mm; kao prethodni

- rimsko doba

30. inv. br. 1021; koštani stilus; S1, Sl. II;

duž. 8,65 cm, promjer tijela 7-3 mm; stilus s donje strane naoštren za pisanje, a s gornje strane oštećena šiljasta vrha, tragovi obradbe-šiljenja prema radnom vrhu, dobro uglačane površine

- rimsko doba

31. inv. br. 1022; koštani stilus; S1, Sl. II;

sačuvana duž. 6,2 cm, promjer tijela 6-7 mm; stilus s donje strane naoštren za pisanje, tijelo je najšire u donjoj trećini, vrh (gornji dio) odlomljen, dobro uglačane površine

- rimsko doba

32. inv. br. 1023; koštana igla; S7, Sl. I;

sačuvana duž. 6,9 cm, promjer 3-5,5 mm; igla s koničnom glavicom, sužava se prema dnu, odlomljen vrh, vidljivi tragovi obradbe³⁹

³⁹ Analogije: DULAR 1979, p. 278 279, T. I, 1-8278-293, p. 278 279T. I, 15; T. III, 1; *acus discriminales*, igla za razdjeljivanje kose; datira ih široko, od 1. do 4. st.; ŠARANOVIĆ-SVETEK 1981, T. I., 4, tip 2, p. 152, kraj 1. - sredine 3. st.; RUPRECHTSBERGER 1978, kat. br. 312-336; 477-479, p. 39 i 40; 8. tzv. šila; pretežito su datirane u 2./3. st.

- 2., 3. st.

33. inv. br. 1024; koštana igla-ukosnica; S2b, Sl. IV;

sačuvana duž. 4,8 cm, pr. glave 6,5 mm, pr. igle 4 - 5,5 mm; igla-ukosnica s čunjastom glavom i vretenastim tijelom, na prijelazu u glavu su dva plitka vodoravna ureza, uglačana

34. inv. br. 1025; koštana igla-ukosnica; S6, Sl. I;

sačuvana duž. 6,1 cm, promjer glave 4 mm, promjer tijela 2 - 3,5 mm; igla-ukosnica s oblom glavicom i vretenastim tijelom, loš rad - vidljivi su tragovi odbijanja, vjerojatno struganjem, kako na glavi, tako i na samoj igli, uglačana⁴⁰

- 3., 4. st. po. Kr.

35. inv. br. 1026; koštana igla-ukosnica; S6, Sl. I;

sačuvana duž. 7,3 cm, promjer glave 5,5 mm, promjer tijela 3-4 mm; igla-ukosnica s oblom glavicom oštro odvojenom od vretenasta tijela, vrh igle je odlomljen, uglačana⁴¹

- 3., 4. st. po. Kr.

36. inv. br. 1027; koštana igla-ukosnica; S7, Sl. I;

sačuvana duž. 5,2 cm, promjer glave 4,5 mm, promjer tijela 2,5-3 mm; igla-ukosnica s oblom glavicom oštro odvojenom od vretenasta tijela, vrh igle je odlomljen, vidljivi tragovi obradbe, uglačana⁴²

- 3., 4. st. po. Kr.

IV. Keramika

37. inv. br. 1028; terakotna ženska glava⁴³; S2b, Sl. IV;

vis. 4,8 cm, šir. 2,95 cm, šir. vrata 1,7 cm, duž. stranice modija 1,7 cm;

⁴⁰ Analogije: ŠARANOVIC-SVETEK 1981, T. I., 9, T. II., 9, p. 151 i 152, tip 5 i 6, bilješke 5 i 6 brojne analogije za kasnoantičku dataciju (2. polovina 3., 4. st. po. Kr.); JELIČIĆ-RADONIĆ 1995, p. 68 - kat. br. 26 (rimsko doba); GLUŠČEVIĆ 1993, p. 58/59, bilj. 8-11, kat. br. 2, T. II., 2, posredno datirane (kao dio cjeline) u 2. polovinu 3., 4. st. po. Kr.; RUPRECHTSBERGER 1978, p. 32, kat. br. 86-156, 171-198, 5c, e; posljednja četvrtina 2. - 3. četvrtine 3. st.; DULAR 1979, p. 278 279, T. I, 1-8278-293, p. 278 279, T. I, 1-8; T. III, 1; *acus discriminales*, igle za razdjeljivanje kose; datira ih široko, od 1. do 4. st.

⁴¹ IBIDEM.

⁴² IBIDEM.

⁴³ Literatura: BURR THOMPSON 1963; BURR THOMPSON 1966; ALBERTOCCHI 1994; NARDELLI 1991; KIRIGIN 1996, terakote: 140-148.

ženska glava s modijem, oko, nos, brada, uho, dijadema, razdjeljak po sredini tjemena (?) vidljivi su samo u naznakama, visoko na potiljku modij, konkavno oblikovan stijenkama u obli trokut, Fortuna(?); na dnu vrata je, nešto pomaknuta od sredine, mala rupa za nasad, pravokutna oblika, figura je od pečene gline, bež boje, s tragovima sive, loše pečena, vrlo mekana glina

- helenizam

Poklopci amfora⁴⁴

Poklopci amfora su nađeni u velikom broju. Stoga, na ovom mjestu, kataloški obrađujemo samo predstavnike tipova koje smo sami odredili, a uz katalošku česticu u kojoj se opisuju morfološke značajke tipa dodajemo statistiku zastupljenosti svakog pojedinog tipa unutar određenog sloja. Napomenimo još jedanput da se to mahom odnosi na slojeve sonde 1, 2a i 2b, jer su ostale sonde do kraja nekropole manje-više lišene slojeva i materijala. Boje poklopaca su od svijetlog do tamnog okera, svijetlo do tamnonarančaste; pretežito su sačuvani cijeli poklopci ili veći ulomci; plohe i obod su dijelom izlizani klizanjem.

Tip 1:

38. inv. br. 1029; S1, Sl. I;

promjer 9,5 cm, deb. 2,2 cm, vis. 3,2 cm, promjer središnjeg ispupčenja 2,3 cm; konveksan s unutrašnje ili donje strane, izlizan s jedne strane obodnog odsječka; svjetlooker

Tip 1:⁴⁵ neukrašen, neoznačen; obje plohe, unutrašnja ili donja, vanjska ili gornja su ravne, ponekad je unutrašnja ploha konveksna, a ponekad je i površina konkavna; obod je ravan (okomit), rjeđe blago zaobljen; središnje ispupčenje, za otklapanje, na površini poklopca je gotovo redovito kružna oblika.

Nađeno je ukupno 20 poklopaca tog tipa:

sloj I	15	75%
sloj II	3	15%
sloj III	1	5%
sloj IV	1	5%

⁴⁴ ABRAMIĆ 1926/27, p. 6-8, sl. 4; PATSCH 1908, p. 93, sl. 7; PATSCH 1997, p. 17.

⁴⁵ cfr. PATSCH 1908, p. 93, sl. 7 br. 1, 2 i 3.

Tip 2:

39. inv. br. 1030; S2, Sl. I;

promjer 10,1 cm, deb. oboda 0,8 cm, vis. 3,6 cm; s unutrašnje strane oštro konično uvučen, obod je blago izvučen prema vani i zaobljen, nenaglašen prijelaz u središnji konus koji je nastao izvlačenjem gline cijele mase poklopca, a oblikovan stiskanjem u nepravilan trokut (otisci četiriju jagodica), veći dio oboda je izlizan klizanjem (?), tamnooker boja

40. inv. br. 1031; S2, Sl. IV;

pr. 10,4 cm, deb. stijenke 0,9 cm, deb. oboda 1,6 cm, vis. 3,3 cm; konično uvučen s unutrašnje strane, vanjski konus je pravilan, završava malim kružnim ispupčenjem koje je oštećeno, obod je naglašeno koso izvučen vani, oštećen u manjim odsječcima, zaravnjen prijelaz u konus, finija keramika, bolji rad; taman oker s tragom svjetlonarančaste boje

Tip 2,⁴⁶ tzv. konični: neukrašen, neoznačen; s vanjske strane je središnje visoko ispupčenje (konus) nastalo izvlačenjem mase gline samog tijela poklopca i to cijelog ili samo gornjeg dijela, a oblikovano je stiskanjem vrhovima prstiju u nepravilan pravokutan, četvrtast ili trokutast oblik, s unutrašnje strane su slabije ili jače konkavni (gdje su slabije konkavni vanjski konus je napravljen izvlačenjem gline gornje mase poklopca, a dovršen stiskanjem vrhovima dvaju, triju ili četiriju prsta, gdje su jako konkavni, konično uvučen vanjski konus je nastao oblikovanjem ili izvlačenjem glinene mase samog tijela poklopca, a konačan oblik dobiva stiskanjem vrhovima prstiju); obodi su različito oblikovani: većinom su zadebljani, zaobljeni, ponekad izvučeni vani, ponekad su i s gornje strane blago koso

⁴⁶ NESTORI 1996, u poglavlju *O rezultatima istraživanja*, na p. 52, sl. 42 donosi jedan poklopac našeg tipa 2: koničan sa zaravnjenim vrhom ispupčenja, najbliži našem tipu 2, kat. br. 23; na p. 47, bilješka 25, br. 1 datira rečeni poklopac prema tipologiji poznatoj iz literature koju navodi u 1) 2. st. pr. Kr. - 1. st. po. Kr. (tip Modena VIII B), ili 2) u 1. polovinu 1. st. po. Kr. Literaturu koju navodi mi, na žalost, ne posjedujemo, međutim, ovdje ću je navesti ne bi li kome zainteresiranu poslužila kao smjernica: 1) D. LABATE, *Rozza terracotta e ceramica comune: una proposta tipologica*, u *Modena dalle origini all'anno mille. Studi di archeologia e storia*, v. II, Modena 1988, pp. 73-75; 2) M. BERGAMINI-D. MANZONI, *Studi su Bevagna romana*, u *Annali della Facoltà di Lettere e Filosofia dell'Università degli Studi di Perugia XXI*, n. s. VII, 1983-1984, pp. 55-123, za taj poklopac pp. 76-77. T. 24, br. 7; poklopac koji navodi pod br. 2 spada, također, u konične, a datira ga općenito u rimsko doba; za treći poklopac (iz opisa nije sasvim jasno o kojem se tipu radi) na istom mjestu pod br. 3 dodaje literaturu: M. BERGAMINI, *Centuriatio di Bologna. Materiali dallo scavo di tre centuriae*, Roma 1980; ENDRIZZI 1990; cfr. PATSCH 1908, p. 87-117, p. 93, sl. 7, br. 4, 5.

zaravnjeni, gotovo redovito se stanjuju prema prijelazu u središnji konus; taj se konkavan, žljebast prijelaz odražava kao konveksnost s unutrašnje strane, prijelaz u središnji konus je nekad konveksan, a ponekad je naznačen pojasnim više urezom negoli žlijebom.

Nađeno je ukupno 26 poklopaca tog tipa:

sloj 0	6	23,07%	13 50%
sloj I	7	26,92%	
sloj II	0	0%	
sloj III	1	3,84%	
sloj IV	12	46,15%	

Tip 3:

41. inv. br. 1032; S1, Sl. II;

pr. 9,7 cm, deb. 1,7 cm, vis 2,6 cm; ravne su obje površine, obod blago zaobljenih rubova, od donjeg ruba oboda preko središnjega kruznoga ispupčenja do gornjeg ruba oboda je niskoreljefna poprečna linija; svjetlonarančast

Tip 3:⁴⁷ ima sva morfološka obilježja tipa 1 s jednim dodatkom - obilježen je poprečnom reljefnom linijom koja je ponekad uočljiva i preko središta drška ili središnjeg ispupčenja do donjih rubova oboda.

Nađeno je ukupno 12 poklopaca tog tipa:

sloj I	6	50%
sloj II	4	33,33%
sloj III	2	16,66%
sloj IV	0	0%

Tip 4:

42. inv. br. 1033; S2b, Sl. IV;

pr. 10,5 cm, deb. 1,6 cm, vis 2,7 cm; ravne obje plohe, sa strane središnjeg kružna ispupčenja je križna oznaka, haste križa spajaju gornje rubove oboda, a jedna dopire do središnjeg ispupčenja, obod je ravan, nakošen, tako da je promjer donje strane poklopca veći; oštećen je klizanjem, naročito na jednom

⁴⁷ cfr. PATSCH 1908, p. 87-117, p. 93, sl. 7, br. 7.

odsječku, poklopac je napuknut po dužini one strane na kojoj nema oznake; svjetlooker

Tip 4: ima morfološka obilježja tipa 1 s dodatkom križnog ukrasa ili bolje oznake s jedne strane središnjeg ispupčenja; krakovi križa mogu spajati gornje rubove oboda, s tim da jedan krak dopire do središnjeg ispupčenja, krakovi križa mogu biti i kraći od rubova oboda, te drška.

Nađena su 3 poklopca tog tipa (svi u S2b):

sloj I	1
sloj IV	2

Tip 5:

43. inv. br. 1034; S2, Sl. I;

pr. 9,6 cm, deb. 1,6 cm, vis. 3,5 cm; središnje ispupčenje je peterokutna oblika, uz njega je križni ukras ili oznaka, krakovi su malo izlizani, ali su najvjerojatnije dopirali do gornjih rubova oboda i drška, s druge strane je nisko trokutasto ispupčenje; obod je ravan do blago zaobljen; tamnooker

Tip 6:

44. inv. br. 1035; S2, Sl. I;

pr. 9,5 cm, deb. 1,4 cm, vis. 2,5 cm; s obje strane središnjega kružna ispupčenja po jedan križni ukras, obod je ravan; jedan je križ jače izlizan; tamnooker

Tip 7:

45. inv. br. 1036; S1, Sl. I;

pr. 9,4 cm, deb. 1,1 cm, vis. 2,2 cm; poprečna reljefna linija ide od gornjih rubova oboda do podnožja blago četvrtasta središnjega ispupčenja, na jednoj polutki je nisko trokutasto ispupčenje, obod je ravan

Tip 7:⁴⁸ ima morfološka obilježja tipa 3 s dodatkom niskoga ispupčenja na jednoj polutki.

Nađena su 2 ili 3 poklopca tog tipa; jedan je oštećen tako da nismo sigurni radi li se o tipu 7 ili tipu 8:

⁴⁸ cfr. IBIDEM, p. 93, sl. 7, br. 17.

sloj I	1
sloj III	1?
sloj IV	1

Tip 8:

46. inv. br. 1037; S1, Sl. III;

pr. 9, 3 cm, deb. 1,5 cm, sačuvana vis. 2,1 cm (mjereno na pobočnim ispupčenjima); poprečna reljefna linija ide od donjih rubova oboda do podnožja središnjeg ispupčenja koje nedostaje, a u osnovi je bilo pravokutna oblika, na obje polutke su istaknuta ispupčenja, jedno pravokutna oblika, a drugo je jače stisnuto (polukružni bokoris), obod je ravan; svjetlooker

Tip 9:⁴⁹

47. inv. br. 1038; S2, Sl. I;

pr. 9,1 cm, deb. 1,7 cm, vis. ./; kružno središnje ispupčenje, koje nedostaje, opasano je jednom, prilično izlizanom, reljefnom linijom, obod je ravan do blago zaobljen (uporabom), s jedne strane izlizan klizanjem; svjetlooker

Tip 10:

48. inv. br. 1039; S2, Sl. I;

pr. 9,3 cm, deb. 1,5 cm, vis. 2,4 cm; središnje kružno ispupčenje opasano je dvjema reljefnim linijama, obod je ravan do blago zaobljen, s unutrašnje strane poklopac je više neravan nego konkavan; svjetlooker

Tip 10: kao i tip 9 ima morfološka obilježja tipa 1 s dodatkom ukrasa ili oznake reljefnom linijom (tip 9), odnosno dvjema reljefnim linijama koje opasavaju središnje ispupčenje.

Nađena su 2 poklopca tog tipa:

sloj I	1
sloj III	1

Tip 11:

49. inv. br. 1040; S2, Sl. I;

pr. 9,9 cm, deb. 1,5 cm, vis. 3 cm; kao tip 3 s dodatkom druge okomite poprečne linije, dakle, dvije poprečne linije okomite jedna na drugu, od

⁴⁹ cfr. IBIDEM, p. 93, sl. 7, br. 6.

gornjih rubova oboda dopiru do središnjega kružna ispupčenja, obod je ravan, s jedne strane stanjen; svjetlooker-svjetlonarančast

Tip 12:

50. inv. br. 1041; S1, Sl. I;

pr. 8,9 cm, deb. 2,1 cm, vis. 3,2 cm; kao tip 11 s dodatkom niskoga izbočenja u jednom polju; obod je ravan, s jedne strane jače oštećen (klizanjem?); svijetlo do tamnooker

Tip 13:

51. inv. br. 1042; S1, Sl. III;

pr. 9,5 cm, deb. 1,4 cm, vis. 2,6 cm; poprečna reljefna linija od gornjih rubova oboda dopire do podnožja kružna ispupčenja, na nju je okomita kratka reljefna linija u potezu od središnjeg ispupčenja do trećine poklopca; obod je ravan do blago zaobljen (uporabom); svjetlooker

Tip 13: morfološka obilježja tipa 3 s dodatkom kratke okomite linije - od središta do trećine ili polovine poklopca

Nađena su dva poklopca tog tipa:

slaj 0	1
slaj III	1

Tip 14:

52. inv. br. 1043; S1, Sl. III;

pr. 9,3 cm, deb. 1,3 cm, vis. 2 cm; veći ulomak, vrlo tanka poprečna reljefna linija presijeca poklopac napola dopirući od rubova oboda do podnožja središnjeg ispupčenja tako da se vidi da je bila i s one strane koja većim dijelom nedostaje, okomito na nju, gotovo u istoj visini sa središnjim ispupčenjem (1,7 cm) je duguljasto reljefno ispupčenje koje zauzima dvije trećine strane poklopca, čini se da se, ipak, ne radi o prethodnom tipu 13 jer je vjerojatno druga polovina poklopca bila presječena tankom reljefnom linijom (teško uočljivo jer je to i linija starog loma; obod je ravan; tamnooker

Tip 15 (?):

53. inv. br. 1044; S1, Sl. I;

pr. 9, 8 cm, deb. 1,7 cm, vis. 2,4 cm; vanjska ploha je dosta nepravilna, prije loš rad nego oznaka tipa: široka, visoko ispupčena (2 cm) reljefna linija od gornjeg ruba oboda do središnjeg nepravilna ispupčenja, recimo trokutasta oblika preko kojeg nepravilne i nedovršene tanke reljefne linije

dijele, zajedno s istaknutom reljefnom linijom, poklopac na tri nejednake trećine; ravan obod je nešto šire, nepravilno razvučen u donjem dijelu; svjetlonarančast

Tip 16:

54. inv. br. 1045; S1, Sl. I;

pr. 9,4 cm, deb. 1,5 - 1,8 cm, vis. 2,6 cm; kao tip 13 - okomita linija dopire od središnjeg, nepravilna kružna ispupčenja do polovine strane poklopca, a drugu polovinu presijeca reljefna linija paralelna sa središnjom poprečnom linijom što presijeca poklopac na dvije polutke; obod je ravan, dosta oštećen i stanjen (klizanjem?); tamnonarančast

Tip 17:

55. inv. br. 1046; S1, Sl. I;

pr. 9,2 cm, deb. 1,3 cm, vis. 2,4 cm; od središnjeg, kvadratna ispupčenja, dvije kratke nasuprotne reljefne linije jedva da zauzimaju četvrtinu strane ili polumjera poklopca, od dva nasuprotna ruba ispupčenja, a okomite na spomenute reljefne linije, ide po jedna tanja reljefna linija zauzimajući oko 2/4 polumjera poklopca; ravan obod kojemu nedostaje manji dio; svjetlooker

Tip 18:⁵⁰

56. inv. br. 1047; S1, Sl. III;

pr. 9,1 cm, deb. 2 cm, vis. 3,5 cm; kao tip 11 samo što su reljefne linije kraće, sežu od središta do polovine strane ili polumjera poklopca; obod ravan, manji dio nedostaje, izlizan stari lom (klizanjem?); svjetlooker

Tip 19:⁵¹

57. inv. br. 1048; S1, Sl. I;

pr. 9,2 cm, deb. 1,6 cm, vis. 2,8 cm; oštećeno kružno ispupčenje od čijeg podnožja pa gotovo do gornjeg ruba oboda teku reljefne linije dijeleći poklopac na osam jednakih dijelova, a u četiri polja je po jedno sitno kružno ispupčenje; obod ravan do blago zaobljen (uporabom); svijetlo do tamnonarančast

Tip 20:

58. inv. br. 1049; S2b, Sl. I;

pr. 9,5 cm, deb. 1,8 cm, vis. 2,6 cm, središnje kružno ispupčenje je ishodište devet nepravilno raspoređenih reljefnih linija što dopiru do reljefne linije

⁵⁰ cfr. IBIDEM, p. 93, sl. 7, br. 9.

⁵¹ cfr. IBIDEM, p. 93, sl. 7, br. 12.

koja prati obod, jedan ugreben žljebić od gornjeg ruba oboda do središnjeg ispupčenja presijeca obodnu reljefnu liniju; obod je ravan, nešto razvučeniji u donjem dijelu; nedostaje manji dio, izlizan klizanjem; svjetlooker do tamnonarančast

Tip 21:

59. inv. br. 1050; S1, Sl. I;

pr. 9,6 cm, deb. 1,5 cm, vis. 3 cm; oko središnjega kružnoga ispupčenja je plitak žljebić od kojeg, gotovo sve do gornjeg ruba oboda, dopiru reljefne linije: dvije nasuprotne ili linija koja dijeli poklopac na dvije polutke (kao tip 3), te po tri okomite, radijalne, po sredini svake polutke, od kojih središnje linije presječene pri vrhu čine Y motiv; između njih je na svakoj četvrtini poklopca po jedno kružno, plitko ispupčenje; obod je ravan; poklopac je nepravilan (konveksno) s unutrašnje strane; svjetlonarančast

Tip 22:

60. inv. br. 1051; S1, Sl. III;

pr. 9 cm, deb. 1,1 cm, vis. 3 cm; središnje ispupčenje nepravilna elipsoidna oblika, poprečna reljefna linija sijekući središte drška ide od donjeg do gornjeg ruba oboda, jedan njezin krak presijeca jedna zakrivljena linija, zajedno čine Y motiv (krajevi zakrivljene linije se protežu do gornjeg ruba oboda), a s druge strane je ne presijeca, već dvije kose linije od gornjeg ruba oboda dopiru do podnožja središnjeg ispupčenja; obod je ravan; svjetlooker

Tip 23:

61. inv. br. 1052; S2b, Sl. IV;

pr. 10,2 cm, deb. 1,4 cm, vis 2,3 cm; pravokutno središnje ispupčenje kojemu je s jedne strane "V" ukras - oznaka, a s druge, duže strane "A" oznaka; obod je ravan do zaobljen; nedostaje mali dio oboda, unutrašnja ploha poklopca je raspucana; svjetlooker

Tip 23: središnje ispupčenje je pravokutno ili kvadratno, s "A" i "V" oznakama koje mogu, i ne moraju biti sasvim nasuprotne.

Nadena su dva poklopca tog tipa:

sloj I	1
sloj IV	1

Tip 24:

62. inv. br. 1053; S2b, Sl. I;

pr. 8,6 cm, deb. 1,4 cm, vis. 2,3 cm; od uglova pravokutna središnjega ispupčenja idu kratke (zauzimaju oko 1/5 polumjera poklopca) kose reljefne linije, a malo dalje od svake je po jedno malo kružno ispupčenje od kojih je jedno poprilično izlizano; obod je ravan, na dva mjesta oštećen, unutrašnja ploha je dijelom oštećena; tamnooker

Tip 25:⁵²

63. inv. br. 1054; S2, Sl. I;

pr. 9,8 cm, deb. 1,1 cm, vis 3,3 cm; oko središnjega kružna ispupčenja, s jednim više ispupčenim odsječkom je ukras četiri mala, niska, izlizana ispupčenja; obod je ravan do zaobljen; svjetlooker, s unutrašnje strane do svjetlonarančast

Tip 26:⁵³

64. inv. br. 1055; S1, Sl. III;

pr. 11 cm, deb. 1,4 cm, vis. 3,4 cm; kao tip 1 (središnje kružno ispupčenje je veliko), s dodatkom maloga, niskoga kružna ispupčenja na poklopcu; obod je koso profiliran tako da je donji dio većeg promjera, nepravilan, na jednom odsječku oštećen; svjetlooker

Tip 27:

65. inv. br. 1056; S1, Sl. I;

pr. 10 cm, deb. 1,8 cm, vis 3,2 cm; središnje kružno ispupčenje konkavna vrha opasano je, u podnožju, s devet malih kružnih ispupčenja, te još jednim nepravilnim, izduženim (grješka?); obod je ravan, s jedne strane izlizan; tamnonarančast

Tip 28:

66. inv. br. 1057; S2b, Sl. I;

pr. 9,8 cm, deb. 1,4-2 cm, vis. 2,5 cm; središnje pravokutno ispupčenje je oštećeno, odvojeno je od ukrasa urezima sa svake strane, s dvije strane je po jedna reljefna amfora, gore je "T", a dolje križni ukras ili oznaka; obod je ravan do zaobljen; tamnooker

⁵² cfr. IBIDEM, p. 93, sl. 7, br. 15?

⁵³ cfr. IBIDEM, p. 93, sl. 7, br. 13.

Tip 29:

67. inv. br. 1058; S2, Sl. 0;

pr. 9,2 cm, deb. 1,8 cm, vis. 3,1 cm; s obje 'strane' središnjega kružna ispupčenja je po jedno sidro; ravan do blago zaobljen obod; tamnooker

Tip 30:

68. inv. br. 1059; S2b, Sl. IV;

pr. 9,2 cm, deb. 1,7 cm, vis. 3,2 cm; sa strane oštećena središnjega kružna ispupčenja je reljefna oznaka - prilično izlizano slovo "T" gornjim dijelom prema obodu; ravan do zaobljen obod istrošen klizanjem, jedna strana poklopca prilično izlizana; unutrašnja strana blago konveksna; svjetlooker

Tip 31:

69. inv. br. 1060; S2, Sl. 0;

pr. 10 cm, deb. 1,9 cm, vis. 3,1 cm; nepravilno i oštećeno kružno ispupčenje, sa strane reljefna oznaka - slovo "L" prema središtu; ravan do zaobljen obod na dva mjesta oštećen, na jednom s gornje, a na drugom s donje strane; blago konveksan s unutrašnje strane; svjetlonarančast

Tip 32:

70. inv. br. 1061; S2, Sl. I;

pr. 10,8 cm, deb. 1,6 cm, vis. 3,7 cm; sa strane kružna ispupčenja je reljefna oznaka - slovo "A"; obod je blago zaobljen i nakošen tako da je veći promjer donjeg ruba oboda; velik dio oboda je stanjen i oštećen klizanjem kao i polovina unutrašnje plohe poklopca; tamnonarančast

Tip 33:

71. inv. br. 1062; S1, Sl. III;

pr. 9,3 cm, deb. 1,9 cm, vis. 3,1 cm; sa strane nepravilna središnjega kružna ispupčenja je, okrenuta prema središtu, reljefna sigla u kombinaciji slova "A" i "Z"; obod ravan, na jednom odsječku ruba oštećena klizanjem; tamnooker do siv, s unutrašnje strane pretežito tamnosiv

Tip 34:

72. inv. br. 1063; S1, Sl. I;

pr. 9,2 cm, deb. 1,7 cm, vis. 2,9 cm; od središnjega kružna ispupčenja do gornjeg ruba oboda četiri reljefne radijalne linije dijele poklopac na četiri jednaka dijela, a u svakom je po jedna oznaka – slova(?): "T", "V", šire "U", "U"; obod je oštećen, ravan do blago zaobljen, nakošen tako da je gornji promjer veći; unutrašnja strana poklopca je nepravilna, na jednoj polovini znatno istrošena klizanjem; u dva dijela; svjetlooker

Tip 35:

73. inv. br. 1064; S2, Sl. I;

pr. 10,8, deb. 1,6 cm, vis. 3,1 cm; četiri reljefne radijalne linije idu od vrlo plitka žlijeba što opasuje središnje kružno ispupčenje do gornjeg ruba zaobljena oboda dijeleći poklopac na četiri jednaka dijela, u svakom je po jedna oznaka; nasuprotni “V”, “V”, na trećoj četvrtini dvije kratke reljefne linije, četvrta četvrtina nedostaje, ali se četvrta linija naslućuje; na dvije strane je oštećen obodni dio, poklopac je s jedne strane vrlo stanjen i izlizan klizanjem (i gornja i donja ploha); svjetlooker do svjetlonarančast

Tip 36:

74. inv. br. 1065; S2b, Sl. I;

pr. 8,6 cm, deb. 2,4 cm, vis. 2,6 cm; središnje ispupčenje je kvadratno sa četiri kratke kose (1/2 r) reljefne linije od uglova, u svakom polju je po jedna reljefna oznaka - slovo prema središtu, a vide se: “Y”, “□”, “M” (gledano prema središtu) ili “S”;⁵⁴ nedostaje manji dio tako da se četvrto slovo ne vidi, možda “A” ili “L” ...; obod je ravan, ponešto nepravilan, s jedne strane jako izlizan klizanjem, gornja je ploha lagano konkavna; svjetlonarančast do svjetlooker

Tip 37:

75. inv. br. 1066; S1, Sl. II;

pr. 9,6 cm, deb. 1,6 cm, vis. 2,5 cm; središnje kružno ispupčenje je oštećeno, od oznaka su reljefno izvedena dva, ne strogo nasuprotna slova (?) “V”, te dva različito orijentirana slova (?) “I”; obod je ravan do blago zaobljen, malo oštećen klizanjem, unutrašnja strana je nepravilna i oštećena klizanjem; svijetlo do tamnonarančast

Tip 38:

76. inv. br. 1067; S1, Sl. III;

pr. 9,5 cm, deb. 2 cm, vis. 3,2 cm; oko oštećena središnjega kružna ispupčenja prema obodu reljefna slova ispisuju ime “ALEXSANDER”; obod je ravan, većeg donjeg promjera, dakle, blago nakošen; unutrašnja strana je nepravilna; svjetlonarančast⁵⁵

⁵⁴ Čini se da se, ipak, radi o slovu “M” jer su na ostalim poklopcima i grčka imena napisana latinskim slovima - cfr. kat. br. 76 i 77.

⁵⁵ Analogija: ABRAMIĆ 1926/27, p. 6, sl. 4a, inv. br. 801, pr. 9,5 cm, *Alexsander*, ime radnika-roba koji je izradio te poklopce.

Tip 39:

77. inv. br. 1068; S1, Sl. III;

pr. 9,9-10 cm, deb. 2,2 cm, vis. 3,4 cm; oko središnjega kružna ispupčenja prema središtu i zrcalno reljefna slova ispisuju ime "HILARIONIS" ("S" je nečitko); obod je ravan, većeg donjeg promjera, dakle, blago nakošen, s jedne strane oštećen; unutrašnja strana je konveksna; svjetlonarančast⁵⁶

Tip 40:

78. inv. br. 1069; S1, Sl. III;

pr. 9,6 cm, deb. 2,3 cm, vis. 3,2 cm; oko središnjega kružna ispupčenja je plitak žlijeb, a u pojasu su sasvim nečitka slova; obod je ravan do blago zaobljen, oštećen i izlizan klizanjem; unutrašnja ploha poklopca je neravna; tamnooker, tamnosmeđ do tamnosiv

Tip 41:

79. inv. br. 1070; S2b, Sl. I;

pr. 9,3 cm, deb. 1,2-1,6 cm, vis. 3,3 cm; veliko središnje kružno ispupčenje zaravnjena vrha, nejasni reljefni znakovi; ravan, ali nepravilan obod; unutrašnja strana poklopca je nepravilna; iz dva dijela; svjetlooker

Tip 42:

80. inv. br. 1071; S1, Sl. II;

pr. 9,5 cm, deb. 2,1 cm, vis. 2,9 cm; kružno središnje ispupčenje, a tanke reljefne linije stvaraju nečitke, nejasne oznake; obod je ravan do zaobljen, s jedne strane vrlo izlizan, ali kako nije stanjen vjerojatno se radi o starom lomu; unutrašnja strana je blago konveksna; svjetlooker

Iz tablice se jasno vidi da su tip 1 i tip 2 najzastupljeniji tipovi poklopaca na lokalitetu 'Njive-Groblje'. Poklopaca tipa 2 je 30% više od poklopaca tipa 1. Primjeraka tipa 1, osim jednoga, nema u sloju IV, sloju koji je najmanje poremećen jer je ispod grobnoga sloja, a primjerci tipa 2 su ravnomjerno zastupljeni u sloju I i IV. Kako se ti primjerci mogu datirati u 2. st. po. Kr. - 1. st. po. Kr., uz "omega" iglu (kat. br. 4), ulomke keramike i novac Dirahija signifikantni su za datiranje sloja IV u helenizam.

⁵⁶ Analogija: ABRAMIĆ 1926/27, p. 6, sl. 4c, inv. br. 802, pr. 9,5 cm, *Hilarionis*, ime radnika-roba koji je izradio te poklopce.

	sloj 0	sloj I	sloj II	sloj III	sloj IV
tip 1		15	3	1	1
tip 2	6	7		1	12
tip 3		6	4	2	
tip 4		1			2
tip 5		1			
tip 6		1			
tip 7		1		1?	1
tip 8				1	
tip 9		1			
tip 10		1		1	
tip 11		1			
tip 12		1			
tip 13	1			1	
tip 14				1	
tip 15		1			
tip 16		1			
tip 17				1	
tip 18				1	
tip 19		1			
tip 20		1			
tip 21		1			
tip 22				1	
tip 23		1			1
tip 24		1			
tip 25		1			
tip 26				1	
tip 27		1			
tip 28		1			
tip 29	1				
tip 30					1
tip 31	1				
tip 32		1			
tip 33				1	
tip 34		1			
tip 35		1			
tip 36		1			
tip 37			1		
tip 38				1	
tip 39				1	
tip 40				1	
tip 41		1			
tip 42			1		

Ulomci amfora

Kako niti nakon obradbe nemamo nijednu cijelu amforu, pa tako niti mogućnost preciznijeg tipološkoga očitavanja od one koju pruža morfologija oboda⁵⁷ zadržat ćemo se na katalogizaciji i pokušaju determinacije različitih tipova oboda nađenih mahom u sondama 1, 2a i 2b, uz statistiku zastupljenosti unutar slojeva.

Premda je precizna tipologija nemoguća pretpostavljamo prevlast Lamboglia 2 tipa amfora,⁵⁸ nasljednika grčko-italskog tipa⁵⁹ i prototipa Dressel 6A tipa,⁶⁰ jer su i dosad te amfore u Naroni zabilježene u najvećem broju čemu je, osim uvoza, vjerojatan uzrok i proizvodnja vina, te samih amfora, moguće prema zapadnojadranskom, italskom modelu u Naroni, odnosno naronitanskom ageru.⁶¹

81. inv. br. 1072; S1, Sl. I; veći ulomak oboda, vrata i ručke;

sačuvana vis. 12 cm, vis. oboda 4,2 cm, pr. 16 cm; obod je lagano zaravnjena vrha, s koso spuštenom stijenkom trokutasta presjeka, te dnom uvučenim pod ostrim kutom i pregibom s unutrašnje strane odvojen od vrata, ručka je ovalna presjeka; ravnomjerne oker boje

Nađeno je deset primjeraka tog tipa:

sloj 0	1
sloj I	8
sloj IV	1

Na unutrašnjem pregibu može biti jedno do dva rebra.

82. inv. br. 1073; S2, Sl. I; ulomak oboda;

sačuvana vis. 7,8 cm, vis. oboda 3,7 cm, pr. 16 cm; obod blago zaobljena gornjeg ruba, s koso spuštenom stijenkom trokutastom u profilu, u donjem dijelu zaravnjen pod gotovo pravim kutom; svijetlooker, iznutra nešto tamnije nijanse

⁵⁷ STARAC 1994/95, p. 137, 138!, 140, 142, bilj. 36, 143; CAMBI 1989b, p. 323 (II).

⁵⁸ LAMBOGLIA 1955; CAMBI 1989b, pp. 311-323; VRŠALOVIĆ, pp. 348-357, T. 88-92: Amfore istočnojadranske provenijencije - tip A i B; CAMBI 1989a, p. 45 i 46; autor ih datira od kraja 2. st. pr. Kr. kada se javljaju duž jadranske obale do oko sredine 1. st. pr. Kr.; STARAC, MATIJAŠIĆ 1991, p. 91, bilj. 13: autori ih datiraju od kraja 2. st. pr. Kr. do početka 1. st. po. Kr.; STARAC 1994/95.

⁵⁹ VRŠALOVIĆ 1979, pp. 348-357, T. 86-87: grčko-italski tipovi 3-4; STARAC 1994/95, pp. 135-137; moguće naš kat. br. 81.

⁶⁰ STARAC, MATIJAŠIĆ 1991, p. 91/92, bilj. 21: 2. pol. 1. st. pr. Kr. - kraj 1. st. po. Kr.; STARAC 1994/95, p. 139, bilj. 21-23, 140.

⁶¹ CAMBI 1989b, p. 318, 321, 322; CAMBI 1989a, p. 45 i 46; STARAC, MATIJAŠIĆ 1991, p. 91, bilj. 20.

Nađena su tri takva primjerka:

sloj I	2
sloj III	1

83. inv. br. 1074; S2, Sl. 0; ulomak oboda;

sačuvana vis. 6 cm, vis. oboda 3,7 cm, pr. 20 cm; obod s koso spuštenom stijenkom, trokutastom u profilu, vrh oboda šiljast, a dno okomito zaobljeno, te prema unutra zaravnjeno i odvojeno od vrata dvama tankim rebrima, glina je ujednačene oker boje, s unutrašnje strane raspucala

84. inv. br. 1075; S1, Sl. I; ulomak oboda, vrata s ručkom;

sačuvana vis. 10 cm, vis. oboda 3,2 cm, pr. 15,4 cm; zadebljan obod polukružna presjeka stijenke⁶² odvojen je od vrata pregibom s unutrašnje strane, ručka je ovalna presjeka, oker boje

- kraj 2. st. pr. Kr. - 1. pol. 1. st. po. Kr. ?

85. inv. br. 1076; S2, Sl. I; ulomak oboda, vrata i ručke;

sačuvana vis. 10,1 cm, vis. oboda 3,7 cm, pr. 14,9 cm; obod blago zaravnjena gornjeg ruba, s okomito spuštenom stijenkom pravokutna (nepravilan oštri kut) presjeka, s donjim rubom zaravnjenim prema unutra, ovalan trag ručke; glina je svijetlonarančaste boje

- kraj 2. st. - oko sredine 1. st. pr. Kr.

Nađeno je osam takvih primjeraka:

sloj I	8
--------	---

Na donjem zaravnjenju jednog ulomka oboda je jedno rebro.

86. inv. br. 1077; S1, Sl. III; ulomak oboda;

sačuvana vis. 8,7 cm, vis. oboda 4,8 cm, pr. 19 cm; obod zaobljena gornjeg ruba, okomito spuštene stijenke, uskim unutrašnjim pregibom odvojen

⁶² STARAC 1994/95, p. 137: zadebljan obod se afirmira na tipu Dressel 6B, no karakterizira i pokoju amforu klasične Lamboglia 2 forme, p. 143, T. X, 5, 6 (ovoidne jadranske amfore), 4 (Dressel 6B); STARAC, MATIJAŠIĆ 1991, p. 92, T. 2:7; p. 93, T. V, 4, 5, kat. br. 18, 52 bilj. 35: Dressel 25 / Peacock-Williams Class 24; CAMBI 1989b, p. 314, sl. 10.

od vrata; vanjske površine su oker nijanse, a iznutra je svijetlonarančaste boje

Nađena su dva takva primjerka:

sloj III	2
----------	---

87. inv. br. 1078; S2, Sl. I; ulomak oboda, vrata i ručke;

sačuvana vis. 11,1 cm, vis. oboda 4,1 cm, pr. 18 cm; obod blago zaravnjena gornjeg ruba, s okomito spuštrenom stijenkom pravokutna presjeka, te uskim unutrašnjim pregibom kojim je odijeljen od vrata na kojem je sačuvan manji dio ručke ovalna presjeka, po sredini, duž oboda je vodoravan urez; glina je oker nijanse

88. inv. br. 1079; S1, Sl. III; ulomak oboda;

sačuvana vis. 11,3 cm, vis. oboda 4,4 cm, pr. 16,5 cm; obod blago zaobljena gornjeg ruba, okomito spuštene stijenke kvadratna presjeka, dvostrukim, uskim unutrašnjim pregibom odvojen je od vrata; ravnomjerne oker boje

Nađena su tri takva primjerka:

sloj III	3
----------	---

89. inv. br. 1080; S2, Sl. III; ulomak oboda;

sačuvana vis. 9,9 cm, vis. oboda 3,5 cm, pr. 18 cm; obod zaravnjena, te blago zaobljena gornjeg ruba, okomito spuštene stijenke kvadratna presjeka, što se u donjem dijelu pod tupim kutom spušta do plitka unutrašnjeg pregiba kojim se odvaja od vrata; ravnomjerne svijetlonarančaste boje

90. inv. br. 1081; S1, Sl. I; ulomak oboda;

sačuvana vis. 5,8 cm, vis. oboda do 5 cm, pr. 17 cm; obod sa zaobljenim gornjim rubom, s okomito spuštrenom stijenkom kvadratnom u profilu, te nečitkim pečatom (gledano prema dnu): MHE (?),⁶³ izvana je glina oker, a s unutrašnje strane do svijetlonarančaste boje

- 2. pol. 1. st. pr. Kr., prve god. 1. st. po. Kr.

⁶³ CALLENDER 1965, p. 183, n° 1100, 1101, p. 184, n° 1102, 1103 (tip Dressel 6).

Nađena su tri primjerka takvih ulomaka:

sloj 0	1
sloj I	2

Na ostala dva primjerka nije ostao pečat u *tabulama* na obodu.

91. inv. br. 1082; S2, Sl. I.; ulomak oboda, vrata i ručke;

sačuvana vis. 9 cm, vis. oboda 4,4 cm, pr. 18 cm; obod blago zaravnjena gornjeg ruba, s okomito spuštenom stijenkom pravokutna presjeka do donje četvrtine gdje je izvučen pod gotovo pravim kutom; glina je ravnomjerne oker boje

sloj I	4
--------	---

92. inv. br. 1083; S2, Sl. I; ulomak oboda;

sačuvana vis. 7,1 cm, vis. oboda 5,4 cm, pr. 18 cm; obod s okomito spuštenom stijenkom pravokutna presjeka, polukružno zaobljena i prema vani zadebljana gornjeg dijela, odvojen od vrata uskim unutrašnjim pregibom; ravnomjerna oker boja

93. inv. br. 1084; S1, Sl. I; ulomak oboda, vrata i ručke;

sačuvana vis. 14 cm, pr. 17,5 cm; obod polukružno zaobljena i zadebljana vrha, s okomito spuštenom stijenkom pravokutna (kvadratna) presjeka, pri dnu je stupnjevito profiliran, te nepravilnim urezom s vanjske strane odvojen od vrata, ručka je obla presjeka; izvana je glina oker, a s unutrašnje strane do svjetlonarančaste boje

94. inv. br. 1085; S1, Sl. III; ulomak oboda;

sačuvana vis. 15,7 cm, vis. oboda 5,6 cm, pr. 18 cm; obod zaobljena i zadebljana gornjeg ruba, s okomito spuštenom stijenkom, na donjem dijelu pod tupim kutom prelazi u vrat, u *tabuli* oboda je pečat HERMA⁶⁴; na vanjskim površinama glina je oker nijanse, a iznutra narančaste boje

- oko 50. god. po. Kr.

⁶⁴ CALLENDER 1965, p. 139, n° 698; *Nidastore, Quaderna*, Talijanska radionica?, prije 50. god. po. Kr.?

95. inv. br. 1086; S2, Sl. I; ulomak oboda;

sačuvana vis. 8,9 cm, vis. oboda 6,7 cm, pr. 17,3 cm; obod polukružno zaobljena i zadebljana gornjeg dijela prema dnu se sužava da bi na prijelazu u vrat bio naglašen izrazitom stupnjevitom profilacijom; ravnomjerna oker boja

96. inv. br. 1087; S2, Sl. III; ulomak oboda;

sačuvana vis. 15,3 cm, vis. oboda 3 cm, pr. 16 cm; obod s prema vani zaobljenim gornjim rubom, S profilacijom (donje je zadebljanje sa središnjim žlijebom), izdvaja se iz debljine vratne stijenke i ponovno uklapa u nju; glina je svijetlooker nijanse

U sloju IV. bio je samo jedan ulomak oboda amfore (vidi kat. br. 81). Moguće se radi o tipu koji je prethodio Lamboglia 2 amforama, a kojeg možemo datirati istovremeno kad i Lamboglie (kraj 2. - oko sredine 1. st. pr. Kr.) ili nešto prije kraja 2. st. pr. Kr.⁶⁵

GROBNI INVENTAR**Par lučnih fibula iz G2 - (T. XVII., 2)⁶⁶****97. inv. br. 1088; S1, G2;**

duž. 5,8 cm, maksimalna širina - ploča glave 2,85 cm, šir. luka i noge 0,9 cm, duž. glave 1,7 cm, duž. luka s nogom 3,8 cm, duž. životinjskog završetka 1,2 cm, vis 1,2 cm; srebro s pozlatom, lijevanje, rovašenje, nieliranje; lučna fibula s pločastom glavom, na glavi ima tri ćelije za ulaganje granata⁶⁷ čiji se elipsast oblik donjim dijelom spušta u nepravilan trokut, na ploči glave je rovašen lepezast ukras sa svakim drugim rebrom ukrašenim sitnim vodoravnim urezima; cijela je fibula rubno ojačana, a tanka rebra dijele glavu od noge, te završetak noge od dijela sa ćelijom; to je rebro istaknuto sitnim okomitim urezima, rebra što flankiraju pravokutnu ćeliju ukrašena su vodoravnim urezima, okomito rebro po sredini životinjske glave - završetku noge jednostavnog U oblika, pri dnu stisnuta u njušku, ukrašeno je nieliranim trokutićima, a oči su s vanjskih strana naglašene rubnim profiliranim ojačanjima koja su ukrašena sitnim urezima, središnje rebro

⁶⁵ cfr. VRSALOVIĆ 1979, pp. 348-357, T. 86-87; grčko-italski tipovi 3-4; STARAC 1994/95, pp. 135-137; moguće naš kat. br. 81.

⁶⁶ Za ostali inventar G2 vidi T. X, 1 i bilj. 14.

⁶⁷ Ni u prosijanoj zemlji nije nađeno kamenje koje je nekada bilo umetnuto u opisane ćelije.

luka flankirano je nizom rovašenih dvostrukih polukrugova; straga je zglobni igleni mehanizam, sa zahrđalom željeznom iglom

98. inv. br. 1089; S1, G2;

duž. 5,8 cm, maksimalna širina - ploča glave 2,85 cm, šir. luka i noge 0,9 cm, duž. glave 1,7 cm, duž. luka s nogom 3,8 cm, duž. životinjskog završetka 1,2 cm, vis 1,2 cm; srebro s pozlatom, lijevanje, rovašenje, neliranje; lučna fibula s pločastom glavom, na glavi ima tri ćelije za ulaganje granata čiji se elipsast oblik donjim dijelom spušta u nepravilan trokut, na ploči glave je rovašen lepezast ukras sa svakim drugim rebrom ukrašenim sitnim vodoravnim urezima; na jednoj polovini glave taj je ritmički slijed prekinut urezivanjem svakog trećeg rebra, na toj je fibuli i gornji luk glave rubno ukrašen sitnim okomitim urezima; cijela je fibula rubno ojačana, a tanka rebra dijele glavu od noge, te završetak noge od dijela sa ćelijom; to je rebro istaknuto sitnim okomitim urezima, rebra što flankiraju pravokutnu ćeliju ukrašena su vodoravnim urezima; okomito rebro po sredini životinjske glave - završetku noge jednostavnog U oblika, pri dnu stisnuta u njušku, ukrašeno je neliranim trokutićima, a oči su s vanjskih strana naglašene rubnim ▣ profiliranim ojačanjima koja su ukrašena sitnim urezima, središnje rebro luka flankirano je nizom rovašenih dvostrukih polukrugova; straga je zglobni igleni mehanizam, sa zahrđalom željeznom iglom

Nismo našli izravnih analogija koje bi nas uputile na potpuno točnu atribuciju nositeljice, no stanovitih analogija za naše fibule nalazimo na italskom tlu, na srebrnoj italskoj fibuli. Ta fibula⁶⁸ na glavi ima tri ovalne ćelije s uložnim granatima, a luk i nožica su naglašeni rubnom profilacijom, polukružni luk je po središnjem rebro ukrašen neliranim trokutićima, na nožici je pravokutna ćelija za ulaganje granata, nešto šira od spomenutog središnjeg rebra luka. Ćelija italske fibule je istaknuta pobočnim urezima po cijeloj površini kosih rubova, dok je na našim fibulama ukras vodoravnim urezima po rebrima koja flankiraju ćeliju. Italska fibula ima drugačiji životinjski završetak nožice, ali sličnost je u neliranu trokutastu ukrasu po istaknutom središnjem rebro Y oblika, na našim fibulama isti je ukras na središnjem okomitom rebro. Osim navedenog spomenimo da su naše fibule i dimenzijom (duž. 5,8 cm, maksimalna širina - ploča glave 2,85 cm, vis 1,2 cm) analogne srebrnoj italskoj fibuli (duž. 5,7 cm, maksimalna širina 2,85 cm).⁶⁹

⁶⁸ ÅBERG 1923, *Srednjovjekovni tipovi fibula nelangobardskog podrijetla*, p. 31-38, analogija za naše fibule, p. 31, sl. 61., M 1:1, duž. 5,7 cm; SALIN 1904, p. 194, sl. 467.

⁶⁹ ÅBERG 1923, p. 31, sl. 61, M 1:1.

Ta fibula pripada grupi srednjoeuropskih nalaza iz franačkih radionica nađenih u Italiji, koji su pripadali dijelom gotskom, dijelom langobardskom vremenu, ali nisu bili izravno uklopljeni ni u jednu od tih kultura. Stoga ih Åberg,⁷⁰ iz metodičkih razloga, obrađuje zasebno od Gota i Langobarda, te od upitnih, problematičnih nalaza koji su sa sjevera importirani u Italiju ističe četiri fibule (tri bez podatka o nalazištu) srednjoeuropske grupe s uskom životinjskom glavom na završetku noge. Najstariji tip datira u 2. polovinu 5. st.,⁷¹ a nešto mlađom drži gore opisanu srebrnu fibulu koja odražava franačko-gotski stilski utjecaj ravno obrubljenim i ispoliranim ćelijama.⁷² Isto vrijedi i za jednu fibulu koja se čuva u muzeju u Bellunu.⁷³ Četvrta fibula te skupine, koja potječe iz područja Asti, jednostavniji je, degeneriran primjerak, ali istovremeno zadržava neprekidno poprečno brazdanje noge i vitičast ukras zaglavne pločice.

Analogna našim fibulama je i zlatna fibula kojoj se ne zna nalazište, a čuva se u muzeju u St. Germainu.⁷⁴ Glavu čine tri ćelije s granatima, ali luk na kojem polukrugovi flankiraju središnje, u trokutićima nielirano rebro, noga s pravokutnom ćelijom s uloženim granatom istaknuta vodoravnim rubnim brazdanjem i životinjski završetak karakteristična srednjoeuropskog stila (na toj je fibuli, za razliku od naših, središnje nielirano rebro Y oblika) su elementi gotovo identični tim elementima na našim fibulama. Osim te fibule iz St. Germaina, srebrne italske fibule,⁷⁵ fibule iz Belluna,⁷⁶ stanovite analogije s našim fibulama pokazuje i fibula iz Eislebena⁷⁷ (provincija Saksonija) koja, sudeći prema slici, ima potpuno okrugle gumba, pločastu glavu, luk i poprečno izbrazdanu nogu optočene granatima, te njima srodna fibula iz Nagyvárada⁷⁸ (područje Bihar u Mađarskoj) koja ima malu okruglu pločastu glavu ukrašenu s tri četverouglasta granata i s tri nekarakteristično oblikovane životinjske glave - gumba, luk ima jednostavan, vitičast ukras, a noga je koso izrezbarena i sa četverouglastim granatima kao kod fibule iz Eislebena.⁷⁹

⁷⁰ ÅBERG 1923, p. 31.

⁷¹ ÅBERG 1923, p. 32, sl. 60.

⁷² ÅBERG 1923, p. 32, bilješka 1: uspoređuje, između ostalog, trokutast kljun životinjskoga završetka noge te fibule sa završetkom noge fibule iz Brochona koja pripada franačko-ostrogotskoj grupi *u*: DE BAYE 1888, T. V., 7.

⁷³ Pripada tipu fibula koje donosi ÅBERG 1922, sl. 152-154, p. 102-120 (Fibule s pločastom glavom i životinjskim završetkom noge), osobito 109-110.

⁷⁴ ÅBERG 1922, p. 110, sl. 154.

⁷⁵ ÅBERG 1922, p. 110, sl. 153.

⁷⁶ ÅBERG 1922, p. 109, bilj. 1.

⁷⁷ ÅBERG 1922, p. 109, sl. 152: fibula iz Eislebena i f. iz Belluna su identične.

⁷⁸ ÅBERG 1922, p. 109/110, cfr. sl. 145.

⁷⁹ ÅBERG 1922, p. 255, T. V., karta VI.

Iz rečenog se vidi da ne možemo sa sigurnošću atribuirati fibule ni jednoj germanskoj grupi. Pokazanim analogijama možemo zaključiti samo da su naše fibule srednjoeuropskog radioničkog podrijetla, iz franačkih radionica, i datirati ih u 6. st., vjerojatno u 1. trećinu 6. st., u vrijeme ostrogotske vlasti u Dalmaciji,⁸⁰ jer, vidjeli smo, takve fibule pripadaju dijelom gotskom, dijelom langobardskom vremenu.⁸¹ Analogije nam, na žalost, ne pomažu pri dataciji jer nema podataka o okolnostima njihova nalaza.

Vinski⁸² za jednu fibulu nađenu na lokalitetu Knin - Greblje (G 154),⁸³ za koju pretpostavlja da je imala ravnu nogu, odnosno nogu jednake širine (*mit gleichbreitem Fuss*) drži da je nesumnjivo zapadnogermanska i po svojem obličju merovinško-franačkog radioničkog podrijetla, te da je tipološki bliska jednoj od franačkih skupina lučnih fibula druge polovine 6. st., na dalmatinsko tlo dospjela, po svoj prilici, posredstvom Langobarda. U obzir dolaze panonski - preditalski Langobardi koji su zakratko prodrli u Justinijanovu Dalmaciju 548.⁸⁴ Donosimo to ne kao tipološku analogiju, premda je pločica glave lepezasto ukrašena, nedostaje noga kao vrlo bitan element atribuiranja određenoj skupini, već kao povijesnu analogiju zbog istog radioničkog podrijetla i ukazivanja na jednu mogućnost importa u Dalmaciju, odnosno u Naronu, u vremenu kasnijem od vladavine Ostrogota.

Kada bismo i mogli sa sigurnošću atribuirati fibule određenom etnitetu, Gotima, Langobardima ili Alamanima⁸⁵ to još uvijek ne bismo mogli držati dokazom značajnije nazočnosti tog elementa (osim gotskog) u Naroni ili u Dalmaciji. U tom bismo slučaju mogli odrediti možda samo podrijetlo stanovite gospode koja je u Naronu došla udajom za, recimo, nekog Ostrogota ili bismo možda

⁸⁰ UGLEŠIĆ 1989/90, bilješka 1: naseljavanje Ostrogota u Dalmaciju nakon 493. i bilješka 2: prestanak ostrogotske vlasti u Dalmaciji, a sasvim sigurno u srednjoj i južnoj Dalmaciji, napuštanjem *Burnuma* 537. (P r o c o p i u s, B. G. I, 16); UGLEŠIĆ 1990/91, osobito p. 72, bilješka 34.

⁸¹ VINSKI 1967, p. 6, autor primjećuje da su izrazito germanski nalazi relativno rijetki, te da su *prema historijskim mogućnostima* većinom ostrogotske pripadnosti; p. 7, bilj. 19, autor naglašava da Langobardi nisu nikada vladali provincijom Dalmacijom, međutim, spominje njihov pohod na dalmatinsko tlo.

⁸² VINSKI 1989, fibula - G 154, p. 27, T. XIX, 5, bilješka 88, p. 33 i bilješka 98.

⁸³ SIMONI 1989, p. 97/98 (iznad desnog ramena), G 154 - T. XXXII., 4.

⁸⁴ VINSKI 1967, p. 33; VINSKI 1969, p. 186, bilj. 79: Osim Prokopijeva spominjanja (BG, III, 33) balkanskoga smjera pljačkaškog pohoda panonskih Langobarda, u povijesnim izvorima ne postoje dokazi o germanskoj prisutnosti u 2. polovini 6. st., u provinciji Dalmaciji.; PATSCH 1900, p. 552: *Godine 548. nasrnuše iz Noricum i Panonije Langobardi u Dalmaciju.*

⁸⁵ Analognih elemenata našim fibulama nalazimo i na alamanskim lučnim fibulama 5. i 6. st.: CHRISTLEIN 1978, T. 40; VINSKI 1971, p. 54: Alamanski elementi su evidentni u malom groblju Rakovčani, smještenom pogranično između Dalmacije i Panonije; BUŠKARIOL 1988, p. 53, 54, bilj. 12-23.

bili na tragu kakva drugog kontakta između Ostrogota i nekog drugog germanskog plemena,⁸⁶ ukažimo na Uglešićevu pretpostavku da je u G2 ukopana žena barbarskog podanika nekog Ostrogota.⁸⁷

Uglešić drži da se na teritoriju provincije Dalmacije, a na temelju primjera Kašić-Glavčurak, Knin-Greblje, Plavno (nepoznato nalazište), Vrlika (nepoznato nalazište), Unešić-Bogočin kod Drniša, Pećinska Rika-Gornje Pećine kod Travnika (nepoznato nalazište), Mihaljevići-Varošiste kod Sarajeva, Solin-Manastirine,⁸⁸ ne može govoriti o postojanju ostrogotskih groblja, već o pojedinačnim istočnogotskim pokopima, uglavnom u okviru groblja na redove kasnoantičkog autohtonog življa s kraja 5. i 1. polovine 6. st.

⁸⁶ VINSKI 1972/73, p. 181, bilj. 21: o "S" fibuli iz dječjeg groba lok. Knin-Greblje koja je ondje kao oblik zapadnogermanskog nakita dospjela iz srednje Europe - Vinski ne isključuje panonsko-langobardski kontakt, ali ističe tirinški kao vjerojatniji, potaknut tirinškom fibulom iz Salone, p. 184, bilj. 39: o politici Teodorika Velikog koji je proširivši svoju moć od srijemskog Podunavlja do Provanse nastojao učvrstiti svoju moć sjeverno od Alpa kod Germanskih naroda promišljenom diplomatskom akcijom, uz ostalo i svojom politikom dinastičkih vjenčanja, p. 185, bilj. 40 i 41: glede tirinških fibula u ostrogotskim grobovima navodi primjer udaje Teodorikove nećakinje Amalaberge za tirinškog vladara Herminafrida oko 510., te o tirinško-ostrogotskom savezništvu koje je trajalo do sloma tirinške države, prouzročenog franačkom vojnom ekspanzijom, odnosno do Herminafridova umorstva 534., p. 181, bilj. 19 i p. 185, bilj. 43: sin Herminafrida i Amalaberge, Amalafrid, istaknuo se u Justinijanovoj vojnoj službi kao plaćenik, ostavivši u Ulpiani 551. arheološki trag (u kneževskom grobu pokopana je njegova pratilja s parom fibula iz anglosaksonske radionice ranog 6. st. koje su anglosaksonskim kontaktom dospjele u Tiringiju), tada su, naime, poduzeli zajednički ratni pothvat s panonskim Langobardima protiv neposlušnih Gepida, p. 186, bilj. 50 i p. 187, bilješka 52 i 53: o slučajevima zastupljenosti ostrogotskih fibula u tirinškim grobljima na redove gdje se ne radi o trgovačkom importu fibula već o različitim kontaktima drugačije naravi, kako se to *mutatis mutandis* s priličnom sigurnosti uočilo proučavanjem kaciga tipa Naron/Baldenheim, koji su odraz obiteljskih veza vladajućeg sloja, poklon, plijen; BUŠKARIOL 1988, p. 49, sl. 1 i 2; UGLEŠIĆ 1989/90, p. 215, bilješke 47-51; IVČEVIĆ 1994, p. 217, kat. br. 20 i 21; ukras luka je analogan ukrasu luka naronitanskih fibula.

⁸⁷ Ta se pretpostavka implicite nalazi u članku UGLEŠIĆ 1994/95, koji na p. 149 veli da su grobovi pronađeni u Naroni, dakle, grobovi o kojima je riječ u ovom radu, *iz vremena seobe naroda, da su uglavnom pripadali kasnoantičkom autohtonom življu dok je jedan nesumnjivo barbarski - iz istočnogotskog vremena*. Dalje u tekstu piše kako je naronitanska nekropola *iz vremena seobe naroda, na kojoj su se uz kasnoantičko stanovništvo sahranjivali Istočni Goti i njihovi barbarski podanici*.

⁸⁸ UGLEŠIĆ 1989/90, p. 207/210, te bilješke: 1 - 10 - općenito o Ostrogotima u vremenu seobe naroda u Dalmaciji, te o miješanju sa starosjedilačkim stanovništvom u nekropolama (osobito p. 208, bilješka 5, 10, 11, 20, 21, 24, 27); UGLEŠIĆ 1990/91, p. 71 i bilj. 30: o neznatnoj (?) manjini gotskog stanovništva nad domaćim, kako to odražavaju i istražene kasnoantičke nekropole.

Dodatak

Inventar iz groba na Pruščevoj parceli (T. XVIII., 2)

99. inv. br. 1090; lučna fibula; na desnoj strani grudnog koša pokojnice (T. XVIII., 1);

duž. 6,5 cm, šir. glave 3,05 cm; srebro s pozlatom, lijevanje, rovašenje, kloazoniranje; lučna fibula s pločastom polukružnom glavom s pet višestruko profiliranih izdanaka, središnji motiv na ploči glave je simetrično vitičast rovašen ukras ispod polukružne linije uokviren rovašenim linijama, odnosno uskim izbrazdanim rebrom što prati oblik glave, glavicu s nogom spaja blago svijen luk po sredini urešen okomitim linijama, odnosno izbrazdanim rebrom, noga u obliku nepravilna romba završava životinjskom glavom dvostrukom profilacijom odvojenom od ornamentalnog polja noge koje je istaknuto dvostrukom rovašenom linijom i urešeno rovašenom simetričnom zavojnicom ispod koje je motiv riblje kosti, na gornjim uglovima nožice u kružnim ležištima sačuvani su umetci od tamnocrvena karneola; straga je sačuvan zglojni igleni mehanizam s iglom koja se slomila prilikom vađenja

Objavljeno: UGLEŠIĆ 1994/95, p. 148, T. II, 2

100. inv. br. 1091; predica;

sač. duž. 4,1 cm, šir. 2,7 cm, duž. trna 3,4 cm; korodirana željezna kopča na remenu elipsoidna oblika s povijenim trnom, oštećena pri vađenju iz groba

Objavljeno: UGLEŠIĆ 1994/95, p. 148, T. II, 5

101. inv. br. 1092; perla od staklene paste; uz vrat pokojnice;

pr. 1,2 cm, vis. 1,1 cm; perla od neprozirne zelene staklene paste s nepravilno raspoređenim i nejednako dubokim okomitim brazdama

Objavljeno: UGLEŠIĆ 1994/95, p. 148, T. II, 4 i 4a

102. inv. br. 1093; perla od zagasitocrvene staklene paste;

pr. 1 cm, vis. 0,8 cm; perla nije dobro sačuvana, nekad glatke stijenke su izjedene, listaju se

103. inv. br. 1094; brončana alkica;

pr. 1,2 cm, šir. 1,5 mm, deb. 1 mm; nedostaje ulomčić što zatvara krug

104. inv. br. 1095; ulomak brončane igle ili štapića;

duž. oko 3,2 cm, deb. 1,5-2 mm; oštećen, vjerojatno je bio kvadratna presjeka, savijen u jednom dijelu

105. inv. br. 1096; brončan predmet u obliku stremena;

vis. 2,55 cm, šir. 2,75 cm, šir. vrpce 0,4 cm, deb. 0,2 cm, pr. sačuvane petljice 0,8 cm; brončan predmet polukružna oblika s oštećenim završetcima krakova, petljicama, s jedne strane je površina zaravnjena, a s druge je zaobljena, s iste strane su izbačene petljice

106. inv. br. 1097; kupolast predmet od brončana lima;

vis. 0,5 cm, pr. 1,3 cm; rub je vodoravno izvučen prema vani, izjedan

107. inv. br. 1098; amorfan komad bronce;

dim. 5,4x4,4 cm, deb. 0,5 cm

U uvodnim napomenama smo se pozvali na ostrogotske fibule iz groba na Pruščevoj njivi kao na moguće eponimne nalaze groblja na Njivama. Taj je grob objavio Uglešić uglavnom na temelju predočene dokumentacije⁸⁹. Ovdje doneseni kataloški brojevi nastali su na temelju opisa materijala koji je Arheološkoj zbirci u Naroni poklonila Marina Prusac. Prema njezinim riječima i predmeti pod kat. br. 102-107 dio su grobnog inventara.

⁸⁹ UGLEŠIĆ 1994/95.

GROBLJE NA NJIVAMA U KONTEKSTU ANTIČKE NARONE

Nenad Cambi je u svojim člancima-sintezama o Naroni u ranoj antici,⁹⁰ te o Naroni u kasnoj antici⁹¹ dao najcjelovitije moderno razmišljanje o antičkoj Naroni uopće. Ono što je Cambi očito vrlo uspješno abocirao (koristimo ovaj termin, ne zbog mišljenja kako je umnogome riječ samo o hipotezama, nego stoga što se često radi o hipotezama temeljenim, u nedostatku čvrstih arheoloških, povijesnih podataka, na vlastitu zdravu prosuđivanju šturih povijesnih izvora i još šturijih arheoloških potvrda služeći se i suvremenim analogijama, geografskim, geodetskim, pedološkim argumentima) urbanističku topografiju i kulturni profil grada promišljajući sve aspekte naronitanskog života. Istraživanja koja u Naroni kontinuirano provode stručnjaci Arheološkog muzeja Split⁹² ne opovrgavaju iznesene Cambijeve pretpostavke, ali ih najnoviji nalazi znatno upotpunjuju. Ovo naglašavam jer nam je cilj objavom ovog istraživanja, unatoč slojevima evidentno ispremiješanim ukopavanjem u 6. st., kojemu je prethodilo razdoblje negiranja namjene antičkog objekta (ne znamo kada je objekt srušen), bio “smjestiti” naš lokalitet ne samo unutar gradskih zidina, sjeverozapadno od Augusteuma (**T. I**), već umrežiti ga u slojevito predurbano i urbano ilirsko-helenističko-rimsko-barbarsko okruženje.

Niti ovim istraživanjem ne možemo, unatoč pronalasku željeznodobne keramike u sloju IV, ustvrditi nešto više od onog već poznatog - da pretpovijesni tragovi u Naroni, zasad, svjedoče nedostatak nekog značajnijeg pretpovijesnog naselja.⁹³ U helenizmu, Naronu je emporij/naselje koje su osnovali Iliri Manijci ili Ardijejci sa stanovitim brojem Grka ili heleniziranog življa, od kojeg su najveću korist

⁹⁰ CAMBI 1989a; CAMBI 1980; CAMBI 1976.

⁹¹ CAMBI 1984/85; CAMBI 1983; CAMBI 1980.

⁹² Nakon Cambija istraživanja u Naroni vodio je Frane Buškariol, a nakon njega Emilio Marin.

⁹³ CAMBI 1989a, pp. 39-42, bilj. 4-10, 15; CAMBI 1980, p. 133, bilj. 51, sl. 3: Istraživanjem sjevernih gradskih zidina (jesen 1976., voditelj N. Cambi, AMS), izvan zidina, pri samom vrhu brežuljka, u najnižem, paljevinskom sloju nađena je skromna količina ulomaka keramike tamne, sivosmeđe boje, neukrašene, grube obradbe i sastava gline, međutim, premda prema fakturi i načinu izradbe mogu biti ilirski, zbog tradicije grube obradbe sve do rimske kolonizacije teško je odrediti preciznu dataciju ili ustvrditi je li padina naronitanskog brijega bila naseljena u prethistoriji, a ako i jest ne možemo računati s nekom dužom starošću i veličinom prethistorijskog naselja; autor dolazi do toga zaključka konzultirajući (cfr. navedene stranice i bilješke) pretpovijesnu topografiju, ustanovljenu mahom rekonosciranjem okolice Narone, i naše pretpovjesničare (posebice Ivana Marovića); osim spomenute keramike nema pretpovijesnih našašća u Naroni, osim, vjerojatno naronitanske, vjerojatno željeznodobne figurice jelena iz zbirke Sir Arthura Evansa, danas u Ashmolean Museumu u Oxfordu.

imali Daorsi u vrijeme njihova uspona u helenističko doba kada su rimski saveznici i eksponenti, a nesumnjivo su interes za emporij pokazivali i Isejci, od sredine 2. st. pr. Kr. i oni, kao rimski saveznici, s učvršćenim pozicijama na ilirskom kopnu.⁹⁴ Ono što je nama ovdje bitno je to da helenistički nalazi s

⁹⁴ cfr. MAROVIĆ 1988, p. 309, bilješka 31, 32; BUŠKARIOL 1986a, p. 26; PATSCH 1907, p. 96; PATSCH 1996, p. 97, bilj. 2; NIKOLANCI 1980; MARIĆ 1972/73, p. 183, T. 14, 7; MARIĆ 1978/79, p. 57, T. XXV, 37, 81; MARIĆ 1996, T. 19, 9 i 10; KIRIGIN 1986, p. 39, kat. br. 290; KIRIGIN 1996, p. 167; osobito cfr. CAMBI 1989a, p. 42-44, bilj. 13-27. Istaknimo autorova zapažanja da su od naronitanskog emporija (koji su osnovali Manijci ili Ardijejci, možda u dogovoru s drugim plemenima ili narodima) najveću korist, nesumnjivo, imali Daorsi u vrijeme njihova najvećeg uspona u helenističko doba kada postaju rimski saveznici, te pretpostavku o isejskom interesu za emporij; CAMBI 1980, p. 127, 130, 133, 134: o trgovini Ilira i Grka (Plinije SEKUND, Nat. hist. XXI, 7) i Naroni kao ilirskom naselju sa stanovitim brojem Grka ili heleniziranog življa u kojem se odvijala zamjena dobara s drugim krajevima mediteranskog svijeta; 1. faza naseljavanja i fortificiranja na vrhu padine brežuljka datira u 4-3. st. pr. Kr.; premda se kao značajniji centar Naroni počinje razvijati već u 5-4. st. pr. Kr. o čemu postoje pisani izvori (Pseudoskilak, 24; citat iz Teopompa prenosi Strabon VII, pogl. 317), osim nekoliko ulomaka kasnohelenističkog posuda sa crnim firnisom, najvjerojatnije kampanske produkcije, jedina potvrda značajnijeg prisustva, ako ne etničkog sloja Grka, a ono svakako heleniziranog življa je helenistički (2. polovina 2. st. po. Kr.) *reljef plesačica* (p. 134, sl. 4), a o tragovima helenističkih tradicija i veza Narone s grčkim svijetom svjedoči i jedna vrsta stela koje po obliku podsjećaju na one iz Isse, naronitanske stele tog tipa nose latinski natpis prema čemu Cambi zaključuje da su i doseljenici koji su govorili latinski jezik prihvatili lokalne tradicije helenističke inspiracije koje su postojale još u kasnorepublikansko doba; KIRIGIN 1980; GABRIČEVIĆ 1980, p. 162, bilj. 10 i 11, 18, također, slijedeći povijesne izvore govori o emporiju - forumu u 5.-4. st. pr. Kr., a pretpostavlja da su se Isejci mogli infiltrirati u Naronu nakon Drugog ilirskog rata, sredinom 2. st. pr. Kr., kada su im se kao rimskim saveznicima učvrstile pozicije na ilirskom kopnu i kada je sigurno došlo do osnivanja Epetiona i Traguriona, a (bilj. 18) otvara i mogućnost da je sred. 2. st. pr. Kr. u pretpostavljenoj grčkoj enklavi u Naroni moglo biti i Grka s otoka Korčule, a možda i farskih Grka, dalje (p. 163, 164 - bilj 23-26, 27) postavlja pitanje, nije li se možda odbjegli Ciceronov rob Dionizije (ime mu jamči grčko podrijetlo, a poznat je iz Ciceronove korespondencije s Markom Sulpicijem i Publijem Vatinijem: Ciceron, Ad familiares V: IX, X, XI; XIII, 77), pobjegavši u Naronu zapravo vratio u zavičaj gdje je mogao imati podršku određene skupine grčkog življa koja je u Naroni, emporiju, stalno boravila od 4. - 2. st. pr. Kr.; ZANINOVIĆ 1980, p. 174, drži da je nakon Prvog ilirskog rata, oko 228., nakon što je Gnej Fulvije proslavio trijumf nad Ilirima *de illuriei*s (CIL I p. 458; Inscr. It., XIII, 1, 78-9), Issa osnovala emporije Tragurion i Epetion, a vjerojatno i naseobinu na Lumbardi, te intenzivizirala i trgovinu s ušćem Neretve i emporijem u Naroni, dalje prenosi bitan podatak kojeg donosi Livije (Ab urbe condita, XLV, 26, 14) da su Daorsi skupa s Isejcima, te drugim ilirskim narodima i plemenima dobili imunitet i određene povlastice nakon propasti ilirske države 167. god. pr. Kr., pa tako pretpostavlja da su Daorsi, kao rimski saveznici i eksponenti, dobili neke ingerencije i u samoj Naroni čemu bi u prilog govorio i prikaz lađe lembe na

našeg lokaliteta (W igla, kat. br. 4; poklopci amfora 2. tipa, kat. br. 40; novac Dirahija u sloju III, S1, te u sloju IV, S2b) potvrđuju Cambijevu pretpostavku (rezultat arhitektonskih argumenata i posredno aplikacijom pisanih izvora) o 1. fazi naseljavanja i fortificiranja grada, smještenog na istočnoj padini brijege, prema ilirsko-grčkom urbanističkom konceptu, u 4. - 3. st. pr. Kr.,⁹⁵ a istaknimo i njegovu hipotezu o 1. fazi razvoja naselja pri vrhu brežuljka.⁹⁶ Slijedeći Cambijevu pretpostavku, temeljenu na načinu fortificiranja o 2. fazi razvoja naselja, a u svezi s natpisom magistara i kvestora koji podižu zidine i kule, spuštanje niz padinu do ceste Salona-Narona datira od sredine 1. st. pr. Kr.⁹⁷ To je kasnorepublikansko ili ranocarsko doba vrijeme penetracije italskog ili drugog romaniziranog življa, doseljenika koji su brzo progutali relativno tanak sloj žitelja s helenističkom kulturom.⁹⁸ Ovdje moramo ukazati na pretpovijesni i helenistički, ali i na ranorimski materijal nađen na lokalitetu 'Njive-Groblje', te još jednom istaknuti da keramika izlizanih stijenka svjedoči klizanje niz padinu. Prema Cambiju 3. faza razvoja grada, od 1. st. po. Kr., obuhvaća područje pri dnu padine brežuljka, pa vjerojatno do starog korita Neretve,⁹⁹ a ukoliko su

njihovim novcima koje su jedini među Ilirima kovali; dalje navodi kako je za pravce interesa trgovine Daorsa zanimljivo i indikativno prisustvo novca Balaios, još uvijek tajanstvena dinasta Pharosa ili Rhizona nakon propasti ilirske države; o najranijoj trgovini Grka i Ilira iz povijesnih izvora cfr. NIKOLANCI 1980; izvori na koje se pozivaju navedeni autori objavili su CAMBI, PASINI 1980.

⁹⁵ CAMBI 1980, p. 127, 130, 133, 134; 1. faza naseljavanja i fortificiranja na vrhu padine brežuljka datira u 4.-3. st. pr. Kr.; premda se kao značajnije središte Narona počinje razvijati već u 5.-4. st. pr. Kr. o čemu postoje pisani izvori (Pseudoskilak, 24; citat iz Teopompa prenosi Strabon VII, pogl. 317), osim nekoliko ulomaka kasnohelenističkog posuda sa crnim firnisom, najvjerojatnije kampanske produkcije, jedina potvrda značajnijeg prisustva, ako ne etničkog sloja Grka, a ono svakako heleniziranog življa je helenistički (2. polovina 2. st. pr. Kr.) *reljef plesačica* (p. 134, sl. 4), koji svjedoči i o urbanoj fizionomiji Grada jer je morao biti upotrijebljen u monumentalnoj gradnji; CAMBI 1981, p. 113 (o reljefu plesačica kao pretpostavci da su Naronitanci još u helenističko doba poznavali teatar); CAMBI 1989a, p. 50-55, sl. 3, bilj 55-68; CAMBI 1976, p. 60; GABRIČEVIĆ 1980, p. 162.

⁹⁶ CAMBI 1980, p. 130; CAMBI 1989a, p. 53; CAMBI 1976, p. 60.

⁹⁷ CAMBI 1980, p. 130, bilj 30, 31, ta je pretpostavka u svezi s natpisom magistara i kvestora koji podižu zidine i kule, a kojeg valja datirati u doba nakon nastanka juridičkog konventa, a prije nego je Narona postala kolonija; ZANINOVIĆ 1980, p. 177- Narona je postala Augustova kolonija između 31. i 27.; CAMBI 1976, p. 61, bilj. 33, 34; CAMBI 1989, p. 53, bilj. 62, p. 55 Narona prerasta u središte kada se u lokalne prilike počinju uplitati Rimljani koristeći je kao uporište u borbi protiv Delmata neposredno prije sredine 2. st. pr. Kr. (cfr. ZANINOVIĆ 1980, p. 173-176), da bi, konačno, sredinom 1. st. pr. Kr., postala središtem juridičkog konventa za sve okolne Ilire, pa i već onemoćale Ardijejce i Daorse (bilj. 70, 24).

⁹⁸ CAMBI 1980, p. 134.

postojale istočne zidine, krajem 2. faze razvoja, početkom 3. faze trebalo ih je ukloniti zbog širenja prema istoku.¹⁰⁰ U 3. fazi razvoja Cambi pretpostavlja fortificiranje tek krajem 2. st. po. Kr., jer zidine nisu nužne u vrijeme *pax romana* sve do markomanskih ratova.¹⁰¹

Kako se u te Cambijeve hipoteze uklapa Buškariolova tvrdnja o ukopavanju unutar naronitanskih bedema kroz *čitav antički period*?

Buškarol, između ostalog, izvještava o ukopima utvrđenim 1985. zaštitnim istraživanjima koje je vodio Arheološki muzej Split na dijelu trase regionalnog vodovoda Prud-Pelješac-Korčula, ispod (istočno od) ceste Vid-Prud, odnosno Metković-Ljubuški.¹⁰² Nađena su 33 groba unutar Grada; najstariji su paljevinski ukopi datirani novcem u 2. polovinu 1. st. pr. Kr. do 1. st. po. Kr.¹⁰³ Kako grad, prema Cambiju, nije u to doba (2. faza) živio na spomenutom području, a kako je lokalitet "Vodovod" smješten istočno od ceste Salona-Narona-Bigeste, vidimo da se radi o položaju na kojem nije neobično naći nekropolu. Grobovi su, dakle, nađeni istočno od ceste koja je ulazila u grad sa sjeverne strane i dovođila do Foruma.¹⁰⁴ Od Foruma je, u smjeru jugozapada do današnjeg zaseoka Tuzibelj, vodila druga cesta i izlazila kroz gradska vrata, po svoj prilici negdje u blizini školske zgrade.¹⁰⁵ U selu je poznato da je prilikom izgradnje školskog igrališta uništeno dosta urni i staklenih balzamarija. To bi bila druga naronitanska nekropola.

Ono što izaziva dvojbe je nalaz grobova koje Buškariol datira u 2. polovinu 2. st. po. Kr.¹⁰⁶ kada se grad sigurno već proširio na podnožje brežuljka (3. Cambijeva faza), a prije kasnoantičke urbanističke nedosljednosti kojoj ne znamo još pravoga uzroka.

⁹⁹ CAMBI 1980, p. 131, o dataciji mozaika i prostorija u 1. st. po. Kr., sl. 26 (cfr. MAROVIĆ 1952, p. 164, bilj. 33, mozaike datira između kraja 1. i 1. polovine 2. st.; Istraživanja južno od Augusteuma, 20. V. - 3. VI. 1996., svjedoče da građevinu ili točnije njezinu prvu fazu ne možemo, sa sigurnošću, datirati na isti način. To možemo potkrijepiti s dva argumenta: otkriće starijeg poda u tehnici *opus spicatum*, te najvjerojatnije istovremenu gradnju te zgrade, kanalizacijskog sustava i samog Augusteuma, što bi datiralo gradnju cijelog kompleksa u sam početak 1. st. po. Kr., ako ne i nešto ranije); CAMBI 1976, p. 61/62.

¹⁰⁰ CAMBI 1980, p. 131; CAMBI 1976, p. 61/62.

¹⁰¹ CAMBI 1980, p. 131; CAMBI 1976, p. 61/62.

¹⁰² BUŠKARIOL 1986a; BUŠKARIOL 1986b; BUŠKARIOL 1987; BUŠKARIOL 1989.

¹⁰³ BUŠKARIOL 1986a, p. 26; BUŠKARIOL 1986b, p. 123; BUŠKARIOL 1989, p. 149 spominje paljevinsku nekropolu - keramičke urne s priložima koji se mogu datirati u kraj 1. st. po. Kr. i 2. st. (?)

¹⁰⁴ CAMBI 1976, p. 62, bilj. 36.

¹⁰⁵ IBIDEM, bilj. 37.

¹⁰⁶ BUŠKARIOL 1986a, p. 25; BUŠKARIOL 1986b, p. 122; BUŠKARIOL 1987, p. 103 i 104: (grobovi 2. i 3. st.).

Za te dvojbe (vjerujemo Buškariolovom datiranju grobova) ne možemo ponuditi bolje rješenje od pomisli na kontinuitet ukopavanja uz cestu¹⁰⁷ koji se vjerojatno gasio na izmaku 2. st. po. Kr., u vrijeme fortificiranja grada. Namjerno ne ističemo helenističke zidove o kojima izvještava Buškariol jer nismo sigurni u njihovu namjenu, ali pomišljamo na vezivanje tih ostataka uz ostatke helenističkog empوريا, a ne fortifikacija.¹⁰⁸

Osim groblja na Njivama spomenuli smo i kasnoantičku nekropolu zapadno od Foruma koja je u 6. st. preslojila srušene forumske građevine,¹⁰⁹ pa spomenimo i kasnoantičke ukope vezane uz Baziliku u vodovodu,¹¹⁰ te neka mi ovom prilikom bude dopušteno prenijeti obavijest mještanke Ilijane Suton¹¹¹ koja je u svom vrtu, obrađujući ga, našla dva groba pod tegulama s krovom na dvije vode orijentirana Z-I. Njezina je kuća tzv. zadnja kuća na južnom bedemu, također, unutar Grada.

Nije jasno što je u kasnoj antici utjecalo na radikalnu promjenu urbanističke koncepcije (upozorimo da su ti nalazi uslijedili nakon Cambijevih radova o Naroni, pa kasnoantičku fazu moramo proširiti, označiti je 4. fazom ili fazom radikalne promjene urbanističke koncepcije). Ponovimo, ipak, ono što se često propleće kroz literaturu, a što možemo držati radikalnim uzrokom: potresi koji su pogodili Naronu u 4. st.,¹¹² te dodajmo namjerno rušenje građevina krajem 4. st., dokumentirano istraživanjem Augusteuma,¹¹³ moguće provedeno dosljednošću gorljiva kršćanstva,¹¹⁴ te barbarske

¹⁰⁷ cfr. CAMBI 1985/86, p. 64, 76, bilj. 84, 77, 78 (o tzv. urbs orientalis i istočnoj nekropoli, sl. 1, B), p. 71, 72, bilj. 60 (urbs occidentalis i zapadna nekropola, sl. 1, A), p. 90 (jugoist. nekropola, sl. 1, C), 95, 107.

¹⁰⁸ CAMBI 1989a, p. 43: drži da se na položaju Orepak, uz potok Norin, vjerojatno, nalazila luka i operativni prostor empوريا; CAMBI 1981, p. 112, bilj. 6: autor upozorava na pronalazak grčke keramike prilikom istraživanja naronitanskog foruma 1978.; upozorimo na pronalazak velike količine grčke keramike u istraživanjima Foruma, srpnja 1997. (voditelj Emilio Marin).

¹⁰⁹ MARIN 1996b, passim; MARIN 1997, passim.

¹¹⁰ BUŠKARIOL 1986a, p. 26; BUŠKARIOL 1986b, p. 123; BUŠKARIOL 1989, p. 150.

¹¹¹ Kada je shvatila da su joj u vrtu grobovi, vratila je zemlju i od tada na tom mjestu sadi samo cvijeće.

¹¹² Mještani Vida prenose tradiciju o potresima u Vidu koji se "dvaput usidnija - u 4. i 14. st."; ALAČEVIĆ 1899, p. 63- 64: potres iz 262., te potresi 22. VIII. 358., 19. VII. 366. god. po. Kr.; BULIĆ 1902a, T. XII, p. 208, bilj. 1, p. 209. bilj. 1-5; BULIĆ 1902b; CAMBI 1984/85, p. 33; BUŠKARIOL 1989, p. 150.

¹¹³ MARIN 1996b; MARIN 1997.

¹¹⁴ CORSO 1996, p. 56: o Libanijevim govorima *Pro templis*, napisanima vjerojatno oko 386., u kojima spominju destrukcije poganskih svetišta u Siriji, o njegovim epigramima o destrukciji poganskih statua u Aleksandriji, naročito impresivnoj u slučaju kršćanskog pustošenja Grada; p. 57, bilj. 21: o Teodozijevoj zabrani poganskih kultova i zatvaranju hramova u dekretu od 8. XI. 392. (COD. THEOD.,

provale.¹¹⁵ Ukoliko je nešto od toga ili sve to bilo uzrok promjeni života slijedi pitanje, koliko je vremena prošlo od negiranja dotad vitalnih gradskih institucija do preslojavanja rečenim grobljima i zašto su ta mala groblja toliko dislocirana jedno od drugog, premda su istovremena ili gotovo istovremena, te dislocirana od bazilike Sv. Vida i Bazilike u vodovodu. Precizna odgovora na to zasad nema. Groblje na širem području Augusteuma - odnosno groblje koje je preslojilo rimske građevine zapadno od Foruma, te ovdje objavljeno groblje na Njivama, oba iz 6. st., od kojih ono zapadno od Foruma traje najvjerojatnije do pada Narone,¹¹⁶ a moguće toliko dugo traje i groblje na Njivama (brončani

XVI, 10, 12), o skulpturama čija je umjetnička vrijednost nadmašila religioznu i njihovom transferu iz hramova u nova mjesta koja su funkcionirala kao muzeji - najvažnija od tih muzoolikih institucija bila je tzv. Lauseion u Konstantinopolu, ustanovljena kao kolekcija najpoznatijih antičkih statua i modela rijetkih i čudnih životinja, od Teodozija I., vjerojatno tijekom 393.-394.

¹¹⁵ ALAČEVIĆ 1899; BULIĆ 1902a; BULIĆ 1902b; CAMBI 1984/84, p. 53/54: objekt, utvrđena villa, u Mogorjelu propada negdje početkom 5. st. u vrijeme provale Vizigota, ali je vjerojatno, kasnije obnovljen kad je u 6. st. (tada datiraju i dvojne bazilike otkrivene u utvrdi) postao dijelom fortifikacijskog sustava za osiguranje plovnog puta Neretvom i važnog raskrižja kopnenih putova (bilj. 96: E. Dyggve, Vetters H., Mogorjelo ein spätantiker Herrensitz in Dalmatien, Schriften der Balkankom., Antiquar. Abt., XIII, Wien 1966, p. 44); ZANINOVIĆ 1980, p. 179, bilj. 21: o izgradnji utvrđena kompleksa na brežuljku Mogorjelu, na desnoj obali Neretve, južno od Čapljinje, kao posljedici priljeva stanovništva izbjeglog pred Gotima, a kasnije i pred drugim plemenima i narodima u Naronu; razaranje Mogorjela (u sklopu justinijanskih utvrda na Neretvi) je nesumnjivo značilo početak kraja same Narone; BOJANOVSKI 1980, p. 189, bilj. 39, bilj. 40 i 41: o problemu ubikacije Laureate - utvrde koju su napali Goti 548./549. predvođeni Indulfom u pljačkaškom pohodu (Prokopije, B.G. III, 35); UGLEŠIĆ 1990/91, p. 74, bilj. 50: također o ubikaciji Laureate, Totilinom vojskovodi Ilaufu i pljačkaškom pohodu 549.; GOLDSTEIN 1992, p. 28, bilj. 112 i 113: o Indulfovom pljačkaškom pohodu 549. i ubikaciji Laureate u Omiš ili neko drugo mjesto blizu Splita.

¹¹⁶ O tomu će donijeti konačan sud E. Marin objavom ključnih sitnih nalaza iz grobljanskog sloja - istraživanja Augusteuma 1995.; pad Narone datiran je ostavom Urbicae u vrijeme vladavine Mauricija Tiberija (582.-602.), odnosno u zadnjim godinama njegove vladavine: MAROVIĆ 1988, p. 307: posljednji novčić u ostavi kovan je nakon 583./584., p. 308: godina 602. je *post quem* za pad Narone p. 310; BULIĆ 1902a, T. XII; BULIĆ 1902b; poznata su i drugačija razmišljanja, ona prema kojima Narona nastavlja život: MARIN 1993, p. 361-364: autorova razmišljanja o nastavku života potaknuta su nalazom (istraživanja Sv. Vida 1992.) novčića Bazilija I. i Konstantina, kovanog 10. II. 868. - 6. I. 870.; MARIN 1996a, p. 103; BURIĆ 1996, p. 137-144, osobito bilj. 30; ispravimo ovdje autorov navod o bazlici Sv. Vida smještenoj izvan (?) gradskih bedema; BUŠKARIOL 1989, p. 153: autor navodi da pridošlice, koji se naseljavaju dosta prije spominjanog 17. st. (1. reper je, naime, pad Narone oko 602., a drugi, često navođeni reper je 17. st. kada se izgrađuje selo

“U” jezičac, kat. br. 14), ne možemo dovesti u vezu s bazilikom ispod crkve Sv. Vida, sagrađenom u 5. st. po. Kr. kao ni s Bazilikom u vodovodu, također iz 5. st.,¹¹⁷ nijedna nije cemetrijalna.¹¹⁸ Je li za dislokaciju groblja na Njivama, od groblja zapadno od Foruma, možda presudan bio etnički razlikovni kriterij?

KRATICE

- ArVe** - Arheološki vestnik, Ljubljana
BRGK - Bericht der Römisch-Germanischen Kommission, Mainz am Rhein
Bull. dalm. - Bullettino di archeologia e storia Dalmata. Spalato
Dolina rijeke Neretve... - Dolina rijeke Neretve od prehistorije do ranog srednjeg vijeka, HAD, Znanstveni skup, Metković 4-7. listopada 1977, Split 1980
GZM - Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu. Arheologija. n. s. (nova serija), Sarajevo
MittArchInst- Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften, Budapest
RA - Rivista di archeologia, diretta da Gustavo Traversari, Venezia, Università degli studi, Roma, G Bretschneider ed.
RASMI - Notizie dal Chioistro del Monastero Maggiore. Rassegna di studi del Civico Museo Archeologico e del Civico Gabinetto Numismatico di Milano
RFFZd - Radovi. Razdio povijesnih znanosti (), Filozofski fakultet - Zadar, Zadar
RStLi - Rivista di studi Liguri, Bordighera
SHP - Starohrvatska prosvjeta, 3. serija, Split
Situla - Studia numismatica Labacensia, Dissertationes Musei Nationalis Labacensis, Ljubljana
VAHD - Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, Split
VAMZ - Vjesnik Arheološkog muzeja Zagreb, 3. serija, Zagreb
VHAD - Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva n. s. (nova serija), Zagreb

Vid), koriste prostor oko gradskog foruma, pa, kako izgleda, sve do bazilike na trasi vodovoda kao prostor za ukope. Nalazi 8. i 9. st. možda potvrđuju naronitansku urbanističku dekadencu, ali ne mogu se interpretirati kao prestanak života u tim krajevima. (?)

¹¹⁷ CHEVALIER 1996, Vid-Narona 1: p. 433-436, T. LXIV, 3.

¹¹⁸ CAMBI 1984/85, p. 36 i 43 (autor na istom mjestu zapaža da nema elemenata koji bi govorili u prilog bazilikama naronitanskog tipa kao rezultatu gotske graditeljske djelatnosti, iako su neke mogle nastati kao posljedica njihovih religioznih potreba: p. 43, bilj. 45); MARIN 1993, p. 364/365: o kasnosrednjovjekovnom groblju na prostoru kršćanske bazilike; MARIN 1996a, p. 102 (crkva je propala naglo): upozorimo ovdje na izvješće o nalazu grobova zidanih kamenom s malo žbuke i pokrivenih kamenim pločama, orijentiranih Z-I oko 80 m sjevernije od mjesta nalaza mozaika: MAROVIĆ 1952, p. 158. Tom opisu odgovara i najsjeverniji grob nađen u istraživanjima Augusteuma 1996.; CHEVALIER 1996, Vid-Narona 2, Sv. Vid, Katedrala (?): p. 436-438, T. LXV, 2; LXVI, 1.

LITERATURA

Åberg 1922

N. ÅBERG, Die Franken und Westgoten in der Völkerwanderrungszeit, Uppsala 1922

Åberg 1923

N. ÅBERG, Goten und Langobarden in Italien, Uppsala 1923

Abramić 1926/27

M. ABRAMIĆ, Žigovi na opekama i amforama iz Narone, VAHD 49, 1926/27, pp. 1-9

Abramić 1956

M. ABRAMIĆ, Gli Ostrogoti nell' antica Dalmazia, *u*: Goti in Occidente. Settimane di studio del Centro italiano di studi sull' alto medioevo, 3, Spoleto 1956

Alačević 1899

G. ALAČEVIĆ, Naronna ed il seno marittimo Naroniano, Bull. dalm. 22, 1899, pp. 62-67

Albertocchi 1994

M. ALBERTOCCHI, Terrecotte figurate della collezione Torno, RASMI LIII/1994

Basler 1977

Đ. BASLER, Rimski metalurški pogon i naselje u dolini Japre, GZM n. s. 30(1)/1977, pp. 121-216

Benac, Čović 1957

A. BENAC, B. ČOVIĆ, Glasinac 2, željezno doba, Katalog prehistorijske zbirke Zemaljskog muzeja u Sarajevu, Sarajevo 1957

Bojanovski 1980

I. BOJANOVSKI, Neka pitanja antičke topografije donje Neretve, *u*: Dolina rijeke Neretve..., pp. 181-194

Bolla 1994

M. BOLLA, Vasellame romano in bronzo nelle Civiche Raccolte Archeologiche di Milano, RASMI, suppl. XI/1994

Bulić 1902a

F. BULIĆ, Ripostiglio dell' ornato muliebre di Urbica e di suo marito trovato a Naronna (Vid di Metković), Bull. dalm 25, 1902, pp. 197-210

Bulić 1902b

F. BULIĆ, Ripostiglio trovato a Naronna, Nuovo bulletino d' archeologia cristiana, Roma 1902, pp. 234-244

Bulić 1909

F. BULIĆ, Ritrovamenti antichi a Oklaj di Promina (Promona), u Bull. dalm 32, 1909, p. 47

Burić 1996

T. BURIC, Istočnojadranske sklavinije i Franci u svjetlu arheoloških nalaza, Starohrvatska spomenička baština. Rađanje prvog hrvatskog kulturnog pejzaža. Zbornik radova znanstvenog skupa održanog 6-8. listopada 1992. god., Zagreb 1996, pp. 137-144

Burr Thompson 1963

D. BURR THOMPSON, Myrina, Enciclopedia dell'arte antica V, Rim 1963, pp. 306-313

Burr Thompson 1966

D. BURR THOMPSON, Tanagra, Enciclopedia dell'arte antica VII, Rim 1966, pp. 590-595

Buškariol 1986a

F. BUŠKARIOL, Zaštitna istraživanja u Naroni, Obavijesti HAD 18 (1), 1986, pp. 24-26

Buškariol 1986b

F. BUŠKARIOL, Vid kod Metkovića, u Arheološki pregled 1985. god., Archaeologica Iugoslavica, Ljubljana 1986, pp. 122-123

Buškariol 1987

F. BUŠKARIOL, Vid kod Metkovića, u Arheološki pregled 1986. god., Archaeologica Iugoslavica, Ljubljana 1987, pp. 103-104

Buškariol 1988

F. BUŠKARIOL, Još o rovašenim fibulama Gota i Tirinžana povodom rijetkog tirinškog nalaza u Saloni, VAHD 81, 1988, pp. 47-63

Buškariol 1989

F. BUŠKARIOL, Prinosi kasnoantičkoj sakralnoj topografiji Narone, Lychnid, 7, Ohrid 1989, pp. 147-153

Callender 1965

M. H. CALLENDER, Roman Amphorae. With index of stamps., London 1965

Cambi 1976

N. CAMBI, Antička Naronna. Postanak i razvitak grada prema novijim arheološkim istraživanjima, Antique Naronna, Materijali XV, X. Kongres arheologa Jugoslavije, Arheološko društvo Makedonije, Savez arheoloških društava Jugoslavije, Prilep 1976, pp. 57-66

Cambi 1980

N. CAMBI, Antička Naronna - urbanistička topografija i kulturni profil grada, u: Dolina rijeke Neretve ..., pp. 127-153

Cambi, Pasini 1980

N. CAMBI - U. PASINI, Antički izvori o Naroni i Neretvi, u: Dolina rijeke Neretve..., pp. 279-293

Cambi 1981 N. CAMBI, Bilješka o antičkom teatru u Naroni, Antički teatar na tlu Jugoslavije. Saopštenja sa naučnog skupa, 14. - 17. 4. 1980. god., Novi Sad 1981, pp. 111-116

Cambi 1983

N. CAMBI, Una città dell'altra sponda: Narona e il suo territorio nella tarda antichità, Studi Romagnoli XXXIV, 1983, p. 675 i d.

Cambi 1984/85

N. CAMBI, Arhitektura Narone i njezina teritorija u kasnoj antici, RFFZd 24(11) (1984/85), pp. 33-59

Cambi 1985/86

N. CAMBI, Salona i njene nekropole, RFFZd, 25 (12), (1985/86), pp. 61-108

Cambi 1989a

N. CAMBI, Narona u odnosu prema bosansko-hercegovačkom zaleđu u ranijoj antici, Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, Zbornik referata međunarodnog simpozijuma 'Bosna i Hercegovina u tokovima istorijskih i kulturnih kretanja u jugoistočnoj Evropi', Sarajevo, 6-7. oktobar 1988., Sarajevo 1989, pp. 39-56

Cambi 1989b

N. CAMBI, Anfore romane e storia economica: un decennio di ricerche, Atti del colloquio di Siena (22-24 maggio 1986), Collection de l'École française de Rome 114, Rim 1989, pp. 311-337

Chevalier 1996

P. CHEVALIER, Ecclesiae Dalmatiae, Salona II, T. 1, 2, Recherches archéologiques Franco-Croates, ed. N. Duval i E. Marin, Collection de l'École française de Rome - 194/2, École française de Rome - Musée archéologique de Split, 1996

Christlein 1978

R. CHRISTLEIN, Die Alamannen. Archäologie eines lebendigen Volkes, Stuttgart 1978

Corso 1996

A. CORSO, Ideas of Ancient Greek Art in Christian Thought from Marcus Aurelius untill Theodosius, RA, A. XX, 1996, pp. 54-58

D'Ambrosio, De Carolis 1997

A. D'AMBROSIO-E. DE CAROLIS (a cura di), I monili dall'area vesuviana, Rim 1997

De Baye 1888

J. DE BAYE, Industrie Langobarde, Paris 1888

Dular 1979

A. DULAR, Rimske koščene igle iz Slovenije, Ar Ve, Acta archaeologica XXX, 1979, pp. 278-293

Endrizzi 1990

L. ENDRIZZI, "Ai Paradisi". Una necropoli romana a Trento, Trento 1990

Gabričević 1980

B. GABRIČEVIĆ, Narona i Grci, u: Dolina rijeke Neretve..., pp. 161-167

Gáspár 1986

D. GÁSPÁR, Römische Kästchen aus Pannonien, Antacus, MittArchInst 15/1986

Glušćević 1993

S. GLUŠĆEVIĆ, Grob 830 s nekropole na Relji u Zadru i problem datacije zdjelica Hayes 34 (Lamboglia 6), Diadora 15, Zadar 1993, pp. 55-84

Goldstein 1992

I. GOLDSTEIN, Bizant na Jadranu, Zagreb 1992

Hayes 1975

J. W. HAYES, Roman and Pre-Roman Glass in the Royal Ontario Museum, Toronto 1975

Hayes 1984

J. W. HAYES, Greek, Roman and Related Metalware in the Royal Ontario Museum, Toronto 1984

Hoffiller 1912

V. HOFFILLER, Oprema rimskog vojnika u prvo doba carstva (svršetak), VHAD n. s. XII/1912, pp. 16-123

Ivčević 1994

S. IVČEVIĆ, Fibule, *u*: Salona Christiana (katalog-monografija), Split 1994, pp. 216-226

Jeličić-Radonić 1995

J. JELIČIĆ-RADONIĆ, Pharos - antički grad, u PHAROS, Antički Stari Grad, katalog izložbe povodom 2380. obljetnice utemeljenja, MGC - Muzejski prostor, Jezuitski trg 4, Zagreb, prosinac 1995 - siječanj 1996. god., pp. 56-114

Kellner 1895

I. KELLNER, Rimski građevni ostaci u Ilidžama kod Sarajeva, GZM 7/1895, pp. 161-197

Kirigin 1980

B. KIRIGIN, Tip helenističke stele u Naroni, *u*: Dolina rijeke Neretve..., pp. 169-172

Kirigin 1986

B. KIRIGIN, Otok Vis v helenizmu, katalog izložbe, Narodni muzej, Ljubljana 1986

Kirigin 1996

B. KIRIGIN, Issa, Zagreb 1996

Košćević 1980

R. KOŠĆEVIĆ, Antičke fibule s područja Siska, Zagreb 1980

Košćević 1991

R. KOŠĆEVIĆ, Antička bronca iz Siska, Umjetničko-obrtna metalna produkcija iz razdoblja Rimskog Carstva, Zagreb 1991

Lamboglia 1955

N. LAMBOGLIA, Sulla cronologia delle anfore romane di età repubblicana (II-I secolo a. C.), RStLi 21(1), 1955, pp. 241-270

Mano-Zisi 1957

Đ. MANO-ZISI, Nalaz iz Tekije, Antika II, Beograd 1957

Marić 1972/73

Z. MARIĆ, Arheološka istraživanja na gradini u Ošanićima kod Stoca 1963. god., GZM n. s. 27(28)/1972(73), pp. 173-235

Marić 1978/79

Z. MARIĆ, Depo pronađen u ilirskom gradu Daors. u (2. st. pr. n. e.), GZM n. s. 33/1978(79), pp. 23-113

Marić 1996

Z. MARIĆ, Die hellenistische Stadt objernhalb Ošanići bei Stolac (Ostherzegowina), BRGM 76/1996, pp. 31-73

Marin 1993

E. MARIN, Krstionica u Naroni od V. st. do vremena Domagoja?, Zbornik Kačić, god XXV, Split 1993, pp. 361-368

Marin 1996a

E. MARIN, Kontinuitet i diskontinuitet u Naroni, Starohrvatska spomenička baština. Radanje prvog hrvatskog kulturnog pejzaža. Zbornik radova znanstvenog skupa održanog 6-8. listopada 1992. god., ed. Miljenko Jurković i Tugomir Lukšić, Zagreb 1996, pp. 101-104

Marin 1996b

E. MARIN, Otkrivanje tajna hrama u Naroni. Dnevnik iskapanja, Kolo, časopis Matice hrvatske, 3, jesen 1996. god., pp. 5-64

Marin 1997

E. MARIN, Ave Narona, Zagreb 1997

Marin 1998

E. MARIN, Narona vom 6. bis zum 9. Jahrhundert, Studi di antichità cristiana 53, Domum tuam dilexi: miscellanea in onore di Aldo Nestori, Città del Vaticano 1998, pp. 543-560

Marović 1952

I. MAROVIĆ, Novi i neobjavljeni nalazi iz Narone, VAHD, br. 54, 1952, pp. 153 - 173

Marović 1988

I. MAROVIĆ, A Hoard of Byzantine Gold Coins from Narona, Situla 26/1988., posvećena Alexandru Jeločniku, pp. 295 - 316

Nardelli 1991

B. NARDELLI, Le terrecotte figurate del Museo Archeologico di Venezia provenienti da Zara, Diadora 13, Zadar 1991

Nestori 1996

A. NESTORI, Il mausoleo e il sarcofago di Flavius Iulius Catervius a Tolentino (A. Nestori s učešćem P. Paolonija; numizmatički dodatak Giancarlo Alteri), Pontificio Istituto di Archeologia Cristiana, Città del Vaticano 1996

Nikolanci 1980

M. NIKOLANCI, *Iris Ilyrica, u: Dolina rijeke Neretve...*, pp. 155-160

Patsch 1900

K. PATSCH, *Nahogjaji novaca*, GZM 12/1900, pp. 543-573

Patsch 1907

C. PATSCH, *Zur Geschichte und Topographie von Narona*, Schriften der Balkankommission, Antiquarische Abteilung V, Wien 1907

Patsch 1908

K. PATSCH, *Kleinere Untersuchungen in und um Narona*, Jahrbuch für Altertumskunde, Wien 1908

Patsch 1996

C. PATSCH, *Povijest i topografija Narone*, Metković 1996

Patsch 1997

C. PATSCH, *Manja istraživanja u Naroni i oko nje*, Metković 1997

Popović 1996

I. POPOVIĆ, *Rimski nakit u Narodnom muzeju u Beogradu*, Beograd 1996

Roffia 1993

E. ROFFIA, *I vetri antichi delle civiche raccolte archeologiche di Milano*, Milano 1993

Ruprechtsberger 1978

E. M. RUPRECHTSBERGER, *Die römischen Bein- und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz*, Linzer Archäologische Forschungen, Band 8 i 9, Linz 1978

Salin 1904

B. SALIN, *Die altgermanische Thierornamente*, Stockholm 1904

Starac, Matijašić 1991

A. STARAC - R. MATIJAŠIĆ, *Skupni nalaz amfora u Puli 1991. godine*, Diadora 13, 1991, pp. 77-101

Starac 1994/95

A. STARAC, *Morfologija sjevernojadranskih amfora: Primjeri iz Istre*, Diadora 16-17, 1994-95, pp. 135-162

Simoni 1989

K. SIMONI, *Knin-Greblje - kataloški opis grobova i nalaza*, SHP, 19/1989, pp. 75-119

Šaranović-Svetek 1981

V. ŠARANOVIĆ-SVETEK, *Tipologija koštanih predmeta iz Sirmijuma*, Rad Vojvodanskih muzeja 27, Novi Sad 1981

Truhelka 1899

Ć. TRUHELKA, *Dva prehistorijska nalaza iz Gorice (Ijubuškog kotara)*, GZM 11/1899, pp. 339-396

Uglešić 1989/90

A. UGLEŠIĆ, Tipološko-stilska analiza istočnogotskog nakita na području rimske provincije Dalmacije, RFFZd 29 (16) (1989/90), pp. 207 - 230

Uglešić 1990/91

A. UGLEŠIĆ, Rimska provincija Dalmacija pod vlašću Istočnih Gota, RFFZd 30 (17) (1990/91) pp. 65-78

Uglešić 1994/95

A. UGLEŠIĆ, Istočnogotski ženski grob iz antičke Narone, RFFZd 34 (21) (1994/95), pp. 145-150

Vinski 1967

Z. VINSKI, Kasnoantički starosjedinci u salonitanskoj regiji prema arheološkoj ostavštini predslavenskog supstrata, VAHD 69, 1967, pp. 5-86

Vinski 1969

Z. VINSKI, Autochtone Kulturelemente zur Zeit der slawischen Landnahme des Balkanraums, Posebna izdanja XII, Centar za balkanološka ispitivanja, knjiga 4, Sarajevo 1969, pp. 171-199

Vinski 1971

Z. VINSKI, Rani srednji vijek u Jugoslaviji od 400 - 800. god., VAMZ, 5/1971, pp. 47-73

Vinski 1972/73

Z. VINSKI, O rovašenim fibulama Ostrogota i Tirinžana povodom rijetkog tirinskog nalaza u Saloni, VAMZ, 6-7, 1972-73, pp. 177-214

Vinski 1984

Z. VINSKI, Dodatna zapažanja o šljemovima tipa Narona/Baldenheim, SHP, 14/1984, pp. 77-106

Vinski 1989

Z. VINSKI, Razmatranja o iskopavanjima u Kninu na nalazištu Greblje, SHP, 19/1989, pp. 5-73

Višić-Ljubić 1994

E. VIŠIĆ-LJUBIĆ, Pojasne kopče i okovi, u: Salona Christiana, katalog-monografija, Split 1994, pp. 227-238

Von Pfeffer-Haevernick 1958

W. VON PFEFFER - Th. E. HAEVERNICK, Zarte Rippenschalen, Saalburg Jahrbuch 17, 1958

Vrsalović 1979

D. VRSALOVIĆ, Arheološka istraživanja u podmorju istočnog Jadrana. Prilog poznavanju trgovačkih plovnih putova i privrednih prilika na Jadranu u antici, Zagreb 1979

Zaninović 1980

M. ZANINOVIĆ, Područje Neretve kao vojni mostobran rimske antike, u: Dolina rijeke Neretve..., pp. 173-180

NJIVE-PODSTRANA: THE CEMETERY DATED BACK TO THE
MIGRATION TIMES IN NARONA, RESEARCH IN 1994

(S u m m a r y)

The term in the headline refers to the site in a wide sense, implicitly dissociating itself from the attribution of the cemetery to a certain ethnicity, appreciating the observations of the famous Croatian medievalist, dr **Zdenko Vinski**. In his observations dr Vinski stresses that, in the early Middle Ages, the tombs in rows are never exclusively Ostrogothic tombs, but complex tombs where, besides the autochthones, the Ostrogoths were also buried and always in a smaller number. We consider that it is not wrong to claim that this cemetery is Gothic, for many reasons:

- our dissociation in the headline
- the simplicity
- the usual archaeological practice of eponym finds (Ostrogothic *fibulae* from the tomb in *Prusac's* landed property)
- the idea that the other tombs are also Gothic, particularly if we bear in mind the fact that the male Ostrogothic tombs are anonymous (as the proof *ex silentio*)
- the size of the cemetery
- the same architecture of tombs (all under *tegulae* with the same seals)
- the known Ostrogothic finds (helmets of *Narona / Baldenheim* type) from Naronitan settlements
- the location of this 6-century cemetery away from other 6-century cemeteries.

Bow *fibulae* with plate head found in G2 can not with certainty be attributed to any of the Gothic groups. By means of analogy, we can only conclude that our *fibulae* belong to mid-European workshops, Frankish workshops, and date them in the 6th century, probably in the first third of the 6th century, the period of Ostrogothic rule in Dalmatia, because such *fibulae* belong partly to Gothic time and partly to Langobardic period. Unfortunately, analogy can not help us with dating, because there are no data on the context of their finds. We do not exclude the possibility of a later dating of Naronitan *fibulae*. Namely, the Pannonian Langobards broke into Justinian's Dalmatia for a short time, in AD 548, the period when Ostrogothic rule had already ended.

Even if we could attribute, with certainty, the *fibulae* to one ethnicity, the Goths, Langobards or Alamanni, it would still not be the proof of significant presence of the element (except the Gothic element) in *Narona* or Dalmatia. We might, in that case, determine the origin of a certain lady who might have come to *Narona*, because she had married an Ostrogoth, or we might as well follow a trace leading to another possible contact between Ostrogoths and another Gothic tribe.

Despite the fact that the layers were evidently intermixed due to the burials in the 6th century, we have aimed at determining the site within the city walls to the northwest of *Augusteum* as belonging to a pre-urban and urban Illyrian, Hellenistic, Roman and barbarian context.

Besides the cemetery at *Njive* we have also mentioned a late antique necropolis, to the west of the forum, which intermixed the destroyed forum buildings in the 6th century, and we are now mentioning late antique burials along the basilica in the aqueduct, as well as those on the southern wall.

It is not clear what in the late antique caused the radical change in urbanistic concept -- the possible causes are:

- the earthquakes in *Narona* in the 4th century
- deliberate destruction of buildings towards the end of the 4th century, documented by the research in *Augusteum*, possibly accomplished by consistent conformity to Christianity, and
- barbaric invasions.

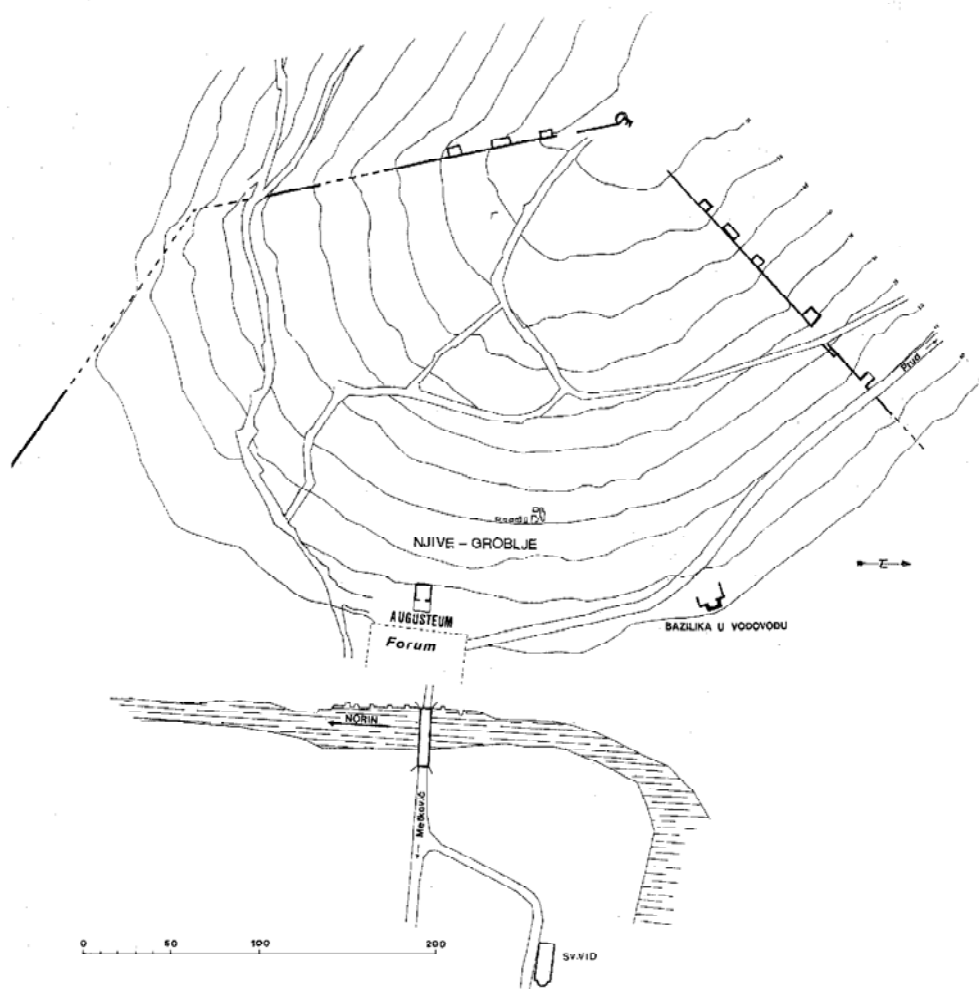
If any of these or all the causes initiated the change in life pattern, the question is:

- how much time had passed from the negligence of once vital town institutions to the disturbance caused by the later tombs,
- why these small cemeteries are further away from each other, although they belong to the same time or almost the same time,
- why they are further away from the basilica of *St Vid* and the Basilica in the aqueduct.

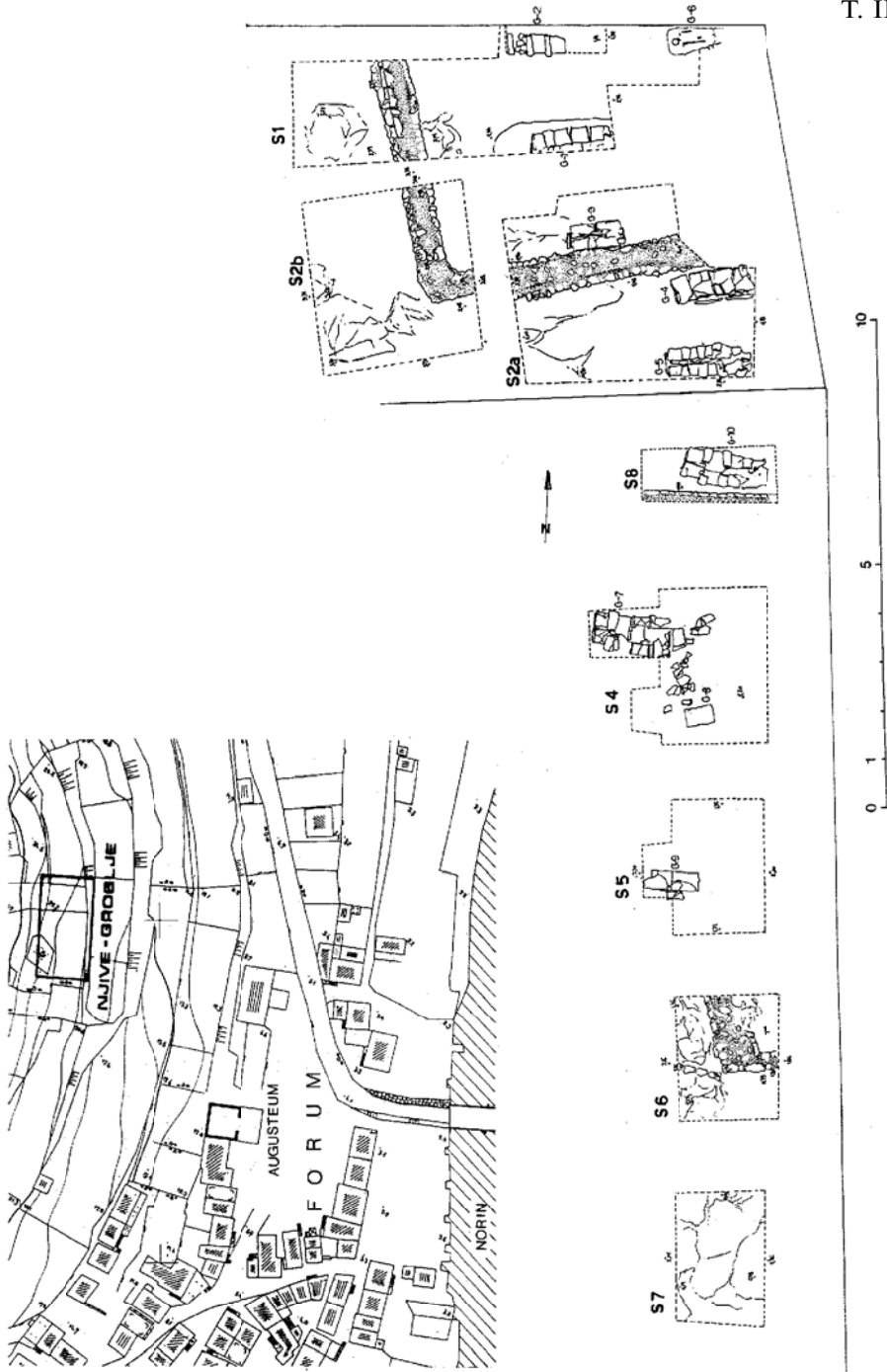
There is no precise answer as for now, and it is not clear yet if the Cemetery at *Njive* is further away from the cemetery to the west of the forum, possibly because of ethnic criteria.

Translated by Danica Šantić

T. I.

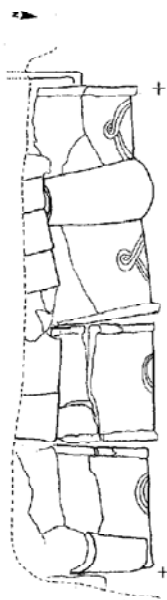

T. II.

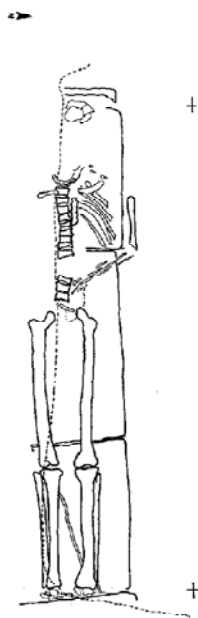

T. III.

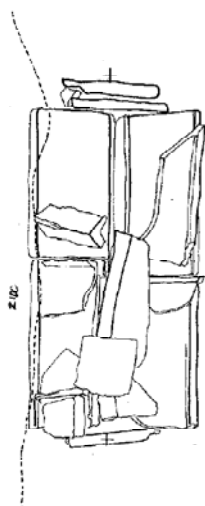
G-1

G-1

G-3

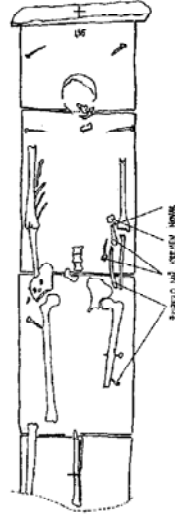
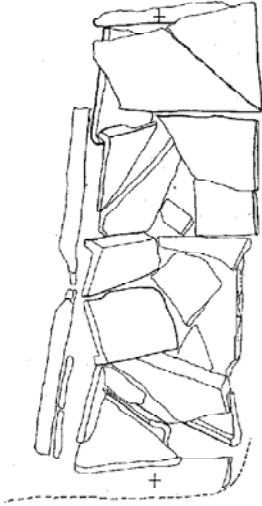
G-3

0 5 10 cm

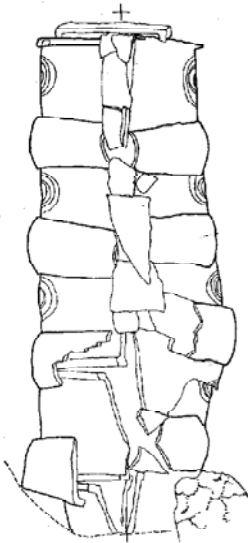
G-4

T. IV. G-4

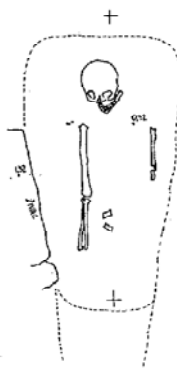
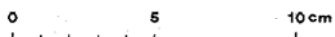
G-5

G-5

10cm
5
0

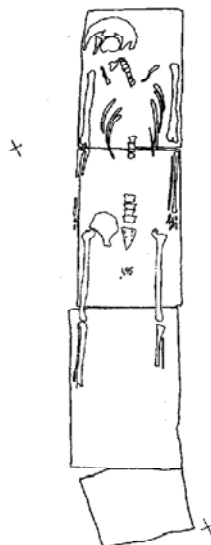
T. V. G-6

G-7

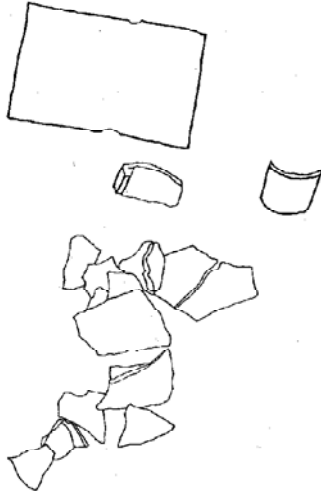

G-7

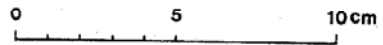
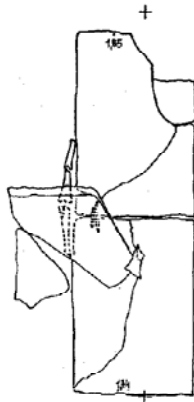

T. VI.

G-8

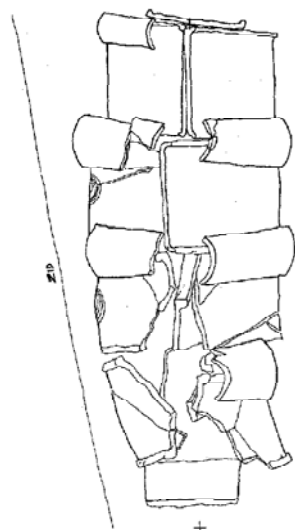

G-9

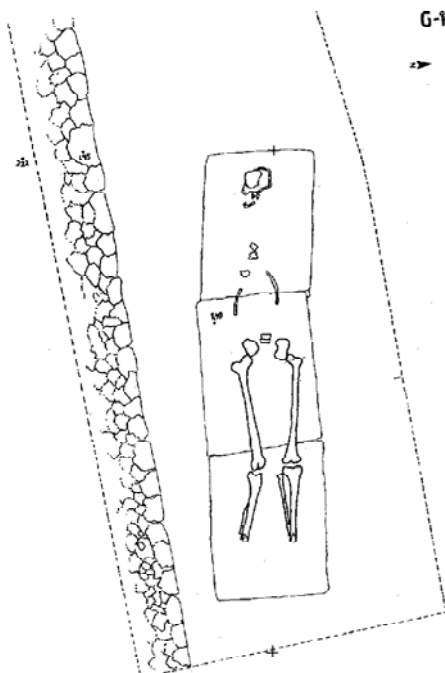

G-10

T. VII.

G-10

1

2

T.VIII.

T. IX.

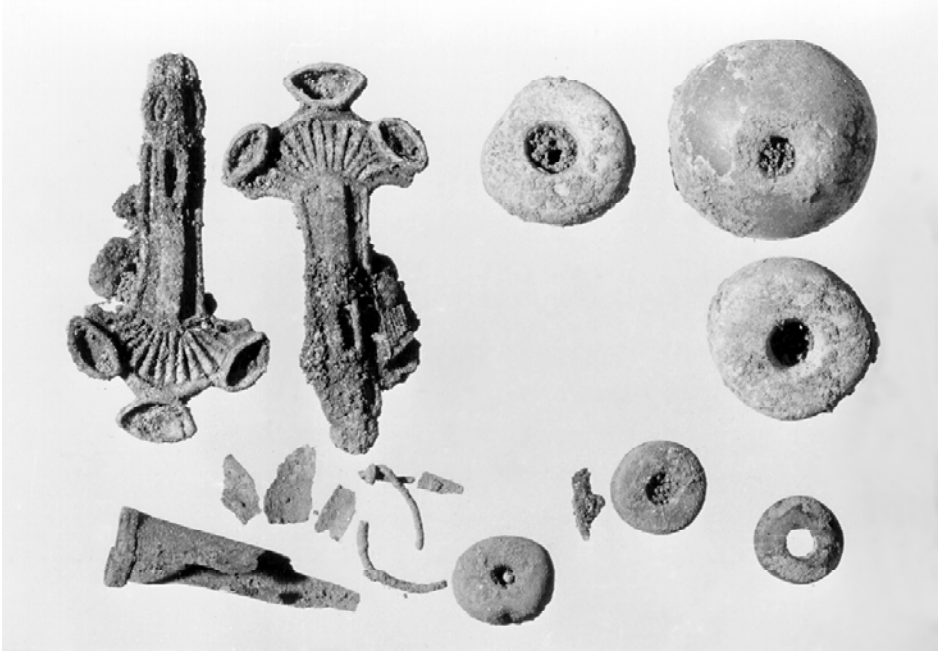

1

2

T. X.

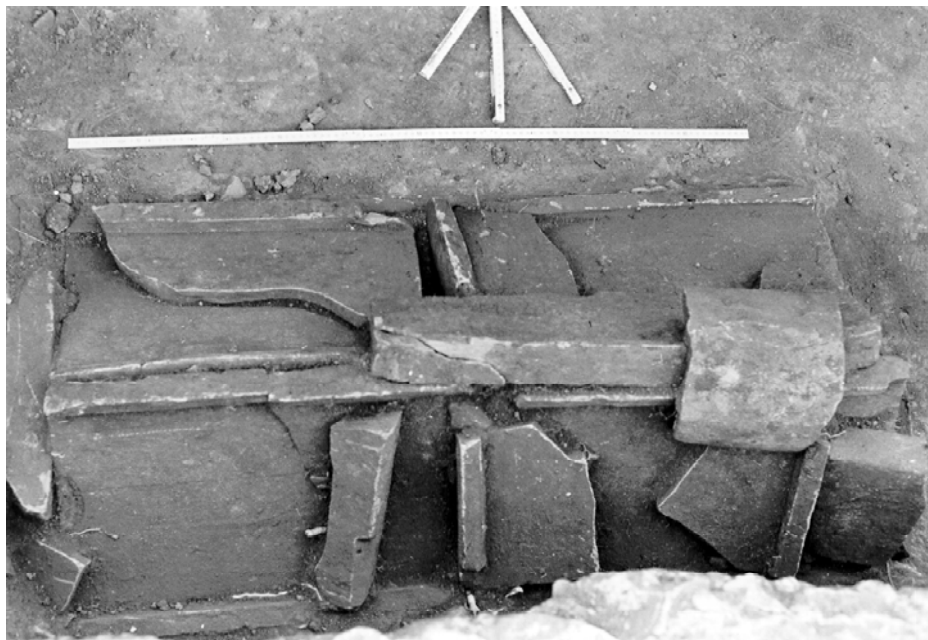

1

2

T. XI.

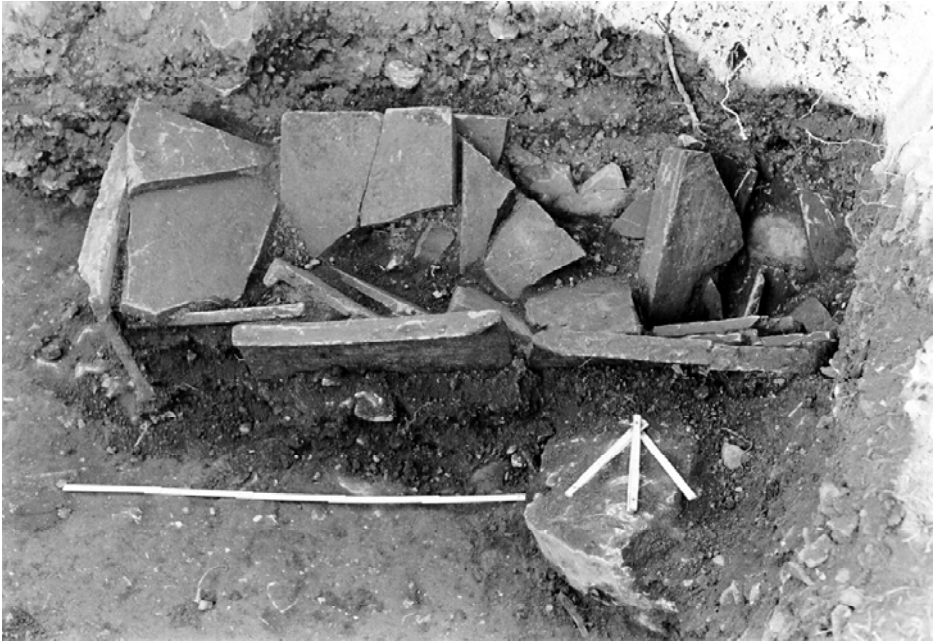

1

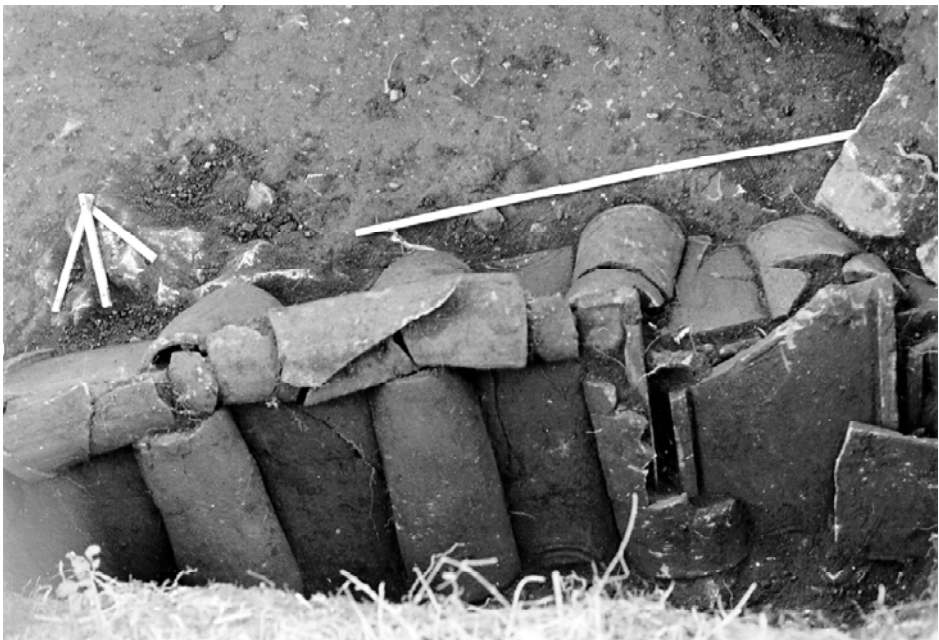

2

T. XII.

1

2

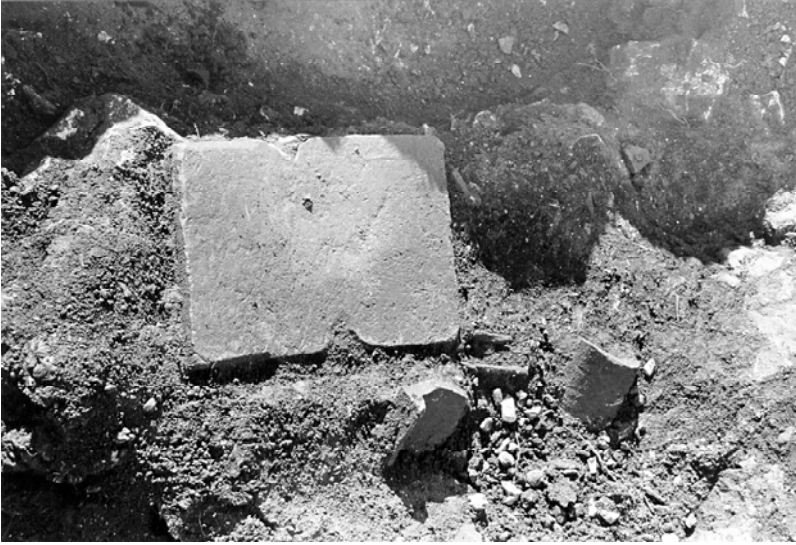

T. XIII.

1

2

T. XIV.

1

2

T. XV.

1

2

T. XVI.

1

2

T. XVII.

1

2

T. XVIII.

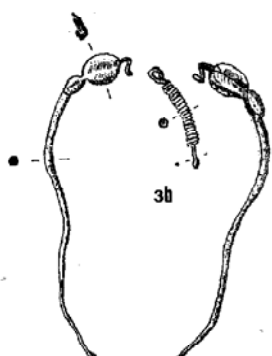
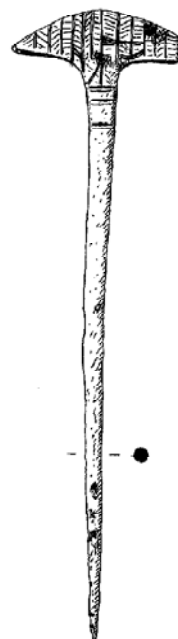
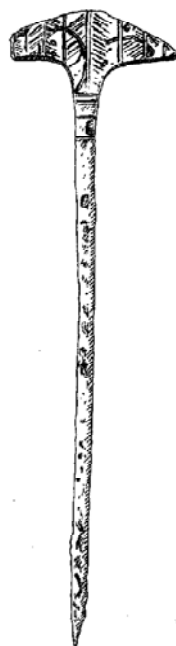
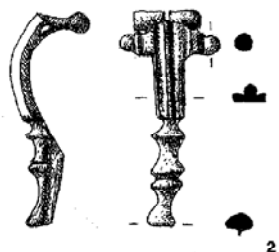
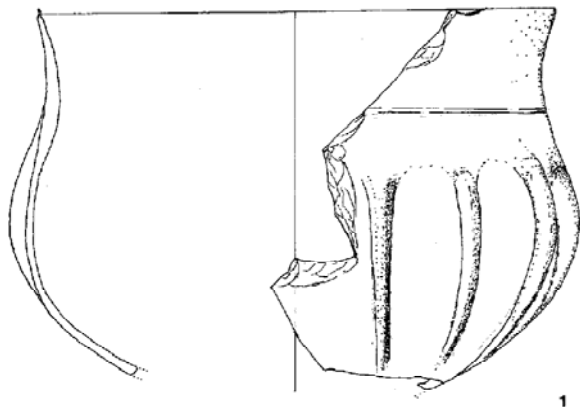

1

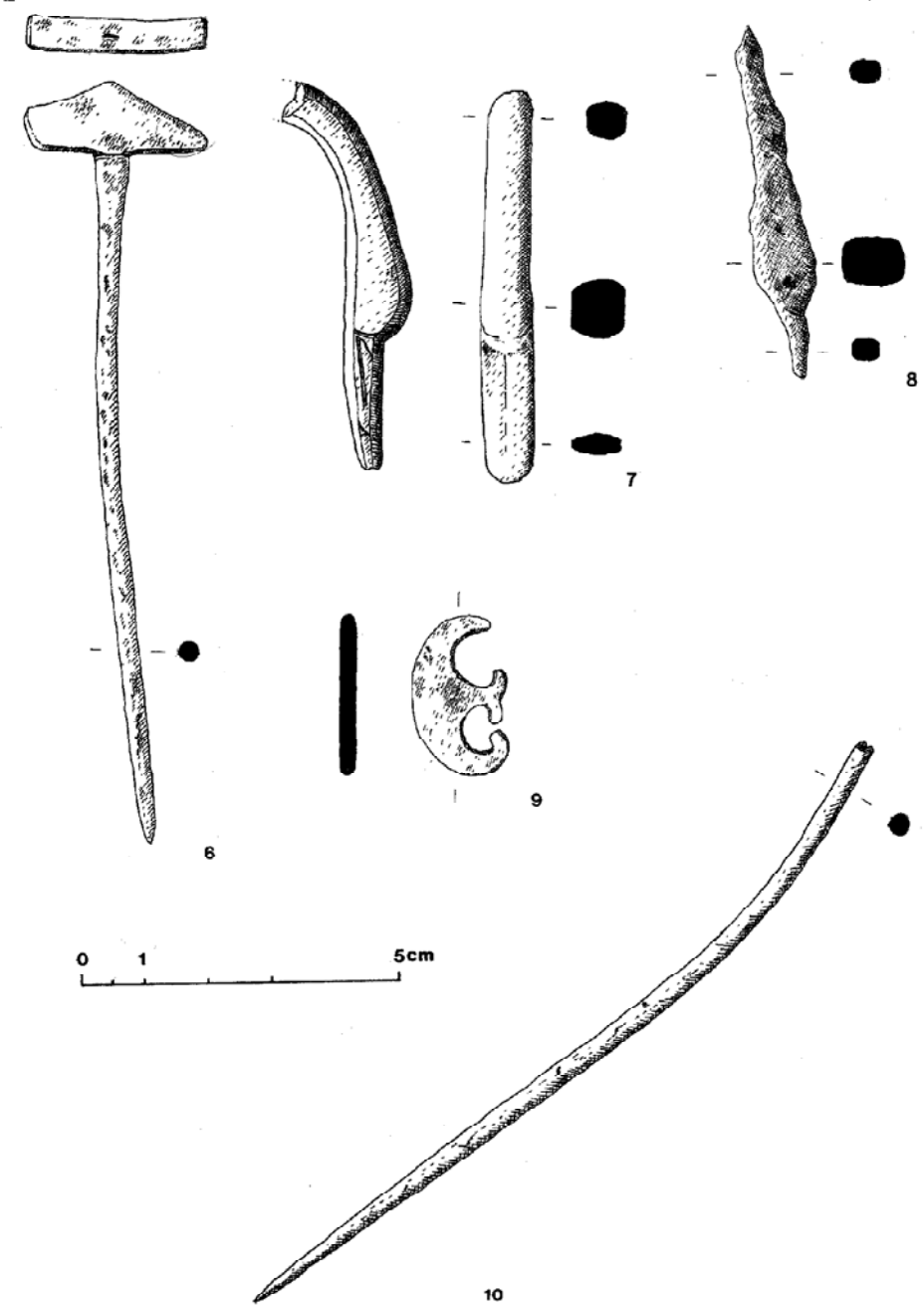

2

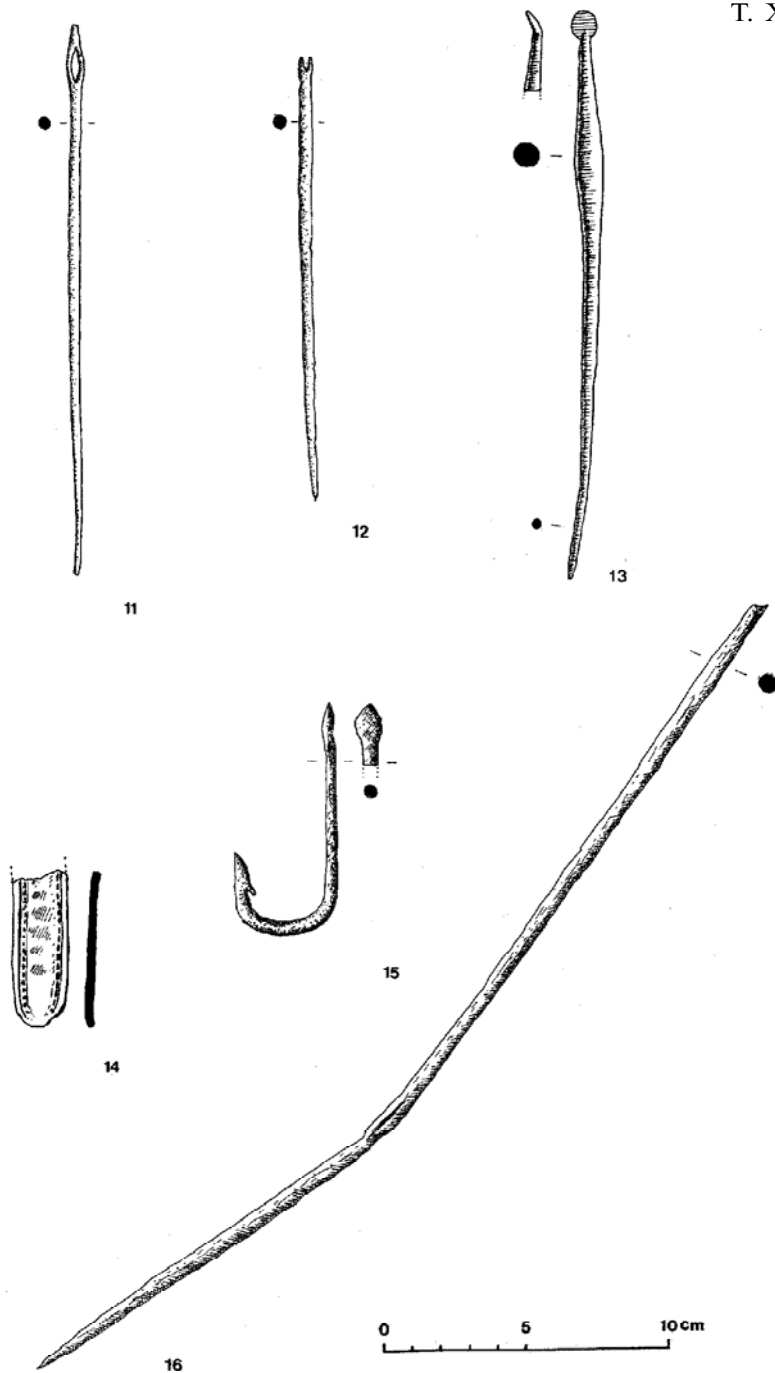
T. XIX.

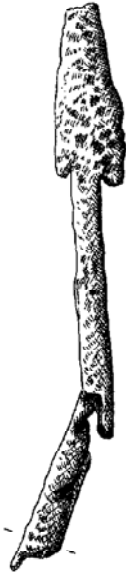
T. XX.

T. XXI.

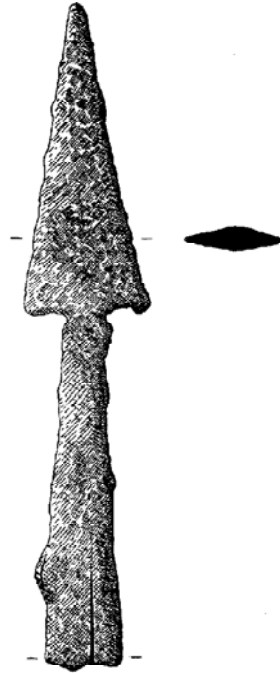
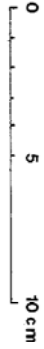

T. XXII.

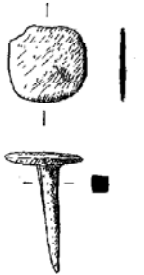

C

17

18

19

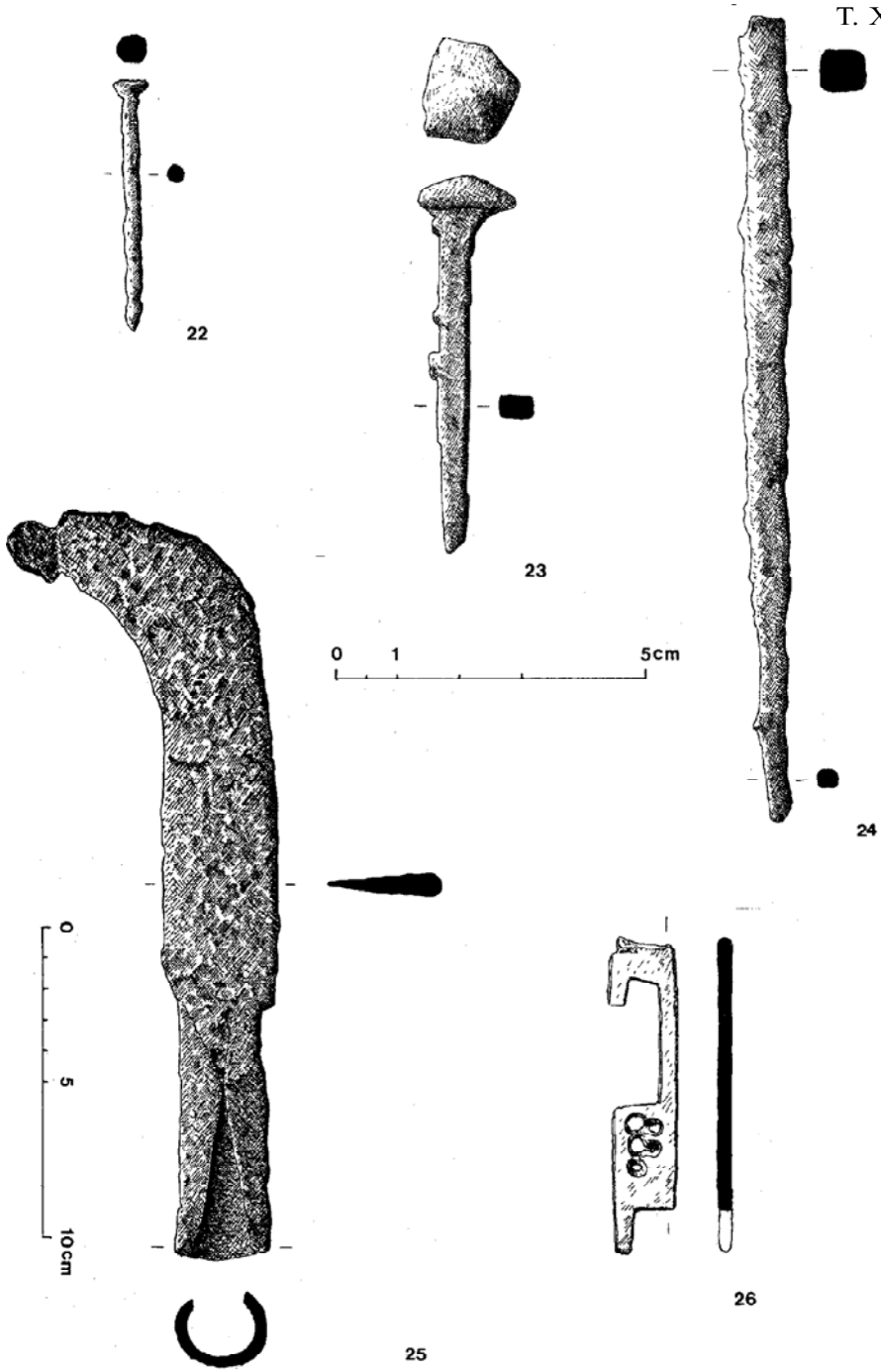
20

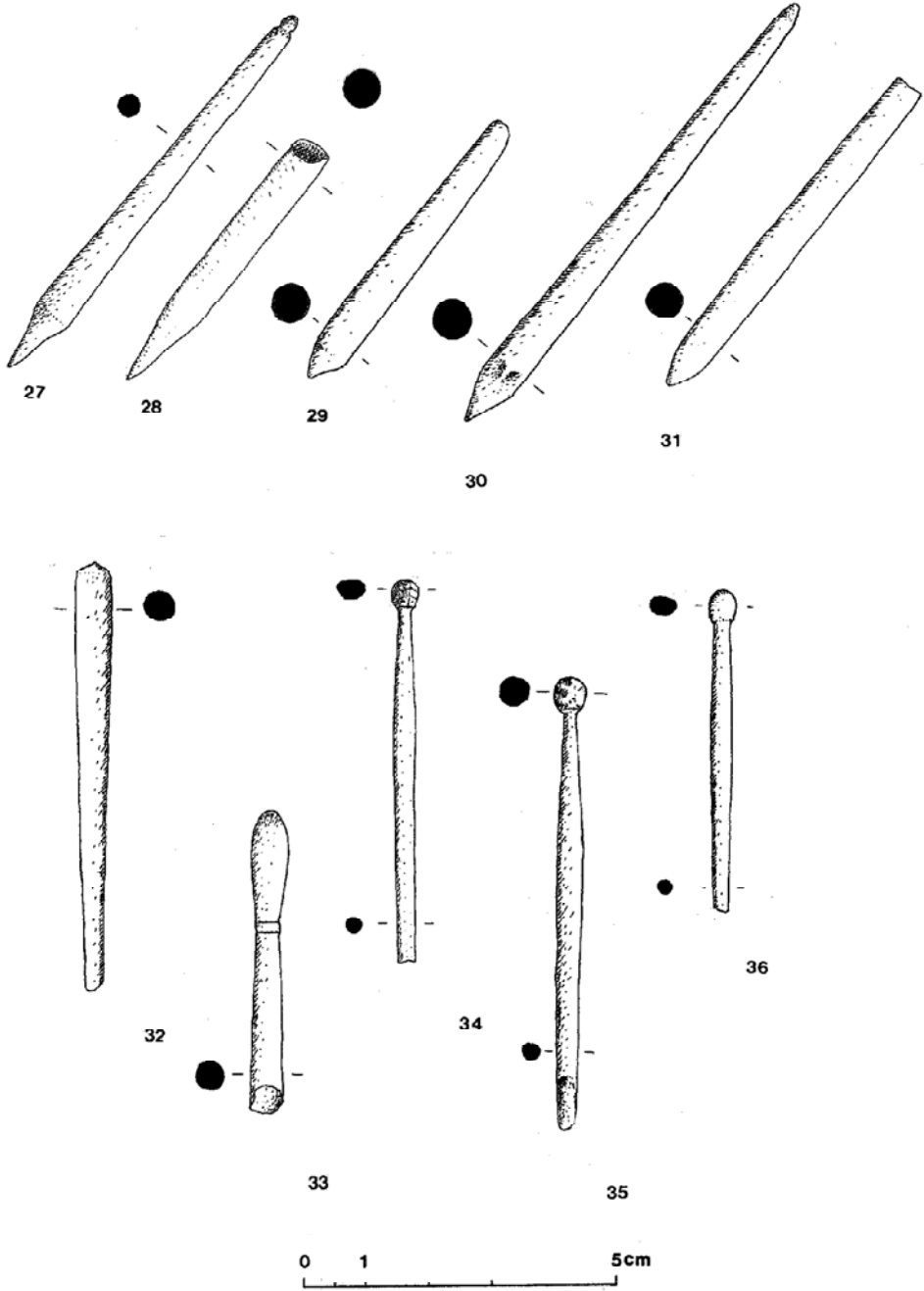
21

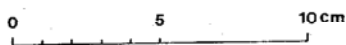
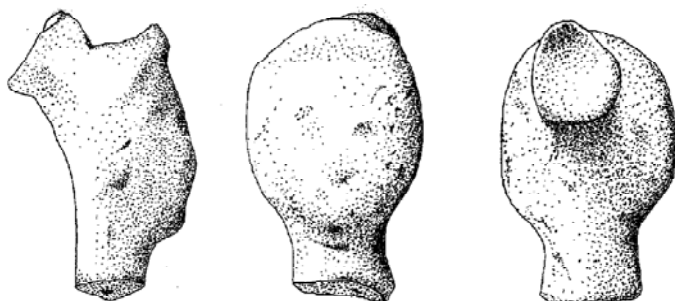
T. XXIII.

T. XXIV.

T. XXV.

37

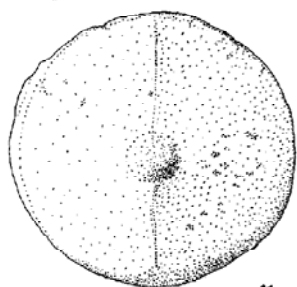
38

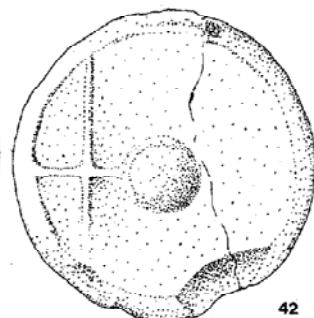
39

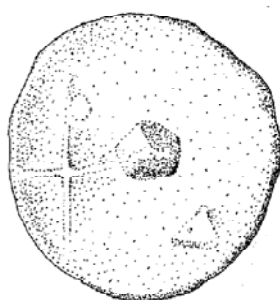
40

41

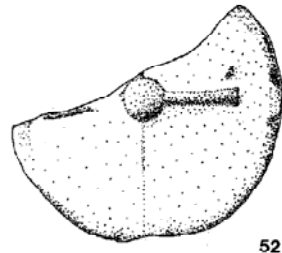
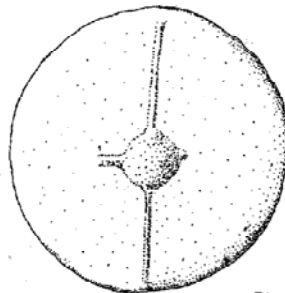
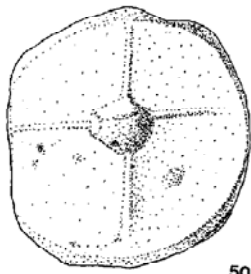
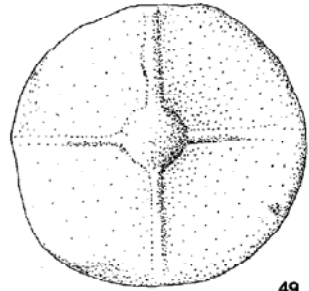
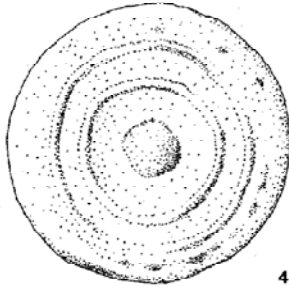
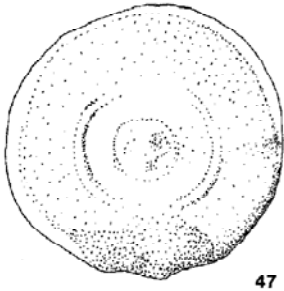
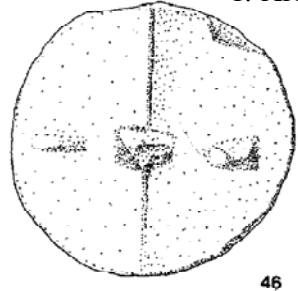
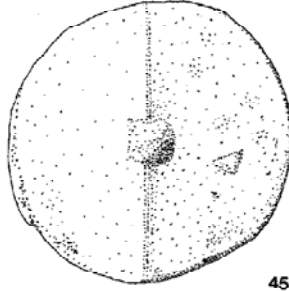
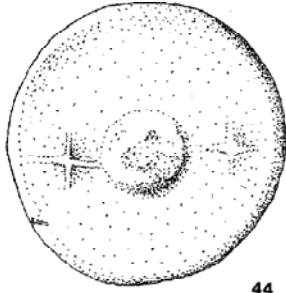

42

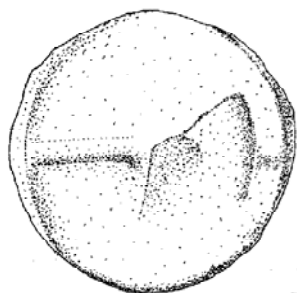
43

T. XXVI.

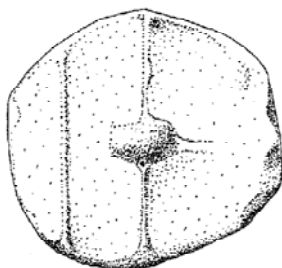

0 5 10 cm

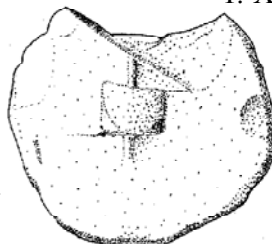
T. XXVII.

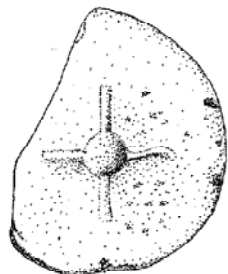
53

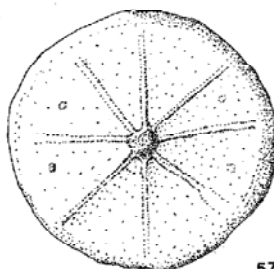
54

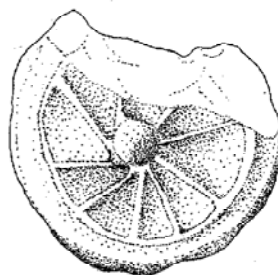
55

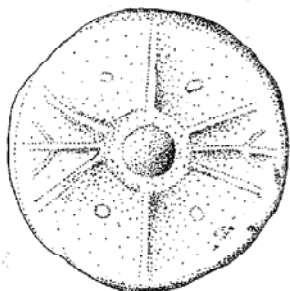
56

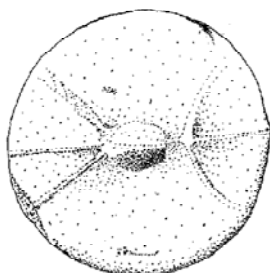
57

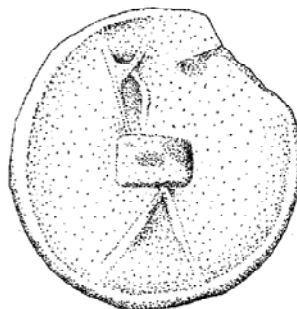
58

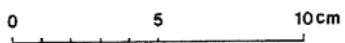
59

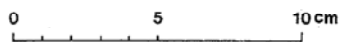
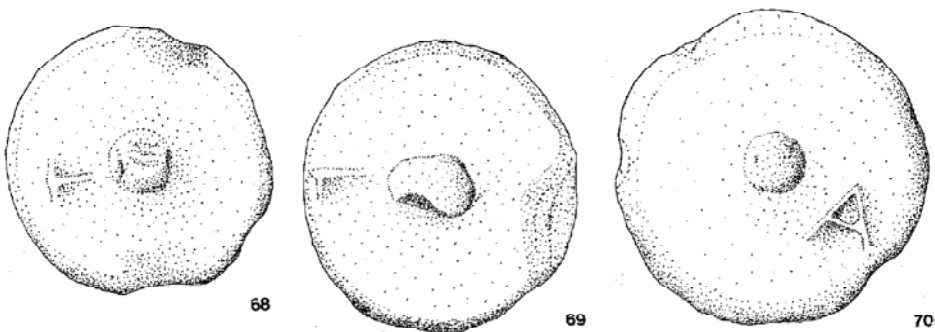
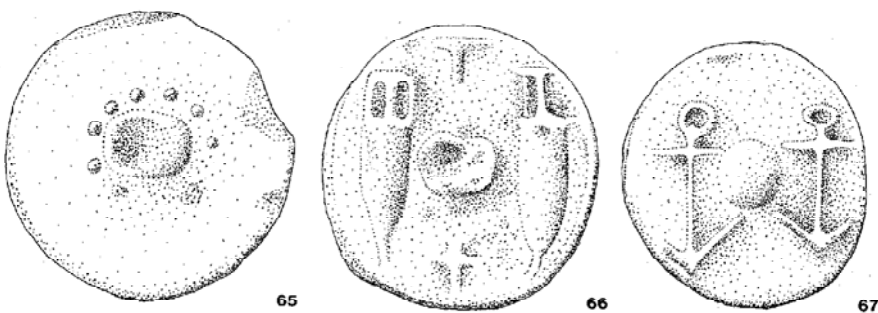
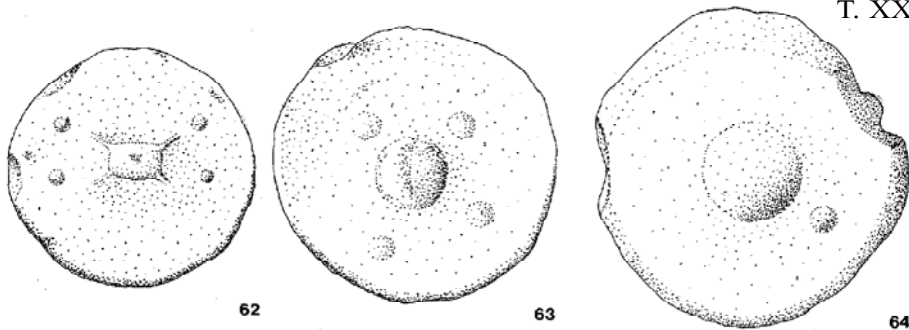
60

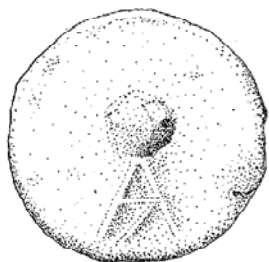
61

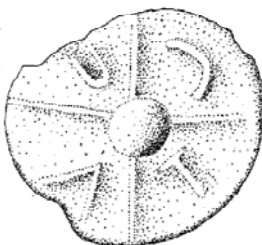
T. XXVIII.

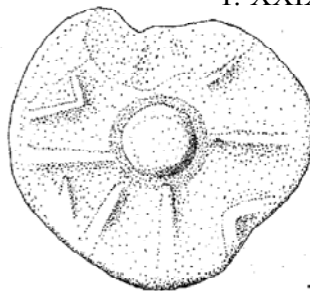
T. XXIX.

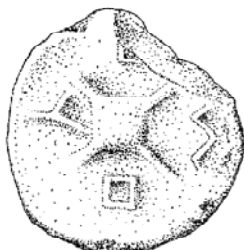
71

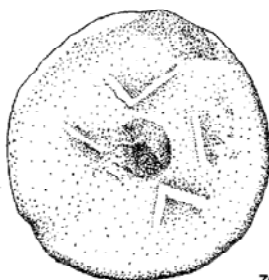
72

73

74

75

76

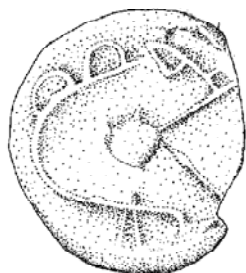
77

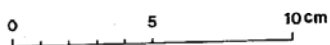
78

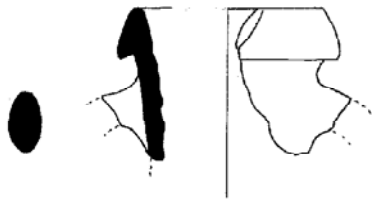
79

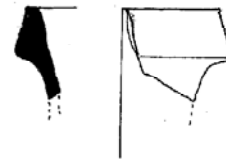
80

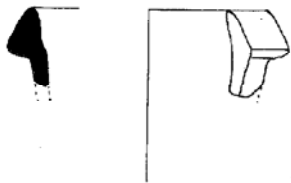
T. XXX.

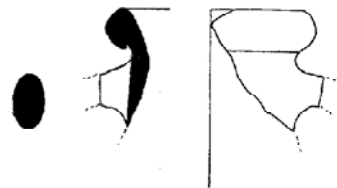
81

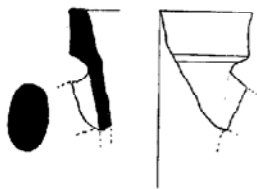
82

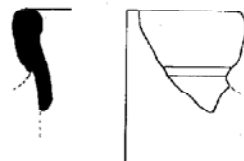
83

84

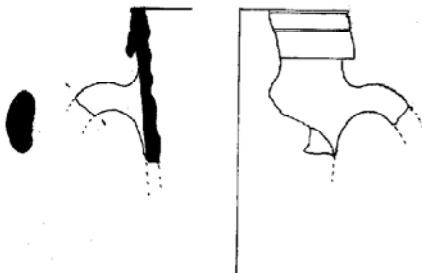

85

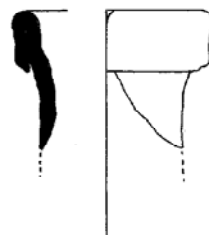

86

0 10 30 cm

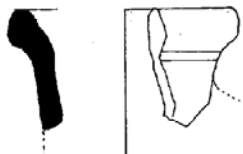

87

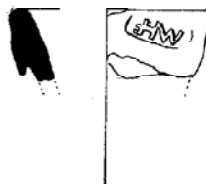

88

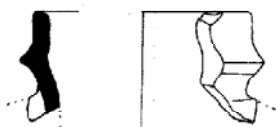
T. XXXI.

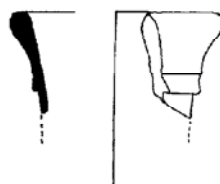
89

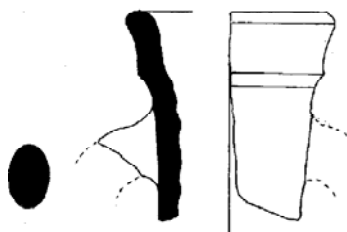
90

91

92

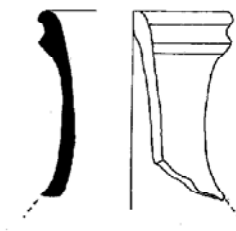
93

94

95

96